

Jogtudományi Monográfiák 4.

Csehi Zoltán

A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV
IDŐFOGALMA
ÉS MAGÁNJOGUNK
IDŐFELFOGÁSA

PÁZMÁNY PRESS

Csehi Zoltán

A Polgári Törvénykönyv időfogalma
és magánjogunk időfelfogása

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

JOGTUDOMÁNYI MONOGRÁFIÁK 4.

Sorozatszerkesztő: *Schanda Balázs*

CSEHI ZOLTÁN

A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV
IDŐFOGALMA
ÉS MAGÁNJOGUNK
IDŐFELFOGÁSA

PÁZMÁNY PRESS
Budapest 2013

Németh Lajos emlékének

A kötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
TÁMOP-4.2.1.B-11/2/KMR-2011-0002. sz. projektje
(A tudományos kutatások kibontakoztatása a PPKE-n)
keretében kerül kiadásra.

©Szerző 2013
© PPKE JÁK, 2013

ISSN 1417-7285 (fősorozat)
ISSN 2061-5191 (alsorozat)
ISBN 978-963-308-100-6

Kiadja: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30. • www.jak.ppke.hu
valamint a

Szent István Társulat, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kiadója
10530 Budapest, Veres Pálné u. 24. • www.stephanus.hu

Felelős kiadó: Dr. Schanda Balázs dékán, és Dr. Rózsa Huba alenök
Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér

Korrektúra: Réti Anna

Szerkesztés, nyomdai előkészítés: Szakaliné Szeder Andrea

Nyomás: Vareg Hungary Kft.
www.vareg.hu

TARTALOM

Előszó	7
1. Az idő a magánjogban mint téma	13
2. Az idő jelentősége	15
3. A Ptk. egyes részeinek időképe	19
4. Néhány értelmezési kérdés az idővel kapcsolatban	
4.1. Lehetetlenülés ideje	29
4.2. Érvénytelenség érvényesítésének ideje	30
4.3. Felfüggesztő feltétel időtartama	31
4.4. Ajándék visszakövetelésének időkorlátja	32
4.5. Kártérítési igény időkorlátja	34
4.6. Engedményezésről történő értesítés határideje	35
4.7. Szavatosság érvényesítésének ideje	36
5. Szerződési szabadság és annak időbeli korlátai	
5.1. FIDIC	41
5.2. A Polgári Törvénykönyv	45
5.3. Ésszerű időn belül történő joggyakorlás kívánalma	48
5.4. Összefoglalás	50
6. Nemzetközi magánjog és eljárásjog	
6.1. Apaság vélelmének megdöntése	51
6.2. Statutumváltás és idő	53
6.3. A kisgyerek tartózkodásának az ideje	53
6.4. Az időtlen tulajdonjog	54
6.5. Határozott időre kötött házasságról	55

7. Alaki jog	
7.1. Cégalapítás ideje	57
7.2. Perbeli legitimáció időhatározottsága	57
7.3. Kereset és fellebbezés időhatározottsága	59
7.4. A keresetlevél késedelmes benyújtásáról	66
8. Az anyagi jog alaki korlátozása	71
9. A jogszabályok időbeli kollíziójának problematikája	
9.1. Bevezetés	77
9.2. Elméleti alapok	82
9.3. Európai jogi esetek	85
9.4. Záró gondolatok	89
10. Objektív – szubjektív idő	
10.1. Kárbehatás és a káreszlelés időkülönbsége	91
10.2. Apaság ideje	93
10.3. Óvadék és bérlet	94
10.4. Szavatosság nyugvása	95
10.5. Telekkönyvi elbirtoklás	96
11. Alkotmánybíróság és magánjogi idő	99
12. Záró gondolatok	101
 Inhaltsverzeichnis	
Der Zeitbegriff im Zivilgesetzbuch und die Zeitauffassung in unserem Privatrecht	104
 Der Zeitbegriff im ungarischen Zivilgesetzbuch und die Zeitauffassung des ungarischen Privatrechts	
1. Die Zeit im Privatrecht	106
2. Das Zeitbild in den einzelnen Teilen des ungarischen ZGB	107
3. Weitere Untersuchungen	113

ELŐSZÓ

A hagyományos magánjogi dogmatika – és szakirodalom – az időtényezőnek a magánjogi jogviszonyok egyes létszakában tulajdonít jelentéstartalmat, vagy azt az igény érvényesíthetőségével kapcsolja össze, esetenként az idő folyását *sui generis* jogi tényként kezeli. Van olyan nézet is, amely szerint az időnek a magánjogi jogviszonyokban a hozzáfűzött joghatás ad jelentést. *Csehi Zoltán* dolgozata a magánjog idődimenzióját az *alanyi jog immanens lételemének*, az alanyi jog idejének tekinti, hiszen még a személyiségi és dologi alanyi jogok időtlensége is az időtényező sajátos aspektusa, miként a *Windscheid* által először használt *Anspruch* is csak az, amely átlényegíti ugyan az alanyi jog idődimenzióját, de annak továbbra is vezérlő ereje marad. A tanulmány újdonsága és eredetisége azonban nemcsak a magánjogi idő dogmatikai megközelítésében, hanem az elemzés komplexitásában is szembetűnő.

A szerző a dolgozat témát elemző első részében a polgári alanyi jogok időtényezőit a Ptk. rendszerébe ágyazottan vizsgálja, kimutatva, hogy a Ptk. egyes részeinek időképe hat eltérő, különböző időfelfogást tételez. Az idő-dimenzió ilyen relációkban való feltárása a szakirodalomban merőben új, egyúttal alkalmas a gyakorlat megtámogatására és a kutatás továbbfejlesztésére is.

Az írás talán legszembetűnőbb eredetisége a következő, az időfaktort egyes tényálláskörökben interpretáló fejezet, amelyben – egyebek között – a szerző éles – és helytálló – kritikával illeti a jogalkalmazási gyakorlatot, egyúttal azt konstruktív – részben a bírói jogfejlesztés körébe tartozó, részben de lege ferenda tartalmú – ajánlásaival megtámogatja.

A dolgozat következő része a szerződési szabadság időfőkeit, időkorlátait elemzi, a vizsgálatba beemelve a magánjogi idő dimenzióit átrendező közjogi időt, amelynek során olyan keretszabályokban megfogalmazott idő-relációkat vizsgál, mint a „kellő idő”, a „felkészülési idő”, a „lehető legrövidebb idő”, a „körülmények által indokolt idő”, az „általában megszabott idő” stb., és ezek egyetlen tényállásba sűrítésére, az „*esszerű időn belüliség*” időfaktorára tesz javaslatot.

A magánjog „totalitás igényének” megfelelően és a kutatás komplexitásának az igényével elemzi az alanyi jog időaspektusát a következő fejezetben a szerző a nemzetközi magánjog tárgykörében. *Csehi Zoltán* egyes, extra-különleges tényállások kiválasztásával eredeti módon mutat rá arra, hogy az idő hogy nyomul be a kollíziós jogba, és hogy az időbeliség az, amely kizökkenti a nemzetközi magánjogi tényállást eredeti állapotából. A fejezeten araszolva – és pedig nemcsak a mondanivaló, de a történetek izgalmassága miatt is – mintha csak Shakespeare-t olvasná az ember: „*Kizökkent az idő, óh kárhozat, /Hogy én szültem helyrehozni azt.*”

A dolgozat nem lenne teljes, ha a szerző nem vizsgálná a *Windscheid* által deprocesszualizált anyagi magánjog mellett az *alaki magánjog* időképét. Ez a fejezet megintcsak „kemény” bírálata a bírói jognak, feltárva annak ellentmondásait az ún. „hivatali idő” és a modernebb technikai eszközök – így a fax és az email – összefüggésében, e körben helyesen kérdőre vonva az Alkotmánybíróság jogalkotó helyetti kompetenciáját is. A szerző rámutat arra, hogy a korábbi évszázadok kommunikációs szintjére felépített eljárásjogi szabályok bírói értelmezése a 21. század kommunikációs közegében teljességgel elfogadhatatlan. Annak érdekében, hogy az anyagi jog érvényesülését az alaki jog ne korlátozza, konstruktív és teleológikus értelmezési szabály alkalmazását ajánlja.

A jogszabályok időbeli kollíziójáról szóló fejezetben *Csehi Zoltán* a magánjog legkülönbözőbb intézményrendszereiből – a tulajdonjog, a szerzői jog, a gazdasági társaságok joga köréből – meríti az időkollízió törvényileg rendezetlen tényállásait, és ezekre vetíti a magánjog-tudomány időközi jogra vonatkozó elméleti tételeit, majd ezeket veti össze – konkrét európai jogesetek kapcsán – az európai autonóm jogértelmezés által helyesnek tartott jogalkalmazással. A fejezet talán legfőbb értéke az arra való implicit figyelemfelhívás, hogy a frissen elfogadott új Polgári Törvénykönyv átmeneti szabályainak megalkotása során a törvényhozónak szigorúan az időközi jogra vonatkozó magánjogi dogmatika mentén kell eljárnia.

A dolgozat súlyos gondolatokban gazdag következő fejezete a természettudomány *objektív* időfaktorának *szubjektív magánjogi* nézőpontjait elemzi. A górcső alá vett különös tényállások kapcsán – mint amilyenek pl. a kárbehatás és a kár manifesztációja közötti, sokszor évtizedes Latenzperiode, vagy az apaság ideje, vagy éppen a hibás teljesítés körében a hiba-ok és az észlelés időeltolódása, stb. – a szerző a kettős, *objektív–szubjektív* időfelfogás mellett érvel, és nézete szerint ezek együttességét kell a jognak a maga rendszereiben tükröznie.

A magánjog-közjog eltérő időfelfogásának kollízióját jeleníti meg a dolgozat – a zárógondolatok előtti – utolsó fejezete, amelyben a szerző a napnál is

világosabban kimutatja, hogy a magánjog helyenként téves időfelfogása teljesen fölöslegesen alapjogi problémává „tupírozódik”, és alkotmányossági beavatkozáshoz vezet az, ami magánjogi útra tartozik.

Csehi Zoltán magánjogunk időfelfogásáról szóló dolgozata *önálló, új, eredeti alkotás*, amelyben a magánjog szinte valamennyi intézményrendszerén át bemutatja a szerző, hogy a magánjogi idő – amely dogmatikailag felfogásában az alanyi jog immanens eleme – hogy válik elevenné az anyagi és alaki magánjogban, továbbá a nemzetközi magánjogban, és hogy olykor hogyan szabadul ki az alanyi jog fogságából és kel önálló életre, továbbá hogy azt hogyan befolyásolja az alapjogi és az európai jogi gondolkodás, végül hogy a magánjog idő-dimenziójának átfogó elemzése más összefüggésekkel együtt milyen módon segíti a jogmegvalósulás és a jogalkalmazás folyamatát. Teljes szakmai meggyőződéssel ajánlom a dolgot publikálásra, mert az *megjelenésre méltó és érdemes*. Mindenekelőtt segíti az elméletet a téma további kutatásában, orientálja, sőt egyenesen helyes irányba befolyásolhatja a bírói jogot, a jogalkalmazási gyakorlatot, a doktorandusz-képzés hasznos forrásanyagává válhat, de az alapképzésben is – a felsőbb évfolyamos hallgatók számára – komoly írásos segédlet lehet az elmélyültebb magánjogi képzésben.

Budapest, 2013. február 23.

Dr. LÁBÁDY Tamás CSc
egyetemi docens
volt alkotmánybíró
ny. ítélőtáblai elnök és
címzetes kúriai bíró

„Mintegy huszonnégy évszázaddal ezelőtt Csuang-ce egyik álmában lepkének látta magát, s mikor felébredt, nem tudta, hogy ember-e, aki álmában lepkének vélte magát, vagy pedig lepke, amely embernek álmodja magát. De ne az ébredés, hanem az álom pillanatával foglalkozzunk; vagyis annak egyik pillanatával. „Azt álmodtam, hogy lepke vagyok, amely a levegőben repked és semmit sem tud Csuang-ceról” – olvassuk az ősi szövegben. Sosem fogjuk megtudni, hogy Csuang-ce egy kertet látott-e, s úgy tűnt, hogy afölött repdes, vagy hogy ez mozgó, sárga háromszöget látott, amely nyilvánvalóan önmaga volt, az ellenben nyilvánvaló előttünk, hogy – jöllehet az emlékezetéből származott – szubjektív volt az a kép.”

(Borges)

Mindennek megvan az órája,
és minden szándéknak a maga ideje az ég alatt:
Van ideje a születésnek és a halálnak;
ideje az ültetésnek és az ültetvény kiszedésének.
Ideje az ölésnek és ideje a gyógyításnak,
ideje a bontásnak és ideje az építésnek.
Ideje a sírásnak és ideje a nevetésnek;
ideje a jajgatásnak és ideje a táncnak.
Ideje a kő eldobálásának, és ideje a kő
összeszedésének; ideje az ölekezésnek, és
ideje az öleléstől való tartózkodásnak.
Ideje a keresésnek, és ideje az elvesztésnek;
ideje a megőrzésnek, és ideje az eldobásnak.
Ideje az eltépésnek, és ideje a megvarrásnak;
ideje a hallgatásnak, és ideje a szólásnak.
Ideje a szeretetnek, és ideje a gyűlöletnek;
ideje a háborúnak, és ideje a békének.

(Préd, 3, 1-8.)

„Az ég színéből tudtok következtetni, az idők jeleit
meg nem tudjátok felismerni?” *(Mt 16,3)*

1. AZ IDŐ A MAGÁNJOGBAN MINT TÉMA

Az időproblematika a magyar magánjogi könyvekben, dolgozatokban és jogesetekben legtöbbször véletlenszerűen és elbújva jelenik meg.¹ A téma olyan súlyúnak tűnik, hogy még csak vázlatos feldolgozásával sem találkoztunk eddig. Az összefoglaló könyvekben, tankönyvekben néhol fel-, felbukkan, de legtöbbször az elévülés és a jogérvényesítés körében, illetve az időbeli kollízió kapcsán. Szladitsnál az idő mint jogi tény került tárgyalásra, és az idő mint tényálláselem szerepel.² A tényálláselem a jogi helyzet keletkezéséhez és megszűnéséhez kapcsolódik. Asztalos László absztrakt polgári jogi elméletében a jogviszony megszűnésének eseteként tárgyalja az idő jelentőségét.³ A jogviszony tant a polgári jog alapjává emelő Asztalosnál az idő viszonylag korlátozott jelentőséggel bír, kizárólag a jogviszony megszűnése körében, bemutatva a jogvesztés és az elévülés közötti alapvető különbséget. Lábady Tamás mutatott rá először az idő valós szerepére a magánjogban, és személyéhez kapcsolódik az a tétel is, hogy az időnek a magánjogi jogviszonyokban a hozzáfűzött joghatás ad jelentést.⁴ Ez az időfelfogás már túlmutat a még mindig általánosnak nevezhető, az események egymás utáni történéseinek az elrendezését alapul vevő és csak azt vizsgáló időfogalomtól. A jog és idő részletes elemzése és a jogi gondolkodás szintjére emelése még várat magára, jóllehet a filozófiai gondolkodás felől⁵ az első szép dolgozatok már megjelentek.⁶ Az alaki jog kapcsán Gáspárdy László

¹ PESCHKA Vilmos: A jogszabály visszaható érvényessége. In: VÉKÁS Lajos: *Liber amicorum. Egy technikai jellegű feldolgozás*. Budapest, 2000. 7–23. MATÚZ György: *Az idő a jogban, avagy határidők, határnapok, elévülés*. Budapest, 1996.

² SZLADITS Károly: A magánjogi tényállások. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar Magánjog. Általános Rész. Személyi Jog*. Budapest, 1941. 39. §, 379–381.

³ ASZTALOS László: *Polgári jogi alaptan*. Budapest, 1987. 228.

⁴ LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, 1998. 314.

⁵ Gerhart HUSSERL: *Recht und Zeit*. Frankfurt aM, 1955.10–65.

⁶ KARÁCSONY András: *Filozófia – társadalomelmélet*. Budapest, 2010. 70–88. Rendkívül eredeti meglátásokkal és szemlélettel. KARÁCSONY András – TECHET Péter: Idő és jog. In: MEZEY Barna (szerk.): *A szimbólumok üzenete*. Budapest, 2011. 269–293. KARÁCSONY András: Az idő problémája a jogi szimbólumkutatás összefüggésében. *Jogtörténeti Szemle, különszám*, 2007. 15–18.

dolgozata tett erre egy kísérletet, de dogmatikai mélységekbe végül nem ment bele.⁷ A jelen dolgozatban az idő több aspektusát kívánjuk felvillantani a magánjogon belül, és azon tételünket igazolni, hogy az idő – tudatosan vagy csak a sors esetlensége útján megélve – a jogalkalmazást átalakító, megújító erővel bír. Mivel ezen jelenség esetleges és legtöbbször a tényállás egyediségéből fakad, kérdésünk az, vajon az idő ezen hatása a magánjogi jogalkalmazás számára tudatosítható-e? Álláspontunk szerint a jog időfogalma közvetlenül felhívható a szabályok értelmezésénél és alkalmazásánál egyaránt. Ezt a tételünket kívánjuk jelen munkákban röviden kifejezni.

Dolgozatunk első részében a Polgári törvénykönyvünk időképét, időfelfogását kívánjuk bemutatni, majd a rövid kitekintés után egyes értelmezési kérdéseket felvetni. Az alaki jog időproblémáira csak utalunk, végül az időfogalomból, az idő-hatásból eredő tanulságokat kívánjuk összegezni.

KARÁCSONY András: A kommunikáció és az idő. (A felejtés mint kommunikációelméleti probléma) In: IVASKÓ Livia (szerk.): *Érthető kommunikáció*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2005. 27–31. KARÁCSONY András: Az időiség kérdése Hart A jog fogalma című művében. *Világosság*, 2002. 92–95. 43 (10–12) KARÁCSONY András: Ceaseless time. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio iuridica*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 38 Tom. 1997. 23–40.

⁷ GÁSPÁRDY László: *A polgári per idődimenziója*. Budapest, Akadémiai, 1989.

2. AZ IDŐ JELENTŐSÉGE

Az idő dimenziójának a tárgyalása és értelmezése magával az emberi gondolkodással egyidejű,⁸ az idő nem csak a világképünk, vallásunk, hanem mindennapjaink olyan dimenziója, amely az emberi tudat és percepció alapelemét képezi.⁹ „Alig van a kultúrának paramétere, amely jobban jellemezné lényegét, mint az időfelfogása. Ebben testesül meg, ezzel függ össze a kor világérzékelése, az ember – az emberi magatartás, tudat, életritmus – viszonya a különböző dolgokhoz.”¹⁰ Az idő ezen magától értetődöttségéből fakadóan mint mindenki számára egyértelmű és tapasztalható, megélhető fizikai valóságunk része, amelyet a jelenlegi világunkban a filozófia¹¹ és a vallások mellett lényegében csak

⁸ A sokat idézett Szent Ágoston-i gondolatokat újra és újra érdemes elolvasni: „Mi az idő? Megmagyarázza ezt valaki könnyen és röviden? Megérti valaki gondolati mélyén legalább annyira, hogy szóban kifejezze? Pedig csevegéseink során semmit sem emlegetünk olyan megszokott ismerős gyanánt, mint éppen az időt. Értjük, ha kimondjuk a szót. Értjük akkor is, ha mások ajkán halljuk emlegetni.

Tehát mi az idő? Ha senki nem kérdezi tőlem, akkor tudom. Ha azonban kérdezőnek kell megmagyaráznom, akkor nem tudom. Mégis nagy merészen állítom: tudom, ha semmi el nem múlt, nem beszélhetnénk múlt időről, ha semmi nem következne, nyomát sem lennének jövő időnek, és ha semmi sem volna jelen, hiányoznának akkor a jelen idő. Ámde miképpen van ez a két idő, múlt és jövő, ha a múlt már nincsen, és a jövő még nincsen? A jelen pedig, ha mindig jelen maradna, s nem zuhanna a múltba, nem idő volna, hanem örökkévalóság. Ha tehát a jelen csak úgy lehet idő, ha múltba hanyatlik, miképpen mondjuk róla, hogy létezik? Hiszen létezésének oka éppen az, hogy nem lesz. Nem mondjuk tehát valóságos időnek, csak úgy, ha arra törekszik, hogy majd ne legyen.” Aurelius AUGUSTINUS: *Vallomások*. Ford. Váradi István. Budapest, 1982.

⁹ Esszéisztikus feldolgozás: LOSONCZI Ágnes: *Az ember ideje*. Budapest, 2009. Alapvető az idővel kapcsolatosan Jorge LUIS BORGES: *Az idő újabb cáfolata*. Budapest, 1987.; Jorge Luis BORGES: *Az idő*. In: Jorge Luis BORGES: *Az ősz kastélya*. Budapest, 1999. 118–132.

¹⁰ Aron Jakovlevics GUREVICS: *A középkori ember világképe*. Ford. Előd Nóra. Budapest, 1974. 80.

¹¹ Henri BERGSON: *Idő és szabadság*. Ford. Dienes Valéria. Budapest, 1923.; GADAMER: Az üres és betöltött időről. In: Hans-Georg GADAMER: *A szép aktualitása*. Budapest, 1994. 85–110.; Martin HEIDEGGER: *Az idő fogalma*. Budapest, 1992. 27–52.; Martin HEIDEGGER: *Lét és idő*. Ford. Vajda Mihály, Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András, Orosz István. Budapest, 1989. Edmund HUSSERL: *Előadások az időről*. Budapest, 2002.; NYÍRI Kristóf: *Kép és idő*. Budapest, 2011.; NYÍRI Kristóf: *A konzervatív időnézet*. www.hunfi.hu/nyiri; NYÍRI Kristóf: *Szubsjektív idő*. www.hunfi.hu/nyiri; NYÍRI Kristóf: *Idő és kommunikáció*. www.hunfi.hu/nyiri

a modern fizika és pszichológia próbál részünkre értelmezhető és tudatosítható jelenséggé tenni, a szociológia pedig újdonságként kezeli.¹² Maga az idő mérésének a problematikája is évezredek történetét bír.¹³ A modern fizika időképe – amennyiben csak a napjainkban megdőlt relativitáselméletre utalok – viszont már több mint száz éves,¹⁴ és ezen felismeréseknek a szellemtudományok körében való percepciójában a jog és annak tudománya évtizedes késedelembe van.¹⁵ Ennek okait nem elemezzük, könnyű lenne a jog konzervatív, a szó nem politikai értelemben vett tulajdonságával magyarázni ezt a késedelmet. Itt nem egészen erről van szó. Egyrészt a jog mindig egy adott időszak, korszak születésénél, de azon sajátos képességgel rendelkezik, hogy születésének korát képes túlélni. Ennek legjobb példája a római jogi gondolkodás mai napig meghatározó ereje. A 21. század emberének ideje és idődimenziója alapjaiban eltér jogszabályaink alapjait napjainkig meghatározó görög-római-kanonjogi szabályok keletkezésének és világának idődimenziójától, a tudatosítás ezen szabályok modern, napjainknak megfelelő alkalmazását segítheti elő. Csak egyetlen példa, a római jogban az elévülés egészen a posztklasszikus korig ismeretlen volt, II. Theodosius császár 424-ben kiadott constitúciója általánosította az *actiones perpetue* elévülését 30 évben.¹⁶ De akárhonnán is számítjuk a római jog kezde-

¹² Norbert ELIAS: Az időről. Ford. Berényi Gábor. In: GELLÉRINÉ LÁZÁR Márta (vál.): *Időben élni. Történeti-szociológiai tanulmányok*. Budapest, Akadémiai, 1990. 15–47.; Pierre BOURDIEU: Gazdasági gyakorlat és idő. Az algériai parasztlak időkezelési attitűdjei. Ford. BERÉNYI Gábor. Uo. 48–59.; Edward PALMER THOMPSON: Az idő, a munkafegyelem és az ipari kapitalizmus. Ford. Bojtár B. Endre. Uo. 60–116.; Werner BERGMANN: Az idő a szociológiában. Szakirodalmi áttekintés az „időszociológiai” elmélet és kutatás helyzetéről. Ford. Kisbali László. Uo. 117–174.; Martin KOHL: Társadalmi idő és egyéni idő. Az életút a modern társadalom szerkezetváltozásban. Ford. Schulcz Katalin. Uo. 175–212.

¹³ HAHN István: *Naptári rendszerek és időszámítás*. Budapest, 1983.; Hans LENZ: *Kleine Geschichte der Zeit*. Wiesbaden, 2012.

¹⁴ Lásd ehhez Werner HEISENBERG: *A rész és az egész*. Budapest, 1983. Stephen HAWKING: *Az idő rövid története*. Budapest, 2004.; Stephen HAWKING: *A mindenség elmélete*. Budapest, 2009.; Stephen HAWKING – Roger PENROSE: *A tér és az idő természete*. Budapest, 1999.

¹⁵ Ulrich LUFT: Az idő Egyiptomban. In: ÁRVA Judit – GYARMATI János (szerk.): *Közelítések az időhöz*. Budapest, 2002. 7–15.; KALLA Gábor: *Időszámítás és történeti emlékezet Mezopotámiában*. Uo. 16–33.; FRÖHLICH Ida: Idő és történelem az ókori Izraelben. Uo. 34–45.; Norman HAMMOND: Időszámítás és írás az ősi majáknál. Uo. 46–56.; FERENCZY Mária: Időszámítás és ünnepkör a hagyományos Kínai világban. Uo. 57–73.; KELÉNYI Béla: A teremtés ideje a tibeti asztrológiában – a kozmikus Teknős mítosza. Uo. 74–94.; WILHELM Gábor: Ázsiai időképek – birodalmak peremén. Uo. 95–118.; VOIGT Vilmos: Az idő szerepe a magyar folklórban. Uo. 119–133.; PÖCS Éva: Ünnepek, rítus és időszemlélet a parasztság hagyományos kultúrájában. Uo. 134–151.; BARNA Gábor: *Idő és emlékezet*. Uo. 152–171.; KESZEG Vilmos: A genealógiai emlékezet szervezése. Uo. 172–212.

¹⁶ Martin SCHERMAIER: Recht in der Zeit, Zeit im Recht. In: Dietmar GOLTSCHNIGG (Hrsg.):

tét, a római magánjogban évszázadokig ismeretlen volt az igény elévülésének a gondolata, és valamilyen jogon kívüli magyarázata kell hogy legyen annak bevezetésére. A mi modernnek tekintett időfelfogásunk, vagy időpercepciónk arra is lehetőséget ad, hogy ugyanazon magánjogi tényállásra akár eltérő idődimenziókat vetítsünk. A jog jelene és jövője a történelemben már számos esetben megmutatta az ellentmondásos jellegét, a társadalmi-politikai változások idődimenziójában történő arculat- és jellegváltozását.¹⁷ Külföldi példák is azt mutatják, a jog és az idő kapcsolata olyan új kutatási területet jelent, amely a jog szemléletének gazdagítását és árnyaltabb megértését eredményezi.¹⁸

Phänomen Zeit. Stauffenburg Verlag, 2009. 242.

¹⁷ PESCHKA Vilmos: *A modern jogfilozófia alapproblémái*. Budapest, 1972. 245–246.; HARMATHY Attila: A rendszerváltás utáni időszak polgári jogáról. In: SÁRKÖZY Tamás – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*. Budapest, 2002. 1337.; uő: A magyar polgári jog. In: KULCSÁR Kálmán – BAYER József (szerk.): *Társadalom, politika, jogrend*. Budapest, Magyar tudománytár IV. 2003. 549–562.

¹⁸ Günther WINKLER: *Zeit und Recht*. Wien–New York, 1995., illetve a francia nyelvű irodalomból Jean HAUSER: Le temps en droit de la filiation. in *Festschrift für Reiner Frank*. Frankfurt aM – Berlin, 2008. 211–224; további irodalom olvasható KARÁCSONY–TECHET i. m. munkájában.

3. A PTK. EGYES RÉSZEINEK IDŐKÉPE

Az 1959-es Ptk. hat része lényegében hat eltérő időt, időfelfogást, idődimenziót mutat. Az első rész hét paragrafusát a természetjogi örökkévalóság bölcsessége hatja át, időtől függetlenül megfogalmazott maximák és kijelentések, deklarációk erejével. A 6. § tényállása¹⁹ az idő viszonylatában is kivételként mutatkozik, ez is indokolja, hogy inkább kötelmi jogi tényállásként, mint egy kódex bevezető rendelkezéseként fogjuk fel.

A második rész, személyek része időképe ennél bonyolultabb, és lényegében két eltérő aspektusát mutatja az időnek. Az egyik a személy az ember, itt a szabályok az ember tudati tulajdonságaira alapozva napjaink tapasztalati tényeit tükrözik, biológiai, pszichés, társadalmi közfelfogást és tapasztalatokat közvetítenek, mikor tekinthető az egyén önmagáért felelős embernek (Ptk. 8–17. §§, 22–25. §§). Ezen túlmenően az ember itt addig bír relevanciával, míg él és beszámítható tudattal rendelkezik, a haláláig. Ehhez a halálhoz sajátosan kapcsolódik majd a kegyeleti jog²⁰ és az öröklési jog, lényegében a halál időtlenségének a tulajdonságait közvetítve. A gondnokság, a gondnok kirendelése, a zárlat elrendelése²¹ és hasonló normák nem ide való szabályok, ezek alapvető eljárási jellege mellett az ezekből tükröződő időfogalom nem a státusz, hanem a cselekvés időarcát mutatja. Ezen rész figyelemre méltó rendelkezése a holtak

¹⁹ Ptk. 6. § A bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte.

²⁰ Ptk. 85. § (3) bek. Meghalt személy emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó, továbbá az a személy, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített. Ha a meghalt személy (megszűnt jogi személy) jó hírnevét sértő magatartás közérdekbe ütközik, a személyhez fűződő jog érvényesítésére az ügyész is jogosult.

²¹ Ptk. 18. § (1) bek. Ha cselekvőképességet korlátozó vagy kizáró gondnokság alá helyezés iránti perindítás indokolt, és az érintett személy vagyonának védelme sürgős intézkedést igényel, a gyámhatóság a vagyona zárlatot rendel el, és ezzel egyidejűleg zárgondnokot rendel ki. A zárlatot elrendelő határozat ellen nincs helye fellebbezésnek. / (2) A zárlatra, illetve a zárgondnok működésére a bírósági végrehajtásról szóló törvény biztosítási intézkedések végrehajtására vonatkozó fejezetének a rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

nyilvánítás ötéves törvényi időtartama,²² ahol a törvény a bírót azzal a hatalommal ruházza fel, hogy az eltűnt embert öt év eltelte után holtnak nyilváníthassa. Ez a szabály másként élt a Ptk. hatálybalépésekor és napjainkban. 1960-ban a világ fizikai bejárhatósága és megismerhetősége össze sem volt hasonlítható napjaink megismerési lehetőségével, lényegében 24 órán belül a világ bármely részére eljuthatunk, de odautazás nélkül is az információk a világ bármely részéről – nem feltétlenül a google-earth alkalmazásával, vagy az űrből történő kukkolással – sokkal gyorsabban és könnyebben beszerezhetők. Ez az információs robbanás a Ptk. ötéves időtartamát valójában a helyére tette, és reális időtartammá alakította át azért, mert napjainkban öt év alatt jóval több ismeret és információ szerezhető be – talán túlságosan is sok –, mint ötven évvel ezelőtt. Összefoglalva, a holtnak nyilvánítás öt éve az ember antropológiai sajátosságaihoz mérten abszolút számként hiába tűnik hosszú időnek, az ember életéhez és a jogkövetkezményhez, azaz a halála egyenértékű bírói ténymegállapításának súlyához képest aránytalan, és sokkal inkább a házastárs és örökösök vagyoni jogi türelmetlensége jut kifejezésre ebben az öt évben, semmint az eltűnt személy érdekeinek védelme. Öt év távollét és eltűnés azzal járhat, hogy a bíró holtnak nyilváníthat bárkit. A bírói hatalom ezen mélységét ez az öt év még drámaibbá teszi. Még a büntetőjogban sem minősül öt év kiugró büntetési tételnek. Az öt-éves időtartam értelmezési tartományába az is beletartozik, hogy az eltűnt személy vagyont illetően annak öt év utáni használata, hasznosítása, gazdálkodás a vagyonnal, a vagyon megóvása szempontjából gazdaságilag indokolt, de adott esetben öt év már túlságosan is sok idővesztéssel járhat, ha a vagyon továbbra is jogilag ‘uratlan’ maradhatna.

A személyek jogának másik része, a nem természetes személy jogalanyokra vonatkozó szabályozás napjainkra lényegében használhatatlanná vált, és pusztán a formai hatály az, ami élteti ezen normákat, tartalmi érvényesülése az államra és az alapítványokra vonatkozó szabályozáson túl nem jelentős (Ptk. 28–74/H. §). Az idő ebben a körben az időtlen létezést sugallja. Az állam esetében az időtlen valóság sugárzik a szabályból, állam mindig volt, van és lesz, míg a többi jogi személynél és nem természetes jogalanynál a törvény csak leírás ad, a keletkezés és megszűnés lehetősége csak az alapítványnál van némiképp vázlatosan kidolgozva. Az alapítvány szabályaiból is létezésének időtlensége az, ami elsősorban kiolvasható, és ezt külföldi példák, több száz éve működő alapítványok igazolják is. A magyar történelem és jogtörténet ilyen példákat

²² Ptk. 23. § Az eltűnt személyt bírósági határozattal holtnak lehet nyilvánítani, ha eltűnésétől számítva öt év eltelt anélkül, hogy életben létére utaló bármilyen adat ismeretes volna.

nem tud mutatni, az alapítvány nem tud évszázadokkal tovább élni, mint alapítója, de ennek okai jogon kívüliek. Az alapítvány megszűnésére vonatkozó szabályozás utal az idődimenzióra, amely szerint megszűnik az alapítvány, ha az alapító okiratban meghatározott 'idő eltelt'. Ez azt jelenti, hogy az alapító joga, hogy alapítványának életét, időtartamát meghatározza. Az alapító dönthet úgy, hogy az alapítvány kvázi időtlen, egy vagy több emberöltőn átnyúló alapítvány legyen, és akkor az alapítvány alapító okiratába foglalt alapítói akarat, az adott cél megvalósításának a kötelezettségével túlélheti megalkotóját, sőt, az alapítvány élete nincs is további időkorláthoz kötve, csak a célja megvalósításának feladatához. Ebben az esetben – az alapítvány életének, működésének meghatározása körében – az idő a cél urává válik, egy más dimenzióban kap alárendelt szerepet. A történelem határozza meg lényegében létét. Ennek a következtében az alapítvány idejét ez a szabály elválasztja a külvilág idejétől és egy új önálló időparaméterrel, az alapítványi cél elérésének feladatához köti. Az alapítói akaratral megfogalmazott cél megvalósításának lehetősége vagy megvalósíthatósága fogja jelenteni az alapítvány idejét. Ezért az alapítvány egy más időben él, alapító akaratával megfogalmazott célidőben, amelyben olyan jogi fogalmak, mint lehetetlenülés és külső jogszabályi változások másodrendűnek minősülnek. Az alapítványban az örökhagyó szelleme és akarata él tovább, az alapítvány azt az akaratot teszi kvázi halhatatlanná, egy más idődimenzióba helyezi. Nem véletlen, hogy az alapítvány már a történeti kezdetektől fogva a halottkultuszhoz és a halálhoz kapcsolódóan jelent meg.²³

Polgári törvénykönyv személyhez fűződő jogok szabályai egyrészt a bevezető rendelkezések örökkévalóságának idejét mutatják, hiszen hasonló természetjogi fogantatásból erednek, a törvény a jogérvényesítésre, elévülésre sem szab törvényi határidőket (Ptk. 75–85. §§). A személyhez fűződő jogok egyes szellemi alkotásokra is alkalmazandók, a Ptk. háttérvédelmet adott ezekre is. Ennek az időfogalomnak egyik nagyon szép megfogalmazása volt az 1969-es szerzői jogi törvény szabálya [12. § (1)]: A személyhez fűződő jogok időben korlátlanok. A szerző ezeket a jogait másra nem ruházhatja át és róluk nem mondhat le.²⁴

²³ CSEHI Zoltán: Coincidentia Oppositorum, avagy alapítvány és halál esetére szóló rendelkezés. In: *Liber amicorum Studia Lajos VÉKÁS dedicata*. ELTE ÁJTK, 1999. 40. (37–61.), valamint CSEHI Zoltán: *A magánjogi alapítvány*. Budapest, 2006. 39. és skk.

²⁴ A francia jog még költőibben fogalmaz: „L'auteur jouit du droit au respect de son nom, de sa qualité et de son oeuvre. / Ce droit est attaché à sa personne. / Il est perpétuel, inaliénable et imprescriptible.” Loi no 92–597 du 1 juillet 1992, art L 121–1 (2) Code de la propriété intellectuelle.

Visszatérve a Ptk. személyhez fűződő jogaira, ezek a jogok csak személyesen érvényesíthetők, ezért szerintem ebből következően ezen igények az ember idejével kapcsolandók össze, nem pedig a kötelmi igények időérvényesítésével. A személy megsértése nem csak kötelmet fakaszthat, hanem olyan jogsérelmet jelenthet, amelynek az idődimenziója az ember életét meghatározó idő, ezért vitatom, hogy a kötelmi igényeken túlmenően itt az ötéves kötelmi jogi elévülésnek törvényi szabály hiányában az alkalmazása igazolható lenne. Ez magával az emberrel – azaz saját magunkkal szemben – lenne méltánytalan. Vannak jogsérelmek, amelyekre az öt év sem hoz gyógyírt, így egyes magánjogi úton érvényesíthető igények tekintetében sem. A Ptk. eljárási szabályait nem elemezzük, hiszen azok nem ide tartoznak.

Polgári törvénykönyvünk harmadik része jelenleg még a tulajdonjog címet viseli, amely a statikus állapotok meghatározásának a szabályait tartalmazza (Ptk. 94–197. §§). Az idő fogalma ebben a környezetben a legbonyolultabban jelentkezik. A földtulajdonost az épületre, az épület tulajdonosát a földrészre elővásárlási jog illeti meg – meddig? Mikor gyakorolható ez a jog és meddig áll fenn, meddig létezik? Ameddig ez a státus quo, lehet, hogy csak két évig, de lehet, hogy 50 évig áll fenn ez az állapot. Ameddig az épület és a föld más-más tulajdonában van, addig ez a jog él, nem évül el (sem a halál ténye, sem az öröklés nem tudja megváltoztatni).

Hasonlóan a közös tulajdonhoz, ameddig közös tulajdonlás áll fenn, az elővásárlási jog ezen tényhez – nem pedig a tulajdonosok személyéhez – kapcsolódva él. A földtulajdonos nem foszthatja meg a szomszédos épületet a földtámasztól – meddig? –, ameddig a földtámasz az épületet szolgálja, azaz nincs külön időhatározás, hanem az állapot az, amely ezen normák érvényességének időtartamát meghatározza. A jog túléli mindenkori jogosultságát. A példákat sorolhatnám, a túlépítés, ráépítés szabályaiból fakadó dologi igényekre sem ad szabályt a törvény, amelyből szerintem az következik, hogy itt nincs ötéves elévülés, hanem dologi igényként értelmezendők ezekből a szabályokból fakadó jogok és az azt érvényesítő igények.

Az idő dimenziója ebben a szabályrendben a tulajdoni igények elévülhetetlenségének törvényi deklarálásában csúcsosodik ki, háttérbe szorítva az elbirtoklás ezt megtörő rendelkezéseit. A tulajdon ekként örök, amíg van tulajdonos. A tulajdonos pedig addig van, amíg az él, de nem csak egy emberöltőre szűkül, hiszen a jogutódlás ebben a szabályozásban magától értetődő princípium. Az egyetlen kivételt talán az utóhagyomány révén létrejövő, időbelileg korlátozott

tulajdonjog jelenti, ahol az első hagyományost meghatározott feltételtől vagy időponttól új tulajdonos válthatja fel [Ptk. 645. § (2) bekezdés].²⁵

A tulajdonjog idődimenziója az, amely egyes idegen dologbeli jogokra is alkalmazandó, ameddig dolog van és létezik, addig van jog is, amíg zálogtárgy megvan, a zálogjog él és érvényesíthető. A kötelmi jogba illesztett szabály ezt megerősíti: A követelés elévülése az azt biztosító kezizálogból való kielégítést nem akadályozza [Ptk. 324. § (3) bek.]. A kötelelem és a zálogjog ideje eltér, ez utóbbi a zálogtárgy jellegéhez igazodóan magának a dolognak lényegében elválaszthatatlan tulajdonságává válik, mint például a dolog színe vagy külső alakja, amelyet csak bizonyos tények szüntethetnek meg. A tulajdonjog ezen örök jellege viszont ahhoz van kötve, hogy a tulajdonosnak ismertnek kell lennie, azaz nincs tulajdonjog tulajdonos nélkül, ez a kincstalálás szabályából fakadó elv. A kincstalálás egyik tényállása a feledésbe ment tulajdonhoz köti az értékes dolog találását, azaz ha a tulajdonos feledésbe megy, akkor az a dolog megtalálható és a kincstalálás szabályai alkalmazandók.²⁶ A feledésbe ment emberi tapasztalathoz kötött időmúlást jelent, legalább egy generációnyi időt, de a tényállás ennél rövidebb, de akár hosszabb időmúlás estében is fennállhat. A tulajdonjogon belül a birtok ettől eltér, valamint a tulajdonszerzési módokban kifejezésre jutó idő, ezen tényállások közelebb állnak a kötelelemhez, mint a statikus viszonyokat leíró tulajdonjogi szabályokhoz.

A kötelmi jog idődimenziója a korábbiakhoz képest teljesen eltérő, mondhatnánk itt olvasható határidők közül öt év a maximum, de leginkább 1 év, hat hónap, 3 hónap vagy azonnal. Például a teljesítés ideje nincs meghatározva, bármelyik fél a másik fél egyidejű teljesítését követelheti [Ptk. 280. § (1) bek. a) pontja], vagy utalnék a szóban elhangzott ajánlat ajánlati kötöttségére ('nyomban' lehet csak elfogadni),²⁷ vagy a jogvesztés kikötésének hatalmára (Ptk. 250. §). A kötelmi jog ideje az azonnali és kiszámított cselekvés ideje, nem az állapotot,

²⁵ CSEHI Zoltán: Az utóöröklésről és a hagyományról. In: TATTAY–POGÁCSÁS–MOLNÁR (szerk.): *Pro vitae et scientia. Ünnepi kötet Jobbágyi Gábor 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, 2012. 7190.

²⁶ 132. § (1) bek.: Ha valaki olyan értékes dolgot talált, amelyet ismeretlen személyek elrejtettek, vagy amelynek tulajdonjoga egyébként is feledésbe ment, köteles azt az államnak felajánlani.

²⁷ 211. § (2) bek.: Az ajánlattevő kötöttségének idejét meghatározhatja. Ennek hiányában jelenlevők között vagy telefonon tett ajánlat esetében az ajánlati kötöttség megszűnik, ha a másik az ajánlatot *nyomban el nem fogadja*. Távollevőnek tett ajánlat esetében az ajánlati kötöttség annak az időnek elteltével szűnik meg, amelyen belül az ajánlattevő – tekintettel az ajánlatban megjelölt szolgáltatás jellegére és az ajánlat elküldésének módjára – a válasz megérkezését rendes körülmények között várhatta. Jogszabály az ajánlati kötöttség idejét eltérően is szabályozhatja.

nem az ember tulajdonságait, hanem a magatartás, a cselekvés törvénye által elvárt idejét, időtartamát közli, hogy a vagyonmozgással kapcsolatos igények érvényesítésre kerüljenek és a meghatározott időn belül a statikus állapotba, legalábbis végleges jogi állapotba kerüljenek. Jóllehet számos időhatározást tartalmaz a Ptk., mégis rendkívül hiányos ez a szabályozás is, például fedezetelvonás érvényesíthetősége (Ptk. 203. §), az elővásárlási jog gyakorlásának időkorlátja, az előszerződés időtartama (Ptk. 208. §) meddig köti a feleket, nincs szabályozva. Mikor, mitől számítandó és milyen időtartamon belül lehet az elállás gyakorolni? Ezen szabályozási hiányosságok a kötelmi igényekre megadott elévülés generális szabályai alapján többé-kevésbé meghatározhatók.

Az alapvetően vagyonmozgásra szolgáló jogok és igények mellett az idő a fél kötelezettségének a beálltát és megszűntét jelentheti. A szerződési jog alapján a felek urai lehetnek a kötelmi jogi időnek, az idő érvényesülésének egymásközi korlátait is megállapíthatják, sőt jogvesztésben is megállapodhatnak (250. §). Ez a rugalmasság, dinamikus időfogalom jön át a szabályozáson, ha a szerződés tartós jogviszonyt hoz létre, akkor az idő hatásait a szerződésre a bíróság a szerződésmódosítás körében korrigálhatja (Ptk. 241. §).

Nagyon fontos norma a jogszabály hatályának szerződéses viszonyokra vonatkoztatott szabálya, amely szerint: *Jogszabály a hatálybalépése előtt megkötött szerződések tartalmát csak kivételesen változtathatja meg. Ha a szerződés megváltozott tartalma bármelyik fél lényeges jogos érdekeit sérti, a fél kérheti a bíróságtól a szerződés módosítását, vagy – ha jogszabály másként nem rendelkezik – a szerződéstől elállhat.* [226. § (2) bekezdés]. A szerződés ideje a szerződéskötéskor adott idő és körülmények által megadott idő, a szerződés lényegében később is ebben az idősíkbán él, pontosabban a szerződésben él tovább ez a kezdeti idősíki. Az idézett jogszabályi hely részben átvezet az időbeli kollízió egyes kérdéséhez is. A felek megállapodását az időben később megalkotott norma érintheti, a megoldás a bírói korrekció, vagy az elállás. Ez utóbbi egy előnyös szerződés esetén nem igazi megoldás, ha ez a vagyoni előny a jogalkotás folytán nem képes megvalósulni. Érdekes lehet ezen normának a lehetetlenüléssel való kapcsolata, azon belül is a gazdasági lehetetlenülés problémája.

A kötelmi jogon belül a kártérítési jogunk is az azonnali teljes kártérítés kötelezettségének idődimenziójában él (Ptk. 360. §), hiszen a kártérítési igény a kár bekövetkeztével nyomban esedékessé válik – ismét tudattartalomtól függetlenül –, és a jogalap nélküli gazdagodás is ebben az idődimenzióban él (Ptk. 364. §). A kötelmi jogi idődimenzió egyes részletproblémáira még visszatérünk.

Összefoglalva, a kötelmi jogi igény a vagyonszerzés vitatását rövid időkorlátok közé szűkíti, maga az elévülés is lényegében csak itt van szabályozva,²⁸ a vagyonszerzés védelmét szolgálja az, hogy a vagyoni gyarapodás jogi védelmet kapjon. Így korunk egyik irányító téveszméje, a minél gyorsabban, minél nagyobb vagyon szerzésének filozófiája is akár kiolvasható belőle.²⁹

A kódex ötödik része a halál végtelenségének idejét tükrözi, a halállal egyidejűleg (vagy az azt közvetlenül követő pillanatban?) beáll a jogutódlás, örököl az is, aki nem tud róla, még tudat, a tény ismerete sem kell hozzá, a halál elrendezi a statikus vagyoni viszonyokat, felosztja a hagyatékot és igényeket nyit meg (Ptk. 598–684. §§). A halállal értjük meg az időt, amelyet a híres orvos Alkmaion fogalmazott meg: „Az embereknek azért kell meghalniuk, mert nem tanulták meg összekapcsolni a véget a kezdettel.”³⁰

A kötelesrészi igény kötelmi igényként való értelmezése újabb kori jogunk egyik fejleménye,³¹ nem illik az öröklési jog időn-téren kívüli világához. A Ptk. időfogalma az öröklési jog nélkül nem értelmezhető, amiként maga az idő az értelmét az örökkévalóságban kapja meg.³² Az idő ebben a részben kétarcú, egyrészt a maga esetlegességét kényelmetlenül érvényesíti, ki hal meg előbb a másik előtt, például pár napos házasság tragikus vége esetén (leszármazó nem lévén) örököl-e a túlélő házastárs?³³ Említhető egy másik példa, az érdemtelen-ség köréből, a múlt homályába vesző cselekmény esetén, amely kitagadás alapjául szolgálhat, vajon megbocsátatott-e, és mikor, az érdemtelen-ség oka vagy az érdemtelen-ség bűne soha el nem évül? Szintén ide sorolható a hagyatéki vagyon

²⁸ RUDOLF Lóránt: *Az elévülés*. Budapest, 1961.; BÍRÓ György: *Az elévülés intézménye. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica Section Juridica et Politica*. Miskolc, Tomus XXVI/2. 2008. 541–557. ; BÍRÓ György: *A kötelmi jog alapintézményei – Az elévülés*. In: PUSZTAHELYI Réka (szerk.): *A magánjogi kodifikáció eredményei: Miskolci konferenciák 2006–2007*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 241–255.; BÍRÓ György: *Az elévülés szabályai az új Ptk.-ban*. In: CSAK Csilla – OLAJOS István: (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2007. 50–60.

²⁹ SCHERMAIER i. m. 240.

³⁰ GADAMER i. m. 96.

³¹ SÓTH Lászlóné, in: PETRIK Ferenc (szerk.): *Az öröklés joga*. Budapest, 1991. 255.; VÉKÁS Lajos: *Öröklési jog*. Budapest, 2010. 110. Röviden összefoglalja a korábbi magyar jog felfogását is.

³² HEIDEGGER (1992) i. m. 27.: „Ha az idő a maga értelmét az örökkévalóságban nyeri el, akkor onnan kiindulva kell megértenünk is.”

³³ Jogunk ezt a hiányosságát az Új Ptk. tervezete orvosolja, lásd T/7178 javaslat 7:4. § [*Kiesés az öröklésből*] szabálya: (1) Kiesik az öröklésből, aki nem éli túl az örökhagyót. *A közös balesetben vagy más hasonló közös veszélyhelyzetben elhunyt személyek az egymás után történő öröklés tekintetében a halál beálltának sorrendjétől függetlenül kiesettnek tekintendők.*

eredetének időn túli jellege, honnan, kitől eredt az öröklött vagyon, és vajon él-e ági örökös? Az évek hosszú sora nem elegendő, hogy ezen igényeket, jogérvényesüléseket kioltsa, a több mint tíz éve elkövetett jogsértés vagy a vagyon ági jellege. Ez a kétarcúság jellemzi az utóöröklés tilalmát, miközben az utóhagyomány korlátlan kiköthetősége érvényesül, azaz az örökhagyót hagyomány esetében megilleti az a jog, hogy a hagyomány tulajdonjogát akár több személynek juttassa, akik időben egymást váltják majd.³⁴

Ptk. 645. §

- (1) Az örökhagyó olyan végrendeleti intézkedése, amely szerint az örökségben vagy annak egy részében valamely eseménytől vagy időponttól kezdve az eddigi örökös más váltja fel, érvénytelen. Az elsősorban nevezett örökös halála esetére történt örökösnevezés azonban mint helyettes örökösnevezés megáll, ha annak feltételei megvannak.
- (2) Ez a rendelkezés nem zárja ki a feltételtől vagy időponttól függő hagyományrendelést. Az, aki a hagyomány tárgyát megszerezte, azzal – a feltétel vagy időpont bekövetkezéséig – sem élők között, sem halál esetére nem rendelkezhet. A hagyomány tárgyakul szolgáló ingatlanra az ingatlan-nyilvántartásban elidegenítési és terhelési tilalmat kell bejegyezni. Ez a rendelkezés harmadik személy jóhiszemű és ellenérték fejében szerzett jogát nem érinti.

Az öröklési jog Janus-arcának másik vetülete viszont az örökjogban végtelenül türelmes időt mutatja, hiszen nincs időkorlát az osztályra bocsátandó és betudandó vagyonnál, nincs korlát a tekintetben, hogy mikor történt az ági vagyon szerzése, vagy a végrendelet mikor készült, azt akár 20 vagy akár 30 évvel korábban is írhatták. Ezen végtelennek tűnő időknek az emberi élet ad keretet és értelmet. De vannak egyéb hiányosságok, meddig utasíthatja vissza az örökös az örökséget? A törvény annyit mond, a hagyaték megnyíltá után. Másrészt az itt megadott egyes határidők végtelen hosszúnak tűnnek, 15 év a kötelesrész alapjának meghatározásánál,³⁵ ami háromszorosa a holtak nyilvánításhoz szükséges időtartamnak.

³⁴ Lásd ehhez: CSEHI (2012) i. m. Eltérő szabály az Új Ptk. 2013:V. tv. 7:28. §

³⁵ Eltérő szabály az Új Ptk. 2013:V. tv. 80–81. §.

Ptk. 666. §

- (1) A kötelesrész alapja a hagyaték tiszta értéke, valamint az örökhagyó által élők között bárkinek juttatott adományok juttatáskori tiszta értéke.
- (2) Ha az adománynak juttatáskori értékkel való számbavétele bármelyik érdekeltre súlyosan méltánytalan, a bíróság az adomány értékét az összes körülmények figyelembevételével állapítja meg.
- (3) A hagyaték tiszta értékének kiszámításánál a hagyományokat és a meghagyásokat nem szabad teherként figyelembe venni.

Ptk. 667. §

- (1) Nem tartozik a kötelesrész alapjához
 - a) az örökhagyó által a halálát megelőző tizenöt évnél régebben bárkinek juttatott adomány értéke.

Szintén 15 évet ír elő a törvény a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyakkal kapcsolatban az ági öröklés körében (613. § (3) bekezdés).³⁶ Az öröklési jogunk ideje a státusz pillanatnyi megzavarása utáni állapot, egyes kötelmi igények kielégítése mellett, az új status quo beállta. Az öröklési jogunk nem a halálból fakadó jogutódlás egyetlen pillanatára épül, hanem a halál által elrendezni vélt vagyoni status quo sugallatára. Ezért is vitatott, vajon a végrendelet érvénytelenségére korlátlan idő áll-e rendelkezésre azon az alapon, hogy az öröklés ipso iure történik?³⁷ Kérdés, vajon a csatlakozó eljárásjog, a hagyaték átadásának alaki normái ezt az időfogalmat áttörhetik-e, és ha igen, milyen alapon. De olyan kérdések, mint a végrendelet hatálytalansága, könnyen mérhetőek és elfogadhatók, ha az öröklési jog idődimenziójában vizsgáljuk, nem pedig más rendszerben.³⁸

A Ptk. hat része – anélkül, hogy a hatodik részre külön kitérnénk – lényegében egymástól eltérő, hat féle időfelfogást mutat. Vannak áthallások a tulajdonjog és az örökjog között, valamint a vagyonmozgásra vonatkozó szabályok

³⁶ Ptk. 613. § (3) bek. Tizenöt évi házasság vagy bejegyzett élettársi kapcsolat után a túlélő házastárssal vagy bejegyzett élettárssal szemben a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyakra ági öröklés címén nem lehet igényt támasztani.

³⁷ VÉKÁS Lajos: Testamentary Formalities in Hungary. In: Kenneth G. C. REID – Marius J. DE WAAL – Reinhard ZIMMERMANN (eds.): *Testamentary Formalities*. Oxford, 2011. 267–268.

³⁸ FÖLDI András: Érvényesség és hatályosság a végrendeleteknél. *Közjegyzők Közlönye*, 1998. XLV/7–8. 2–12.; BESSENYŐ András: A jogügyletek érvényessége és hatályossága. *Jura*, 2000. VII. évf. 2. sz. FÖLDI András: *Don Quijote és a lidércek — Újabb észrevételek a jogügyletek érvényességéről és hatályosságáról*. Földesi Tamás Emlékkönyv. Budapest, 2004. 146–158.

– Ptk.-ban való elhelyezésüktől függetlenül, akár az örökjogban, vagy a dologi jogban –, idővetülete egymástól eltér. A fenti áttekintés nem lenne teljes, ha családjogi szabályainkat nem vennénk sorra, de időkorlátok miatt erre szóban nem kerül sor. Az a képzet, hogy a jog – hasonlóan az ember által megélt világhoz – keletkezik, és egyszer megszűnik, nem hatja át valamennyi szabályunk időképét, lényegében a kötelmi jogi igényekre szűkül.

A Ptk. egységes időképet rögzítő szabályozást nem tartalmaz, az elévülés normái a kötelmi jogi, szerződési jog általános részében találhatók. A többi jogra lényegében nincs szabály.³⁹ A kötelmeket érintő szabályozáson túlmenően csak esetlegesen tartalmaz elévülési normákat, a jogérvényesítés lehetőségének időintervallumát általános jelleggel nem szabályozza.⁴⁰ Az időhatározás normáit pedig már nem is tartalmazza, hanem csak a Ptké.-ben foglalhattak helyet. Mennyiben volt tudatos ez a koncepció a Ptk.-nak a hajdani kodifikációja során, nem tudom, könnyen lehet, hogy csak a véletlenek összjátéka, vagy a római jog átütő ereje fejeződik ki benne. De teljesen mindegy, mivel az elkészült kódex ezt a rendszert mutatja. A véletlennek ugyanúgy megvan a maga helye életünk folyásában, mint a tudatos magatartásnak, sőt. A később ráépülő törvények időszemlélete, és a szabályozás egyenetlensége már-már megoldhatatlan problémákat mutat.⁴¹

³⁹ Figyelemre méltó bírói jogfejlesztést javasol ebben a tárgyban KEMENES István: Az időmúlás joghatásával összefüggő egyes kérdések. *Bírószági Döntések Tára*, 2011/2. Kemenes „tágabb értelemben vett kötelmi igények”-nek nevezi a személyhez fűződő vagy dologi jog megsértéséből keletkező, továbbá az öröklési jogi és családjogi rendelkezésekből származó egy igényeket.

⁴⁰ Eltérő nézetű LÁBADY (1998) i. m. 317.; ehhez CSEHI Zoltán: Van-e általános része a magyar magánjognak? *Polgári jogi kodifikáció*, 2000/2. 23–25., illetve teljes terjedelemben közölve CSEHI Zoltán: *Diké kísértése. Magánjogi és kultúrtörténeti tanulmányok*. Budapest, 2005. 132–133.

⁴¹ POMEISL András József: A kezes és a gazdasági társaság tagja felelősségének (mögöttes felelősség) elévülése. *Iustum Aequum Salutare*, 2007/3. 191–200.; GÁRDOS István: A kezesség esedékessége és elévülése, *Gazdaság és Jog*, 2012. július-augusztus, 20–27.

4. NÉHÁNY ÉRTELMEZÉSI KÉRDÉS AZ IDŐVEL KAPCSOLATBAN

4.1. Lehetetlenülés ideje

Az idő jelentőségét egyik korábbi dolgozatomban a lehetetlenülés és a késedelem kapcsán már elemeztem.⁴² A probléma viszonylag egyszerű, meddig, milyen hosszú ideig lehet az adós késedelemben, és a késedelem időtartama alapján mikor értelmezhető már lehetetlenülésként, továbbá a lehetetlenülés időtartama vajon késedelemmel vagy a szerződés megszűnésével jár?

Ha a szolgáltatás teljesítését lehetetlenné tevő akadály csak időleges, akkor három időpontban vizsgálándó, hogy a késedelem vagy az időleges lehetetlenülés véglegessé való beálltának esetét, azaz lehetetlenülés jogkövetkezményeit kell-e alkalmazni:

Ha a lehetetlenülés a teljesítés esedékessé válása előtt áll be, ebben az esetben még nem áll be a kötelezeti késedelem, de az átmeneti akadályoztatás bizonytalansága a teljesítésbe vetett bizodalmat gyengíti. Ennek abban az esetben lehet létjogosultsága, amikor a lehetetlenülés a teljesítést véglegesen megghiúsítja, pld. a szolgáltatandó tárgyat ellopják. (Kérdés, vajon egyáltalán esedékessé válhat-e a lehetetlenné vált szolgáltatás?) Ha nem 'végleges' a lehetetlenülés, akkor még nem állnak be a jogkövetkezmények, sem a késedelem, sem a lehetetlenülés [kivéve pld. Ptk. 395. § (3) bekezdés a vállalkozási szerződés körében].

Másodikként a teljesítés esedékessé válásának időpontja vizsgálándó, amikor az adós teljesítési kötelezettsége beáll; ebben az időpontban még lehetséges, hogy nem esett késedelembe az adós (pld. jogosulti késedelem miatt), és mindez akadályozza a teljesítés kikényszeríthetőségét.

Harmadik időpont, amikor a teljesítésre kötelezett már késedelembe esik, és a jogosultnak megnyílik a joga az érdekmúlás folytán a késedelemből eredő elállásra. A magyar jog késedelemre vonatkozó szabályait javasoljuk al-

⁴² CSEHI Zoltán: 'A király megbetegedett': a szerződés lehetetlenül. Az idő dimenziója a lehetetlenülés körében – az időszakos lehetetlenülés problémája. In: *Liber Amicorum E. Lontai. Emlékkönyv Lontai Endre egyetemi tanár tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, Polgári Jogi Tanszék, 2005. 37–52.

kalmazni erre az esetre, nem pedig a lehetetlenülését. [Ez lényegében meg-
egyezik Grosschmid által említett szolgáltatás elszegésével („érdekmúlás
tüzetesbítése”), azaz a kötelezett az eredeti szerződéses szolgáltatással már nem
róhatja le kötelezettségét.]

Azoktól az esetektől eltekintve, amikor nem fix ügyletről, vagy nem egyedi-
leg meghatározott szolgáltatásról van szó,⁴³ álláspontunk szerintünk a harma-
dikként említett esetben az átmeneti lehetetlenülésre a késedelem jogkövetkez-
ményei alkalmazandók.

4.2. Érvénytelenség érvényesítésének ideje

A szerződés érvényessége, hatályossága az idődimenzióban könnyebben értel-
mezhető, és jogi normák alkalmazása, értelmezése is egyszerűbb. A szerződés
érvényessége csak meghatározott ideig tehető kérdéssé, az idő az érvénytelen-
séget felmorzsolja és az érvénytelenséget jogilag kioltja. Ez viszonylag egy-
értelmű a megtámadható szerződések körében, nehezebb a semmisség esetén
megadott norma értelmezésénél.

Pontatlanul van megfogalmazva az a norma, hogy a szerződés semmisségére
bárki határidő nélkül hivatkozhat.⁴⁴ Ez így nem igaz, és nem is illik a kötelmi
jog idődimenziójához sem, ezt a bíróságaink nagyon helyesen már felismer-
ték és felülírták. Határidő nélküli igények nincsenek a szerződések jogában,
amit ez a norma valóban mondani kíván, az az, hogy a semmisség olyan hi-
bája a szerződésnek, amely a törvény erejénél fogva él és hat, és amely a bírói
jogalkalmazás hivatalból vizsgálendő kérdése egyben. De nem határidő nélkül
vizsgálható kérdés, hanem a szerződés időtartamához szorosan kapcsolódik, és
a kötelmi igényekre vonatkozó elévülés alapján értékelendő. Akár a már teljese-
sbe ment szerződés esetén, akár a feledésbe ment szerződés esetén az ésszerű
időben történő joggyakorlás kötelmi jogi követelményét ez a szabály nem tudta
felülírni, nagyon helyesen.

⁴³ Egyedileg meghatározott szolgáltatás, egy másik esetkör zártfajú szolgáltatás, melyből nincs
elegendő mennyiség – VILÁGHY Miklós – EÖRSI Gyula: Magyar *Polgári Jog*. I. kötet. Budapest,
Tankönyvkiadó, 1965. 414.

⁴⁴ Ptk. 234. § (1) bek. A semmis szerződés érvénytelenségére – ha a törvény kivételt nem tesz –
bárki határidő nélkül hivatkozhat. A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szük-
ség. (2) bek. nincs közölve. Lásd ehhez EBH.

Ez az, amiről szólunk, hogy az idő a jogot a maga tulajdonságához torzítja, mint a modern fizika felfedezése, hogy az idő a teret átalakítani képes. A jog ideje itt is eltér a megélt, tapasztalt időtől, és a jog sajátos terét, logikáját követi.

A már teljesített szerződés támadható-e, ha a teljesítéstől öt év eltelt, de a jogosult most jön rá, hogy tévedés, megtévesztés történt? Nem pusztán a teljesítés ténye, hanem az azóta eltelt idő ezt az igazságtalanságot feledni rendeli szerintünk, és a megtámadási igény – amely a Ptk. szó szerinti értelme alapján a tévedés és megtévesztés felismerésétől számláltatja megtámadásra vonatkozó időtartamot, az eltelt idő – mondhatnánk a külső világ ideje - súlya alatt már nem tud érvényre jutni, de még helyesebb lenne, ha a szerződési jog ideje alapján mondanánk, az igény már nem érvényesíthető.

4.3. Felfüggesztő feltétel időtartama

A felfüggesztett feltételhez kötött szerződés vajon meddig köti a feleket (Ptk. 228–229. §)?⁴⁵

Ptk. 228. §

- (1) Ha a felek a szerződés hatályának beálltát bizonytalan jövőbeni eseménytől tették függővé (felfüggesztő feltétel), a szerződés hatálya a feltétel bekövetkeztével áll be.
- (2) Ha a felek a szerződés hatályának megszűntét tették bizonytalan jövőbeni eseménytől függővé (bontó feltétel), a feltétel bekövetkeztével a szerződés hatálya megszűnik.
- (3) Az érthetetlen, ellentmondó, jogellenes vagy lehetetlen feltétel semmis; az ilyen feltétellel kötött szerződésre a részleges érvénytelenség szabályait (239. §) kell alkalmazni.

Ptk. 229. §

- (1) Amíg a feltétel bekövetkezése függőben van, egyik fél sem tehet semmit, ami a feltétel bekövetkezése, illetőleg megghiúsulása esetére a másik fél jogát csorbítja vagy megghiúsítja. Ez a szabály harmadik személy jóhiszeműen és ellenérték fejében szerzett jogát nem érinti.
- (2) A feltétel bekövetkezésére vagy megghiúsulására nem alapíthat jogot az, aki azt felróhatóan maga idézte elő.

⁴⁵ 2011.2327; BH2011.340; BH2011.192; BH2011 139; EBH2010.2222; BH2009.295.
Ld. Az Új Ptk. 2013: V. tv. 6:116–117. §§.

- (3) A feltételre vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell arra az esetre is, ha a felek a szerződés hatályának beálltát vagy megszűntét valamely időponthoz kötötték.

Hány napot, hónapot, sőt évet kell várni arra, hogy a feltétel beálljon? Nincs időhatározás a Ptk.-ban, ez a hiányosság a kötelmi, pontosabban szerződési jogunk idődimenziójának segítségével orvosolható. Öt év alatt az igények elévülnek, maximum öt évig kötheti a feleket a hatályba nem lépett szerződés. De a feltétel ténybeállításának idejét is kell vizsgálni, hogy a feltétel bekövetkeztét milyen tények késleltetik vagy akadályoztatják, vagy esetleg lehetetlenítik. Ha a feltétel idődimenziója prognosztizálható – ami az ilyen szerződések esetében életszerű –, például adásvétel az építési engedély jogerőre válásával lép hatályba, akkor ennek a feltételnek késedelme vagy elmaradása lesz az, amely a szerződés hatályosulását megadja, és a feleket a szerződéses kötelemből kiszabadítja, mentesíti.

4.4. Ajándék visszakövetelésének időkorlátja

Szerződési jogunkból az ajándékozás visszakövetelhetőségének az igényét emeljük ki vizsgálódásunkban. A Ptk. kimondja az ajándék visszakövetelhetőségét, és megadja az egyes tényállásokat, de nem szab ennek időbeli korlátot. Szerintünk nem is kell külön szabály, de a PK 76. állásfoglalás egyes tételei nem egészen helyénvalók.

PK 76. szám

- I. Az ajándékozás alapjául szolgáló feltevés végleges meghiúsulása miatt csak akkor követelhető vissza az ajándék, illetőleg csak akkor követelhető az ajándék helyében lépett érték, ha az ajándékozás összes körülményére kiterjedő vizsgálódás alapján az állapítható meg, hogy valamilyen lényeges körülményre vonatkozó feltevés indította az ajándékozót az ajándékozásra, s e feltevés nélkül az ajándékozásra kétséget kizáróan nem került volna sor. E tekintetben a bizonyítás az ajándékozót terheli.*
- II. Az ajándékozás alapjául szolgáló feltevés végleges meghiúsulása miatt az általános elévülési időn belül követelhető vissza az ajándék, illetőleg követelhető az ajándék helyébe lépett érték. Ez a jog az általános elévülési időn belül is elenyészik azonban akkor, ha azt az ajándékozó megfelelő ok nélkül hosszabb ideig nem gyakorolja.*

- III. Az ajándékozás alapjául szolgáló feltevés végleges meghíúsulása miatt az ajándék – az egyéb feltételek megléte esetén is – csak akkor követelhető vissza a megajándékozott örökösétől, illetőleg az örökös-től csak akkor követelhető az ajándék helyébe lépett érték, ha e jog gyakorlása a feltevés jellegére, az ajándékozás körülményeire és az ajándékozó életviszonyainak alakulására tekintettel a társadalmi felfogás szerint indokolt.*
- IV. Az ajándékozó örökösét általában nem illeti meg az a jog, hogy visszakövetelje az ajándékot, illetőleg követelje a helyébe lépett értéket. Az ajándékozó által már megindított pert azonban az ajándékozó örököse a perbeli jogutódlás szabályai szerint folytathatja. Az ajándékozó örököse a saját nevében kivételesen akkor követelheti vissza az ajándékot, illetőleg akkor követelheti az ajándék helyébe lépett értéket, ha az ajándékozás okát adó feltevés az ő javára, illetőleg az ő javára is szól, s e jog gyakorlása a feltevés jellegére és az ajándékozás körülményeire tekintettel a társadalmi felfogás szerint indokolt.*
- V. Nem követelhető vissza az ajándék, illetőleg nem követelhető az ajándék helyébe lépett érték, ha az ajándékozás alapjául szolgáló feltevés meghíúsulását az ajándékozó felróható magatartása okozta.*

A visszakövetelés iránti jogból fakadó igény a PK 76. állásfoglalás szerint az ajándékozás alapjául szolgáló feltevés végleges meghíúsulásának időpontjában válik esedékessé – mondja a bírói jog. Az ajándékozási ügylet teljesítésén már tíz éve túl vagyunk, és azt követően megnyílhat egy új igény, amely annak teljesítését érinti? Az ingyenesség miatt az időt és a közben kialakult státuszt, nem beszélve az ajándékozás tárgyát érintő esetleges változásokat hagyjuk figyelmen kívül? Vajon miért kell adnunk ennek az igénynek egy új idősíkot, kiemelve a szerződés idejéből? Mi indokolhatja ezt? Maga a PK 76. állásfoglalás gyöngítette saját szabályát, egyrészt azt mondja, megnyílik az igény, de „*ez a jog az általános idő belül is elenyészik azonban akkor, ha azt az ajándékozó megfelelő ok nélkül hosszabb ideig nem gyakorolja.*” Új fogalmakat kellett bevezetni, hogy ez a tétel – a később megnyíló visszakövetelési jog tana – tartható legyen, mint a jog elenyészése, „*hosszabb ideig tartó nem gyakorlása a jognak*”, amelyek tarthatatlanságára és önkényes jellegére nem kívánok utalni, melyek önmagában is kétségesse teszik ezt a szabályt. Ennél már az is helyesebb megoldásnak tűnik, ha az igény nyugvását mondjuk ki, hiszen az elévülési igények nyugvásának a Ptk. csak kivételesen ad végső határokat.

Ehhez hasonló – de nem egyenértékű – az a bírói gyakorlat, amely a hibás teljesítésből eredő kártérítési igényt, hasonlóan az ajándékozáshoz, a szerződés időkeretéből kiemeli, és a szerződés teljesítését követően, a szavatossági határidők lejártát követően, sőt egyes esetekben az általános elévülési időn túl is, a kár bekövetkeztének időpontjától érvényesíthetőnek tartja.

4.5. Kártérítési igény időkorlátja

A szerződésszegésből fakadó kártérítési igény kilép a szerződés keretéből, és önálló időbeli érvényesíthetőséget kap, feltéve, hogy a kár szerződésszegési alapja megáll, és a károsodás ténye csak később jelentkezik, válik felismerhetővé.⁴⁶ Például a véradásból származó hepatitis fertőzésből fakadó igények hosszú évek lappangása után erősödnek károsodássá. A bírói jog magyarázatát az a sajátos magyar szabály adja, amely szerint az igény nyugvásának a Ptk. nem szab határt, lényegében a tényállás esetlegességei azok, amelyek az igény nyugvásának időtartamát, 2 év, 5 év, vagy csak néhány hónap, meghatározzák. Az erről folytatott vita az új Ptk. készítése során – melyben jogvesztő határidőket javasoltam bevezetni elsősorban a bírói munka könnyítése végett⁴⁷ – végül is azt a bölcsességet javasolta a törvény erejévé tenni, amely szerint a viszonylag csekély számú esetre ez a megoldás a bírónak kellő mozgásteret ad, hogy helyes és igazságos ítéletet hozzon. Ez a „nyitott nyugvási idő” hasonló esetekben megelőzi az előreláthatóság követelményét, a jogbiztonság jogvesztéssel megfogalmazott merev határát. (Szerződés teljesítését követően 10 év után valamennyi ebből fakadó igény jogvesztővé válik – vagy valami hasonló normát.) Vajon a jog szigorú korlátja, jogvesztés esetén megfelelő megoldás lenne ilyen igényekre? A jogvesztés korlátja az előreláthatóság, és a szerződésből fakadó igények egyértelmű időbeli meghatározottsága fontos alappillére a szerződéses jognak. Az érvényesíthetőség elemi erejű igazságtartama viszont ezeket az elveket – a kivétel erejével – felülírja, és a jog idejét kiszakítja magából a jognak ebből a közegéből, és az igazságosság érvényesülési körébe utalja. Kicsit patetikusan fogalmazva: Az igazságosság végtelen és határtalan ideje az, ami kifejezésre jut ebben a gyakorlatban, háttérbe szorítva a jog és hétköznapi megélt idejét.

⁴⁶ *Bírósági Döntések Tára*, 2011. 2446 eseti döntésben a Szegedi Ítélőtábla a kártérítési igény elévülését a teljesítéstől számolta.

⁴⁷ CSEHI Zoltán: Kérdések és felvetések az elévülés szabályozásáról az Új Ptk.-ban, 2011. szeptember 16-ai munkaanyag az Új Ptk. kodifikációját végző Operatív Bizottsága részére.

Álláspontunk szerint a kötelmi igények esetében az elévülés nyugvásánál sem tekinthetünk el a kötelelem idődimenziójától. Az ötéves határidőket nem hosszabbíthatjuk meg önkényesen újabb 5 vagy akár 10 évvel, amely a kötelmi jog alapjaival teljesen ellentétes. Az igény nyugvásának ideje külön vizsgálandó, és ezen idő síkja esetén is a kötelmi, szerződési jogi gondolkodást kell alapul vennünk, ha másért nem, a szerződési igazság abszolút értéke alapján.

4.6. Engedményezésről történő értesítés határideje

Megbízási szerződésből eredő jogvitában a megbízott a megbízó tudtával és egyetértésével almegbízottat vett igénybe. Az almegbízott végelszámolással megszűnt, jóllehet a megbízott és közte lévő szerződés alapján a megbízási szerződésből a díj 48%-ára volt jogosult a megbízottal kötött szerződés alapján. Az almegbízott megszűnése és nyolc évvel a szerződés megszűnése után a megbízó bejelentette, hogy az almegbízott rá engedményezte a megbízottal szembeni kötelezettségét és beszámítást érvényesít a megbízottal szemben.⁴⁸ Számos kérdést vetett fel a tényállás ezen része, de az egyik az volt, vajon mikor kell a kötelezettet az engedményezésről értesíteni? Joghatályos-e az értesítés a szerződés megszűnését követően 7-8 év eltelte után?

Álláspontom szerint kötelezett értesítésének időbeli elhúzása a jogosulti érdekkörbe és kockázatba tartozik, szerintem a kötelezettnek joga van azt tudni, és a kötelezettség egyik alapvető eleme, hogy ismert legyen a jogosult személye, hogy a kötelezettnek joga azt tudni, hogy kinek a részére kell teljesíteni. Ha az eredeti jogosult jogutód nélkül az igény érvényesítése nélkül megszűnik, és az igény esedékességétől már több mint 5 év eltelt, akkor az engedményes 8 év után megtett beszámításához már nem fűződhetnek joghatályok, még akkor sem, ha a beszámításra az elévülés után is lehetőséget ad jogunk, hiszen az engedményezés joghatálya a kötelezettel szemben korábban nem állt be.

⁴⁸ Lásd LB 16.Gfv.X.30.037/2010. sz. ügyben.

4.7. Szavatosság érvényesítésének ideje⁴⁹

A szerződési jogon belül viszonylag bonyolult szabályozás érvényesül a szavatossági jogok érvényesíthetőségének időkorlátaira. Ezek a szabályok – melyeket a bírói jog évtizedekkel korábban kiegészített és továbbfejlesztett – napjainkban változtak meg a Kúria 2/2012. PJE jogegységi határozata által.

I. számú Polgári Gazdasági Elvi Döntés (2012 korrekció utáni változat)

- I. A szerződésen alapuló szolgáltatás jogosultjának a körülmények által lehetővé tett legrövidebb időn belül meg kell győződnie arról, hogy a teljesítés megfelelő-e. Hibás teljesítés esetén a jogosult a szavatossági jogait a törvényben erre meghatározott elévülési határidőn belül az elévülés általános szabályai szerint érvényesítheti.*
- II. Ha a szavatossági igény a szolgáltatott dolog hibájának későbbi időszakban való jelentkezése folytán vagy egyéb menthető okból az elévülési határidőn belül nem volt érvényesíthető, a jogosult a szavatossági igényét az akadály megszűnésétől számított három hónapon belül akkor is érvényesítheti, ha az elévülési idő már eltelt vagy abból három hónapnál kevesebb idő van hátra. Megszakad az elévülés és újból kezdődik az elévülési idő, ha a jogosult a szavatossági igényét – még az elévülési határidő lejárta előtt – írásban közli a kötelezettel, továbbá ha a felek a hibás teljesítéssel kapcsolatos jogvitájukat meg egyezéssel rendezik, vagy pedig a kötelezett a jogosult követelését elismeri. Ha a felek meg egyezése vagy az elismerés a kellékszavatosság alapján fennálló kötelezettség teljesítésére határidőt is tartalmaz, az elévülés a határidő lejárta után kezdődik.*
- III. A hibás teljesítéssel okozott kár megtérítése iránti igény érvényesítésére nem vonatkoznak a szavatossági jogok érvényesítésére megszabott határidők. Az ilyen igényt az általános elévülési időn belül lehet érvényesíteni.*
- IV. A szavatossági igényt a szolgáltatott dolog minden olyan hibája miatt kellő időben érvényesítettnek kell tekinteni, amely a keresetlevélben megjelölt kellékhianyát előidézte. Vonatkozik ez arra az esetre is, amikor a jogosult a hibát tévesen, hiányosan vagy szakszerűtlenül jelölte meg. Ha a jogosult a szavatossági igényét a dolognak a megjelölt*

⁴⁹ DELI Gergely: Az időtényező a kellékszavatosság szabályozásában. A hathónapos igényérvényesítési határidő történeti-összehasonlító elemzése. *Miskolci Jogi Szemle*, 2008/2. 30–57.

kellékhány szempontjából elkülönülő része tekintetében érvényesíti, ezzel a szavatossági igény a dolog egyéb részeire nem tekinthető érvényesítettnek.

*V. Bármilyen állapot szolgáltatására irányuló szerződés hibás teljesítése esetén a jogosult a teljesítésétől számított hatvannapos elévülési határidő alatt érvényesítheti a szavatossági jogait. Ha azonban az igényét menthető okból nem tudja érvényesíteni, szavatossági jogait legfeljebb a teljesítéstől számított egy évig érvényesítheti.*⁵⁰

A Ptk. megadta és napjainkban is megadja a szabályozás kereteit és alapszabályait, a szavatossági jogok elévülési (Ptk. 308. § és skk.)⁵¹

Ptk. 308. §

- (1) A jogosult a teljesítés időpontjától számított hat hónapos elévülési határidő alatt érvényesítheti szavatossági jogait. Ha a dolog használatosságának legkisebb időtartamát hatósági előírás vagy kötelező műszaki előírás határozza meg (kötelező alkalmassági idő), és ez hat hónagnál rövidebb, az igény érvényesítésére ez a határidő irányadó.
- (2) Ha a szerződés állapot szolgáltatására irányul, a szavatossági igény a teljesítéstől számított hatvan nap alatt évül el.
- (3) Nem számít bele az elévülési időbe a kijavítási időnek az a része, amely alatt a jogosult a dolgot nem tudja rendeltetésszerűen használni. A szavatossági jog érvényesíthetőségének határideje a dolognak vagy jelentősebb részének kicserélése (kijavítása) esetén a kicserélt (kijavított) dologra (dologrészre), valamint a kijavítás következményeként jelentkező hiba tekintetében újból kezdődik.
- (4) Fogyasztói szerződés esetében a fogyasztó – az (1)-(2) bekezdéstől eltérően – a teljesítés időpontjától számított kétéves elévülési határidő alatt érvényesítheti szavatossági igényét. Az ennél rövidebb elévülési határidőt megállapító kikötés semmis. Ha a fogyasztói szerződés tárgya használt dolog, a felek rövidebb határidőben is megállapodhatnak, egy évnél rövidebb elévülési határidő azonban ebben az esetben sem köthető ki.

⁵⁰ A Kúria Polgári Kollégiuma a Legfelsőbb Bíróság I. számú Polgári Gazdasági Elvi Döntése II. pontjának utolsó mondatát és a II. ponthoz kapcsolódó indokolás utolsó bekezdését, valamint a Legfelsőbb Bíróság GK 11. számú állásfoglalását nem tartja fenn.

⁵¹ Eltérő szabály az Új Ptk. 2013:V. tv. 6:163. §.

és jogvesztő határidőkön belül (Ptk. 308/A. §)⁵²

Ptk. 308/A. §

- (1) Ha a jogosult igényét menthető okból nem tudja érvényesíteni, így különösen, ha a hiba a jellegénél vagy a dolog természeténél fogva a 308. §-ban meghatározott határidőn belül nem volt felismerhető, a szavatossági jogok érvényesítésének határideje a teljesítés időpontjától számított egy év, tartós használatra rendelt dolog esetében három év. Ha a kötelező alkalmassági idő három évnél hosszabb, az igény érvényesítésére ez a határidő az irányadó. E határidők elmulasztása jogvesztéssel jár.
- (2) Fogyasztói szerződésben az (1) bekezdésben megállapított hároméves határidőnél rövidebb határidő kikötése semmis.

gyakorolhatók, és érvényesülnek az elévülésre vonatkozó általános szabályok (Ptk. 324–327. §-ok).⁵³

Ptk. 324. §

- (1) A követelések öt év alatt elévülnek, ha jogszabály másként nem rendelkezik.
- (2) A főkövetelés elévülésével az attól függő mellékkövetelések is elévülnek. A főköveteléstől független mellékkövetelések elévülése a főkövetelést nem érinti.
- (3) A követelés elévülése az azt biztosító kezizálogból való kielégítést nem akadályozza.

Ptk. 325. §

- (1) Az elévült követelést bírósági úton érvényesíteni nem lehet.
- (2) A felek rövidebb elévülési határidőben is megállapodhatnak; a megállapodás csak írásban érvényes. Az egy évnél rövidebb elévülési határidőt a felek írásban legfeljebb egy évre meghosszabbíthatják, egyébként az elévülési határidők meghosszabbítására irányuló megállapodás semmis.

Ptk. 326. §

- (1) Az elévülés akkor kezdődik, amikor a követelés esedékessé vált.
- (2) Ha a követelést a jogosult menthető okból nem tudja érvényesíteni,

⁵² Az Új Ptk. nem tartalmazza már ezt a jogvesztő határidőt!

⁵³ Eltérő szabály az Új Ptk. 2013:V. tv. 6:21–25. §.

az akadály megszűnésétől számított egy éven belül – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetében pedig három hónapon belül – a követelés akkor is érvényesíthető, ha az elévülési idő már eltelt, vagy abból egy évnél, illetőleg három hónapnál kevesebb van hátra. Ezt a rendelkezést kell alkalmazni akkor is, ha a jogosult a lejárát után a teljesítésre halasztást adott.

Ptk. 327. §

- (1) A követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítás, a követelés bírósági úton való érvényesítése, továbbá megegyezéssel való módosítása – ideértve az egyezséget is –, végül a tartozásnak a kötelezett részéről való elismerése megszakítja az elévülést.
- (2) Az elévülés megszakadása, illetőleg az elévülést megszakító eljárás jogerős befejezése után az elévülés újból megkezdődik.
- (3) Ha az elévülést megszakító eljárás során végrehajtható határozatot hoztak, az elévülést csak a végrehajtási cselekmények szakítják meg.

Régeen a jog a szavatossággal terhelt szolgáltatás tárgyától függött, tartós használatú dolgok esetében hosszabb (3 éves jogvesztés), állat esetében pedig az általánostól rövidebb időtartamot meghatározó (elévülési határidő 60 nap) szabályokat tartalmazott. A Ptk.-n kívül számos jogszabály eltérő határidőket állapított meg.⁵⁴ A jogvesztő határidőkre azért lehetett szükség, mert az elévülés általános szabályai nem adtak és napjainkban sem adnak időbeli korlátot az elévülés nyugvására, az igény elvileg bármeddig nyugodhat. A bírói jog a Ptk. szabályát egészítette ki azzal, hogy fogyasztó-barát értelmezéssel a jogvesztő határidőt is áttörhetőnek tartotta az elévülés nyugvása vagy megszakadása folytán megnyílt újabb határidő érvényesülése érdekében. Tehát az elévülés nyugvása vagy megszakadása folytán, ha még rendelkezésre állt az újonnan megnyílt 3 hónapos vagy 1 éves határidőt, akkor ezt a megnyílt új póthatáridőt a jogvesztés nem szakította meg. Viszont a jogvesztési határidő elteltét követően már nem volt lehetőség az elévülés nyugvása vagy megszakadása folytán póthatáridőben igényt érvényesíteni. Amiként a 1. sz. PED-GED korábban fogalmazott: „Az elévülés nyugvása vagy megszakadása folytán még rendelkezésre álló határidő elteltéig a szavatossági igény akkor is érvényesíthető bírósági úton, ha különben a jogvesztő határidő már eltelt volna.” Az eredeti 1. sz. PED-GED itt idézett tételét a Kúria nevezett jogegységi határozata 2012-től már

⁵⁴ Például 11/1985. (VI. 22.) ÉVM-IpM-KM-MÉM-BkM együttes rendelet egyes épületszerkezetek és azok létrehozásánál felhasználásra kerülő termékek kötelező alkalmassági idejéről.

nem tartja fenn, lényegében arra való hivatkozással, hogy a fogyasztóvédelmi szabályok újra szabályozásával és a bíró gyakorlat módosulásával⁵⁵ ez a kérdés rendeződött, és a Ptk. 308/A. §-ában szabályozott jogvesztéssel ellentétben ez az állásfoglalás, továbbá a Ptk. 308/C. §-a⁵⁶ lehetővé teszi, hogy a jogosult az ugyanabból a jogalpból eredő követeléssel szemben a szavatossági jogait kifogásként a jogvesztő határidő eltelte után is érvényesítse. A fogyasztóvédelem az elévülési és a jogvesztő határidők tekintetében az általános szabályhoz képest hosszabb időtartamot biztosít a fogyasztónak, két év az elévülésre és három a jogvesztésre és ezen felül marad még a kifogás joga. Mindebből következően: „a jogvesztő szavatossági határidők elteltét követően a Ptk. 308/C. §-ában meghatározott eset kivételével nem lehet szavatossági igényt érvényesíteni” – fogalmaz a jogegységi határozat.

A határozat mindenképpen üdvözlendő, feloldotta a korábbi bírói állásfoglalás erőszakos megoldását és elegánsan visszabillentette a jogvesztést oda, ahova tartozik. Viszont a régi kérdést nem érintette, vajon a szavatosságból fakadó kártérítési igény – amelyre helyesen az 1. sz. PED-GED az általános ötéves elévülési időt rendeli alkalmazni –, melyik időpontban kezdődik? A szavatossági szabályok alapján a teljesítéstől vagy a kártérítési szabály felhívásával a kár bekövetkeztétől számítsuk az öt évet? Külön kérdést vet fel ez utóbbi jogértelmezés során az az eset, ha a szerződés megszűnését követően öt éven túl jön elő a hibás teljesítésből eredő károsodás.

Az anyagi jog időproblémáinak további eseteit nem elemezzük tovább, említeni kell – a teljesség igénye nélkül –, az idő szerepét az öröklésből való kiesés, együtt elhalálozás, kiesés tényállásainál, vagy az élettársi kapcsolat megállapíthatóságánál.

⁵⁵ A jogegységi szóhasználatában: „a hatályos jogszabályokkal és az azok alkalmazása során a bírói gyakorlatban kialakult elvekkel ellentétes iránymutatást tartalmaznak, ezért indokolt az elvi döntés e részeinek meghaladottá nyilvánítása.”

⁵⁶ Ptk. 308/C. § A szavatossági jogok az ugyanabból a jogalpból eredő követeléssel szemben kifogásként a határidők eltelte után is érvényesíthetők.

5. SZERZŐDÉSI SZABADSÁG ÉS ANNAK IDŐBELI KORLÁTAI

Különös problémát jelent a szerződéses szabadság körében a feleknek az idővel való szabad rendelkezése, az időtartamról, a kötelelemhez kapcsolódó idő-vonatokról történő szabad megállapodása. Különösen jó példának tartjuk ezt egy olyan diszpozitív jellegű szokvány esetében, mint a FIDIC szerződéses kikötések. A FIDIC-szerződések erősen angolszász jellegű természetéből fakadóan számos olyan rendelkezést tartalmaznak, amely a magyar jogrendben – már a gondolkodás eltérő alapjai miatt is – idegen testként, idegen megoldásként élhetnek és a jogi megoldások helyett újabb problémákat szülnek.⁵⁷

5.1. FIDIC

A példánkat a FIDIC úgynevezett ‘Sárga Könyv’, azaz a „Vállalkozó tervezésében készülő Villamos és Gépészeti, valamint Építőipari és Műszaki Munkákhoz” szerződése alapján mutatjuk be (Első, 1999-es kiadás angolul, 2001-es kiadás magyarul). Ezt a szerződéses mintaszöveget „FIDIC Sárga Könyv”-nek nevezik⁵⁸ (a továbbiakban rövidítve használjuk: „FIDIC Feltételek”).

FIDIC Feltételek 13.7 alcikkelye értelmében *„amennyiben a Vállalkozó késedelmet szenved (vagy fog szenvedni) és/vagy többlet kiadások merülnek fel (vagy fognak felmerülni) a részére a Jogsabályok változása, vagy azok Kiindulási Időpontot követő értelmezésbeni változása miatt, akkor a Vállalkozó köteles a Mérnököt értesíteni, és jogosult a 20.1 alcikkely [A Vállalkozó követelése] ér-*

⁵⁷ CSEHI Zoltán: Felvetések és gondolatok a 2009. évi CXX. törvény vállalkozási szerződés szabályozása kapcsán. In: BARTA Judit – WOPERA ZSUZSA (szerk.): *Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2011. 21–36.

⁵⁸ A FIDIC az International Federation of Consulting Engineers rövidítése. A felek által a Szerződés vonatkozásában alkalmazott formanyomtatvány az ún. „Plant and Design formanyomtatvány, a Vállalkozó tervezésében készülő Villamos és Gépészeti, valamint Építőipari és Műszaki Munkákhoz” – Első, 1999-es kiadás angolul, 2001-es kiadás magyarul. A formanyomtatványt általánosan a ‘FIDIC Sárga Könyv’-nek nevezik.

telmében: (a) minden ilyen jellegű késedelemért időtartam hosszabbításra, ha a megvalósítás ezáltal késik, vagy késni fog a 8.4 [Megvalósítás Időtartamának meghosszabbítása] alcikkely szerint, és (b) minden ilyen jellegű költség részére történő kifizetésére, valamint ésszerű haszonra, amellyel a Szerződéses Árat meg kell növelni.” A magyar szöveg értelemzavaró megfogalmazásai mellett a szabály lényege abban foglalható össze, hogy jogszabályváltozás kihathat a felek korábban megkötött szerződésére, és a szerződés-minta lehetőséget ad a vállalkozónak, hogy ezen változásból fakadó egyes igényeit érvényesítse a megrendelővel szemben.

A 20.1 alcikkely az értesítéssel kapcsolatban kimondja, hogy: *„Ha a Vállalkozó jogosultnak tekinti magát a Megvalósítás Időtartamának meghosszabbítására és/vagy fizetésre jelen Feltételek bármelyik pontja szerint, vagy a Szerződéssel összefüggésben másképpen, a Vállalkozó köteles értesíteni a Mérnököt, leírva a követelést kiváltó eseményt, vagy körülményt. Az értesítést a lehető legrövidebb időn belül kell kiküldeni, de nem később, mint 28 nappal az után, hogy a Vállalkozó észrevette, vagy észre kellett volna, hogy vegye az eseményt vagy körülményt.”*

A jogalkalmazói kérdés, mikortól számítsuk a 28 napos határidőt a FIDIC-Szerződésminta alapján. A jogszabály kihirdetésének napjától, amikortól megismerhetővé válik, vagy a hatálybalépésétől, amikortól alkalmazni kell, vagy esetleg a hatálybalépést követően a megismeréséhez szükséges „kellő idő” elteltével. A kihirdetés időpontjától történő számítás mellett szól többek közt az az érv, hogy ettől az időponttól kezdődően lehet kalkulálni az új jogszabály lehetséges hatásaival, és ezeket lehet számszerűsíteni is, a munkavégzés időtartamát vagy költségeit illetően. Igen, de többnyire a jogszabály egyelőre csak megismerhető, de nem alkalmazandó (nem lépett hatályba). Kötelezően alkalmazandónak kimondhatja-e ekként a kihirdetett jogszabályt a felek megállapodása, ha azt még nem is kell alkalmazni? A magánautonómia ilyen széles felfogása alkotmányos korlátokat feszegetne. Hol marad a jogszabályi kötelező alkalmazás kívánalma, ha a felek a szerződésükben annak egymás közti viszonyukban történő alkalmazását egy másik időpontra teszik, tehetik, nevezetesen a kihirdetés időpontjára? Miként él az az általános kötelező alkalmazási jogereje így a jogszabályoknak, ha a felek ettől szabadon eltérhetnek – mondhatnák a közjog képviselői.

Amikor a jogalkotó új jogszabályt fogad el, a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 2. § (3) bek. alapján – egyebekben pedig alkotmányos elvek alapján – köteles bizonyos ésszerű időtartamot biztosítani az új jogszabály közzétételének napja és hatályba lépésének napja között: „A jogszabály hatály-

balépésének időpontját úgy kell megállapítani, hogy elegendő idő álljon rendelkezésre a jogszabály alkalmazására való felkészülésre.” Ezt az időt nevezi az Alkotmánybíróság „kellő időnek”. A kellő idő az az időmennyiség, amely alkalmassá teszi a jogalkalmazó és a jog címzettjeit arra, hogy az új jogszabályt megismerhessék. Az Alkotmánybíróság legutóbb éppen az új Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi XX. törvény hatálybaléptetéséről rendelkező 2010. évi XV. törvény egyes rendelkezéseivel kapcsolatosan foglalkozott a jogszabály alkalmazására való felkészüléshez szükséges kellő idő kérdéseivel, melyet a következőképpen foglalt össze:

III. 6. pont. „Az Alkotmánybíróság törvénykönyv vagy a törvénykönyvekhez hasonló hatású törvénycsomag hatálybalépéséhez szükséges felkészülési idővel kapcsolatban rámutat arra, hogy a jogszabály kihirdetése és hatálybalépése közötti „kellő idő” mértékét nem lehet minden esetre előre, konkrét időtartamban meghatározni. Ezért annak mértékét a jogszabálytervezet kidolgozójának, illetve a jogalkotónak esetileg kell vizsgálnia, az adott jogszabály jellegét, valamint a jogszabály végrehajtására, az önkéntes jogkövetésre való felkészülést befolyásoló egyéb tényezőket alapul véve. A kellő felkészülési idő követelményének érvényesüléséhez lehetővé kell tenni azt is az érintettek számára, hogy a helyzetükre vonatkozó, megváltozott jogszabályi környezethez – újabb döntésekkel – alkalmazkodjanak. A felkészülési idő nem önmagában való követelmény, hanem arra is szolgál, hogy a személyek, akik a régi jog alapján döntéseket hoztak, tudják azt korrigálni, és az új helyzethez igazodó döntéseket hozni. Amikor csak technikai felkészülésről van szó, a felkészülési idő nagyon rövid is lehet. Alkotmányossági szempontból az bírálható el az új szabályozás összefüggései alapján, hogy a felkészülésre szolgáló időtartam kirívó, a jogbiztonságot súlyosan veszélyeztető vagy sértő hiánya megállapítható-e. Nem feltétlenül alkotmányellenes valamely jogszabálynak a kihirdetéssel egyidejű hatálybaléptetése sem, de – a szabályozás tárgyi, alanyi összefüggései alapján – előfordulhat, hogy a felkészüléshez több hónapra, egy évre, vagy még ennél is hosszabb időre van szükség. Az Alkotmánybíróság szerint alkotmányos követelmény az, hogy törvénykönyv, vagy a polgárok széles körét érintő, nagy terjedelmű, átfogó és gyökeres változást tartalmazó törvénycsomag hatálybalépésénél a törvényhozó a változások terjedelméhez és tartalmához igazodóan biztosítsa, hogy a jogalanyoknak valós lehetőségük legyen felkészülni az új jogszabályhoz való alkalmazkodásra [8/2003. (III. 14.) AB határozat, ABH 2003, 74.; 27/2005. (VI. 29.) AB határozat, ABH 2005, 280.]”

Még egy gondolatot kiemelnénk az Alkotmánybíróság gondolatai közül, amely a „kellő idő” alanyaira vonatkozik:

„Az Alkotmánybíróság – megerősítve korábbi gyakorlatát – rámutat ezzel kapcsolatban, hogy a felkészülési idő tartamának megállapításánál nem kizárólag a jogalkalmazó hatóságok, hanem a jogi szabályozással érintett valamenyi természetes és jogi személy reális időszükségletét is figyelembe kell venni, amely mind a jogszabály áttanulmányozásához, mind az önkéntes jogkövetésre való felkészüléshez szükséges időt magában foglalja [28/1992. (IV. 30.) AB határozat, ABH 1992, 155, 156-159.]” (51/2010. (IV.28.) AB hat. III.4. pont alatt)

Mennyiben reális az a feltételezés, hogy az emberek saját érdekében az új jogszabályokat folyamatosan tanulmányozzák, és magatartásaikat ezekhez igazítják, a jogszociológia régi kérdése.⁵⁹ A jog megismerhetőségének az idő vonzata viszont olyan szempont, amelyet a magánjogi gondolkodás során is figyelembe kell venni. A fent idézettek – jóllehet a közjog oldaláról sugározzák a magánjogi jogalkalmazás elemeit – és az ismertetett jogtételek azt a nézetet erősítik, amely szerint a FIDIC-Szerződésminta alapján a 28 napos értesítési határidőt a jogszabály kihirdetésétől, illetve az azt követően a megismeréséhez szükséges „kellő idő” elteltével kellene számítani. A megváltozott jogszabály hatálybalépését és annak megismerését követően kerülhet ugyanis a fél abba a helyzetbe, hogy ténylegesen mérlegelni és elemezni tudja a várhatóan felmerülő többletköltségeit, amely elemzés akár több napot igénybe vevő folyamat is lehet egy jelentősebb beruházás esetében.

A fentebb idézett FIDIC-Szerződésminta 13.7 és 20.1 alcikkelyek célja az, hogy kölcsönösen védelmet nyújtsanak a feleknek bizonyos többletköltségek vonatkozásában: a vállalkozónak azáltal, hogy az ilyen előre nem várt és tervezett költségekre igényt tarthat, amennyiben ésszerű időn belül értesíti erről a megrendelőt, a megrendelőnek pedig arra ad lehetőséget, hogy az ilyen igényeket elutasítson, amennyiben azt ésszerűnek minősíthető időn túl terjeszti elé a vállalkozó. A 20.1 alcikkelybe foglalt 28 napos határidő – számunkra meglehetősen szokatlan – ésszerű határidőnek tekinthető, hiszen ezen idő alatt egy gondos vállalkozó fel tudja mérni, hogy a jogszabályváltozás többletköltséget vagy egyéb igényt okoz-e számára, vagy sem.

A FIDIC-szerződések nemzetközi jogirodalma a 28 napos határidő számítása tekintetében mérlegelési lehetőséget biztosít a követelést elbíráló bíróság (választottbíróság) számára:

⁵⁹ Lásd ehhez PESCHKA (2000) i. m. 19. és skk. az *ignorantia iuris* problémájáról.

„Generally, in England and Wales, the courts will take the view that timescales in construction contracts are directory rather than mandatory, so that the Contractor should not lose its right to bring its claim if such claim is not brought within the stipulated timescale.”

„Általánosságban, Angliában és Wales-ben a bíróságok arra az álláspontra helyezkednek, hogy az építési szerződésekben meghatározott határidők inkább iránymutató jellegűek, mint kötelezőek, ezért a Vállalkozó nem veszítheti el az igényérvényesítési lehetőségét, amennyiben nem a megadott határidőn belül terjeszti elő a követelését.”

„The 28-day deadline does not necessarily start on the date of the claim event itself but on the date the Contractor objectively should have become aware of the event.”

„A 28 napos határidő nem feltétlenül a követelés alapjául szolgáló esemény bekövetkeztének napján kezdődik, hanem akkor, amikor a Vállalkozó objektíven tudomást szerezhetett az eseményről.”

„However there is always a possibility that a court/arbitral tribunal might decline to construe it as a condition precedent, having regard to the particular circumstances of the matter before it and the impact of the applicable law.”

„Lehetőség van azonban arra, hogy az eljáró bíróság/választottbíróság ne feltételnek (conditon precedent) tekintse ezt a határidőt, hanem figyelembe vegye az ügy körülményeit és az alkalmazandó jog hatását.”⁶⁰

Az angolszász kommentár gondolkodása alapvetően a bíróra bízva annak a ténynek az eldöntését, hogy a tudomásra jutást miként értékelje. Ez nyilvánvalóan helyes, de a kontinentális, így a magyar jog ennél több bizonyossággal szolgálhat e tekintetben.

5.2. A Polgári Törvénykönyv

A magyar jog alapján lehetőség van arra, hogy a felek szerződésben megállapodjanak a joggyakorlás idejében, azt lényegében szabadon határozhatják meg.

⁶⁰ Idézetek: Jeremy GLOVER: „FIDIC an overview: the latest developments, comparisons, claims and a look into the future”. 2008. 14. 83., 86., 88. bek.

Számos példa felhozható, az ajánlati kötöttségének ideje (Ptk. 211. § (2) bek. 1. mondat),⁶¹

Ptk. 211. §

- (1) bek. Aki szerződés kötésére ajánlatot tesz, ajánlatához kötve marad, kivéve, ha kötöttségét az ajánlat megtételekor kizárta.
- (2) Az ajánlattevő kötöttségének idejét meghatározhatja. Ennek hiányában jelenlevők között vagy telefonon tett ajánlat esetében az ajánlati kötöttség megszűnik, ha a másik az ajánlatot nyomban el nem fogadja. Távollevőnek tett ajánlat esetében az ajánlati kötöttség annak az időnek elteltével szűnik meg, amelyen belül az ajánlattevő – tekintettel az ajánlatban megjelölt szolgáltatás jellegére és az ajánlat elküldésének módjára – a válasz megérkezését rendes körülmények között várhatta. Jogszabály az ajánlati kötöttség idejét eltérően is szabályozhatja.

a visszavásárlási jog és a vételi jog gyakorolhatóságának ideje, a törvényi maximum határán belül [Ptk. 374. § (2) bek.⁶² és 375. § (4) bekezdése⁶³ felhívásával], határozott vagy határozatlan idejű legyen a szerződés tartama. Vannak olyan jogok, amely érvényesíthetősége megkívánja, hogy a felek a szerződésben pontosan határozzák meg az érvényesítéshez kapcsolódó időszempontokat is. Tipikusan ilyen a kötbér, és a kötbér esetében is a késedelemre vonatkozó szerződéses megállapodás. A Ptk. a maga nagyvonalú megfogalmazásában lehetőséget ad kötbér kikötésre vonatkozó megállapodásra: „a kötelezett meghatározott pénzüsszeg fizetésére kötelezheti magát arra az esetre, ha olyan okból, amelyért felelős, nem, vagy nem szerződésszerűen teljesít (kötbér). Kötbért csak írásban lehet érvényesen kikötni. Kötbér után kamat kikötése semmis.” [Ptk. 246. § (1) bekezdés]. Miként számítandó, mekkora nagyságú és mikor válik esedékessé a kötbér, a Ptk. nem mond semmit. A felek szabad megállapodásának a korlátját befolyásolja az a szabály, amely a túlzott mértékű kötbér tilalmára vonatkozik, anélkül, hogy ennek mértékét közelebbről megmondaná.⁶⁴ További korlát, hogy nemteljesítési kötbér érvényesítése a teljesítést kizárja, de a késedelmi kötbér

⁶¹ Eltérő szabály az Új Ptk. 2013:V. tv. 6: 64–65. §.

⁶² Ptk. 374. § (2) bek.: A visszavásárlási jogot legfeljebb öt évre lehet kikötni; az ezzel ellentétes megállapodás semmis.

⁶³ Ptk. 375. § (4) bek. Egyebekben a vételi jogra a visszavásárlási jog szabályait kell alkalmazni.

⁶⁴ Ptk. 247. § (1) bek. A túlzott mértékű kötbér összegét a bíróság mérsékelheti.

a teljesítés mellett is érvényesíthető.⁶⁵ A bírói gyakorlat korrigálta a törvény hiányosságait abban a kérdésben, hogy a pénzzolgáltatás esetében késedelmi kamat és kötbér együtt nem követelhető (BH1992.253), a kötbér is csak a törvényes kamat mértékében követelhető (BH1988.142). Ha a kötbér rendelkezések nem egyértelműek, például milyen időszakra vonatkozik a kötbér, és a kötbér mértéke vagy esedékessége nem állapítható meg, akkor ezen szerződéses rendelkezések nem érvényesíthetőek. A kötbérben történő szabatos megállapodásnak ebből következően ki kell térnie a késedelem idővonatkozásaira is, hogy az érvényesíthető legyen.

A „kötbér után kamat nem jár” kitétel pontos értelmezése azt jelenti, hogy a már esedékessé vált kötbértartozás – mint minden más pénzzolgáltatás – után kamat fizetendő.⁶⁶

A jog igényt alakító hatására vonatkozóan a felek szerződésükben az elévülés tartamát a törvényben meghatározott időtartamnál rövidebben határozhatják meg [Ptk. 325. § (2) bek. első mondata].⁶⁷

Ptk. 325. §

(1) bek. Az elévült követelést bírósági úton érvényesíteni nem lehet.

(2) A felek rövidebb elévülési határidőben is megállapodhatnak; a megállapodás csak írásban érvényes. Az egy évnél rövidebb elévülési határidőt a felek írásban legfeljebb egy évre meghosszabbíthatják, egyébként az elévülési határidők meghosszabbítására irányuló megállapodás semmis.

Sőt még arra is lehetőségük van, hogy bizonyos esetekben, egy évnél rövidebb elévülési határidőt írásban legfeljebb egy évre meghosszabbíthassák [Ptk. 325. § (2) bek. második mondata].⁶⁸

A jogvesztés körében a felek megállapodásának más szempontokat, a szerződéses egyensúlyt, a felek jogait és kötelezettségeit a szerződéses igazságosság legfőbb megjelenítőjére is figyelemmel kell lenniük. Szankciós jelleggel lehet

⁶⁵ Ptk. 246. § (3) bek. A nemteljesítés esetére kikötött kötbér érvényesítése a teljesítés követelését kizárja. A késedelem vagy a hibás teljesítés esetére kikötött kötbér megfizetése nem mentesít a teljesítés alól.

⁶⁶ BH1991.274. II. A kötbér utáni kamat kikötésének tilalma nem jelenti azt, hogy a kötbér-tartozás, mint pénztartozás után nem állapítható meg késedelmi kamat [Ptk. 246. § (1) bek., 301. § (1) bek.].

⁶⁷ Módosítva az Új Ptk. 2013:V. tv. 6:23. §.

⁶⁸ Módosítva az Új Ptk. 2013:V. tv. 6:22. § (3)–(4) bek.

megállapodni a jogvesztésben, csak szerződésszegés szankciója lehet a jogvesztés, és az ezt nevesítő szabály bírónak ellenőrzési lehetőséget ad az ilyen kikötések érvényességét illetően, a bíró felülvizsgálhatja a szankció és jogvesztés arányosságát, ebből következően a szankciónak (jogvesztés) és a szerződésszegésnek egyensúlyban kell lenniük (Ptk. 250. §).⁶⁹

Ptk. 250. §

- (1) A felek írásban megállapodhatnak abban, hogy a szerződésszegésért felelős fél elveszít valamely jogot vagy kedvezményt, amely őt a szerződés alapján megilletné.
- (2) Ha a jogvesztés a kötelezettet túlságosan sújtaná, a bíróság a joghatrányt mérsékelheti.

Anélkül, hogy belemennénk a jogvesztés kikötésének bonyodalmaiba, annyit látható, a hatályos jogunk a szerződéses rendelkezést jogszabályi keretek között engedi meg, még akkor is, ha ezek a „keretek”, feltételek nem precízen kidolgozottak és körülírtak. Az elévülés rövidítése lehetséges, hosszabbítása nem, amely adósvédelmi célzatot mutat. A jogvesztés pedig csak szankcióként alkalmazható, szerződésszegés, mégpedig megfelelő súlyú szerződéses kötelezettség-szegés szükséges érvényesíthetőségéhez.

5.3. Ésszerű időn belül történő joggyakorlás kívánalma

Ehhez járul még egy szabály, a jogok gyakorlására vonatkozó általános követelmény, a megnyílt igényeket ésszerű időn belül kell gyakorolni a magyar jogban, legtöbbször határidőt sem ad a Ptk. ezen joggyakorlás idővonatkozásaira. A hibás teljesítésből fakadó szavatossági jogok gyakorlására megfogalmazott törvényi tényállást a bírói szokásjog tovább fejlesztette, nyomatékosította. A Ptk. 307. § (1) bekezdésének szabálya szerint a jogosult a hiba felfedezése után a körülmények által lehetővé tett legrövidebb időn belül köteles kifogását a kötelezettel közölni. A bírói elvárás ezt tovább erősítette, az idővonzatot lényegében csökkentette: „*I. A szerződésen alapuló szolgáltatás jogosultjának a körülmények által lehetővé tett legrövidebb időn belül meg kell győződnie arról, hogy a teljesítés megfelelő-e.*” Miért a „lehető legrövidebb időn belül” kell cselekedni, arra nincs magyarázat. Ilyen általános szabály nem létezik, hogy mindig a lehető

⁶⁹ Módosítva az Új Ptk. 2013:V. tv. 6:23 §:190 §.

legrövidebb időn belül kelljen cselekedni a joggyakorlás során, akkor minek a több éves elévülési határidők? Jóllehet tartalmában kell a szabályt alkalmazni, mégis helyesebb lenne az ésszerű időn belül megfogalmazás ebben a helyzetben.

Az ajándék visszakövetelésének gyakorlata bevezette a még el nem évült, de „elenyészett” igény fogalmát: „II. Az ajándékozás alapjául szolgáló feltevés végleges meghiúsulása miatt az általános elévülési időn belül követelhető viszsza az ajándék, illetőleg követelhető az ajándék helyébe lépett érték. Ez a jog az általános elévülési időn belül is elenyészik azonban akkor, ha azt az ajándékozó megfelelő ok nélkül hosszabb ideig nem gyakorolja.” (PK 76.) Hasonló álláspontot követnek a bíróságok az elővásárlási jog érvényesítésére vonatkozó igénnyel kapcsolatosan, amikor az elővásárlásra jogosultat nem értesítik az ajánlatról és csak utólag szerez tudomást az adásvételről. Mikor kell a pert megindítania, jogszabályban nem szabályozott ez a kérdés, viszont a perindítás időtartamának megítélése során a bíróság elvárják az ésszerű időben történő perindítást, jóllehet a PK 9. állásfoglalás ezt nem fogalmazza meg. (lásd BH2010.296) Az elővásárlási jog érvényesítésére vonatkozó perindítás bírói gyakorlatát végül a 2/2009. (VI.24.) PK vélemény egységesítette és kimondta, „az ajánlat közlésének hiányában az elővásárlásra jogosult az ügyletről való tudomásszerzéstől számítva általában annyi időn belül köteles elfogadó nyilatkozatot tenni illetve sérelme orvoslását kérni, mint amennyi idő a rendelkezésére állt volna akkor, ha vele az ajánlatot szabályszerűen közlik.” (7. pont 3. mondat) A kollégiumi vélemény összegzése szerint a bírói gyakorlat nem fogadta el azt, hogy az általános elévülési szabály lenne alkalmazandó mindezen esetekben, hanem sokkal inkább azt vette alapul, hogy a Ptk. 4. § (1) bekezdés és (4) bekezdésében foglaltak a jóhiszeműség és tisztesség alapelvei szerint az a helyes joggyakorlás, ha az elővásárlási jog jogosultja a sérelemről történő tudomásszerzést követően mielőbb pert indít. A jog hiába él, annak érvényesítésére a jogosultnak csak szűk időkeretet szabnak a bírók.

Ez a bírói jog alaposan felülírja a Ptk. anyagi jogi szabályait. Ezek alapján megállapítható, az elővásárlási jogra speciális elévülés vonatkozik, az ajánlat közlésének hiányában a tudomásszerzéstől számított viszonylag rövid, az ajánlat elfogadására alkalmazandó határidő áll csak rendelkezésre a jogában sértett jogosultnak arra, hogy a pert a jogának kikényszerítésére megindítsa. Egy ajánlat elfogadása is megfontolást képez, a kialakult 8-15 napos ajánlati határidők mellett az még elfogadható és jogszabályi alapja is megvan a szerződéses ajánlatra alkalmazandó szabályok analóg alkalmazásával, de egy perindításhoz, egy közepesen is bonyolult tényállás esetében megfelelő szakember kiválasztásához és összeállítandó keresetlevél megírásához azért hosszabb időtartam szükséges

mint egy hét, nem beszélve a vételár előteremtéséhez is szükséges időről. Az elővásárlási jognak mint alanyi jognak ilyen időbeli korlátozása indokolatlan, és nincs jogszabályi alapja. Az elővásárlási jog így a szubjektíven „elenyésző jogok” sorsára jutott a bírói gyakorlatunkban, melynek legnevezetesebb példája a PK 76. állásfoglalásban kifejtett ajándék visszakövetelésének joga, melyek korábban már érintettünk.

Az is megemlítendő, hogy a Ptk. például a szerződéses ajánlat esetében felhatalmazza az ajánlatot tevőt, hogy ajánlati kötöttségének idejét meghatározza. Azaz ismertek olyan jogok, ahol a fél szabadon – azért a jogrendszer által elfogadott konvenciók körében – élhet az időhatározás szabadságával.

5.4. Összefoglalás

A fent bemutatott FIDIC-Szerződésminta ebben a környezetben értelmezendő, a 28 nap ésszerű idő, jól belátható, és értelmezésünk szerint nem a közzététel, hanem a kötelező alkalmazás vagy a megismeréshez szükséges „kellő idő” napjától számítandó, alapvetően szubjektív jellegű. Ismert olyan eset, ahol az elővásárlási jog gyakorlására az ajánlati határidőt megállapító rendelkezést a bíróság megfelelőnek tartotta, és a határidőben postára adott, de a másik félhez csak két nap múlva érkezett elfogadó nyilatkozatott elkésztnek minősítette. Az elővásárlásra jogosult elővásárlási jogának gyakorlására vonatkozó jognyilatkozatát a Ptk. 373. § (2) bekezdése szerint „a szerződési ajánlat elfogadására általában megszabott”, a PK 9. állásfoglalás X. pontja⁷⁰ pedig „a körülmények által indokolt” határidőben kell megtennie, amely lehet az a határidő, amellyel a kötelezett felhívta nyilatkozatának gyakorlására. Mivel anyagi jogi határidőről van szó, a bíróság a postára adás időpontját nem vette figyelembe, hanem csak a jognyilatkozat hatályosulásának, azaz kézbesítésnek időpontját. (BDT 2009.1951.)

⁷⁰ PK 9. „X. Az ügyleti tárgyalásokban általában részt nem vevő elővásárlási jogosultnak ebből a sajátos helyzetéből folyik, hogy vele szemben a Ptk. 211. §-a (2) bekezdésének az ajánlat elfogadásának határidejére vonatkozó rendelkezését nem lehet mereven alkalmazni. Ezért a nyilatkozat összes körülményeire tekintettel, főként a szerződéses feltételek teljesítésének megfontolása mellett a válaszadás általában elvárható.”

6. NEMZETKÖZI MAGÁNJOG ÉS ELJÁRÁSJOG

Az idő a nemzetközi magánjogban sokszorosan és sokkal erősebben hat ki a jogérvényesítésre. Néhány példát említenék az anyagi jogi, és az eljárásjogi szabályokat érintően.

6.1. Apaság vélelmének megdöntése

1930-ban született, 1959-ben házasodott csehszlovák állampolgár férfinak a házasságkötése után 1960-ban született gyermeke, majd 1962-ben pedig elvált. 1965-ban átköltözött NSZK-ba, mivel szudétanémet származása ezt lehetővé tette, a német állampolgárságot 1938-as német-csehszlovák államszerződés révén szerezte meg, amely állampolgárságot az NSZK 1955-ban törvényben elismert. 1971/72-ben jutott a tudomására, hogy az 1960-ban született gyermek nem tőle származik, ezért 1972-ben indított pert gyermeke ellen Németországban. A német bíróság 1972-ben megindított perben a joghatóságot elfogadva az 1960-as állapotok szerint döntött abban a nemzetközi magánjogi kérdésben, hogy melyik anyagi jog alapján vizsgálja az apaság vélelme megdöntésének kérelmét egy kettős állampolgár esetében. 1960-ban, azaz a gyermek születésének időpontjában, a felperesnek a csehszlovák államhoz volt szorosabb kapcsolata, azért – az állampolgársági kapcsolóelv alapján, a kettős állampolgárság közül – a csehszlovák állampolgárság alkalmazását mondta ki. 1978-ban járunk a német Szövetségi Bíróság előtt,⁷¹ amely ezzel a döntésével a kettős állampolgárságra vonatkozó eddigi joggyakorlatát alapvetően megváltoztatta. Az új jogértelmezés szerint, függetlenül attól, hogy a fél német állampolgár, a másik állampolgárságának a jogát kell alkalmazni, ha az a tényálláshoz közelebb áll. Ez a döntés forradalmi változás volt a kettős állampolgárságúakat érintő kollíziós szabályok meghatározása körében, de a jogválasztás egyúttal a perindításra rendelkezésre álló időválasztást is jelentette.⁷² A korabeli csehszlovák

⁷¹ Bundesgerichtshof IV ZR 106/78. *Neue Juristische Wochenschrift* 1979. 1776 és skk.

⁷² CSEHI Zoltán: Kettős állampolgárság és német nemzetközi magánjog: új szempontok és új

jog alkalmazása – mivel az rövidebb határidőt szabott a jogérvényesítésre – a kereset elutasítását eredményezte, mert a csehszlovák jog alapján az időbeli korlátot meghaladóan történt a kereset előterjesztése. A német jog választása esetén az igény még érvényesíthető lett volna – nem jobb-e a better law elv?

A kettős állampolgársággal kapcsolatos jogesetknél az időnek abból a szempontból is fontos jelentősége lehet, hogy a két állampolgárság közül a tényálláshoz közelebb, azzal szorosabb kapcsolatban lévő állampolgárságot kell alkalmazni, amely sokszor attól függ, hogy az érintett személy ténylegesen hol lakott, ideje nagy részét melyik államban töltötte. A megélt idő, a tényállásnál vizsgált időszakban eltöltött idő ekként az egyik vagy a másik állampolgárság figyelembevételét döntheti el. Az osztrák és német állampolgárságú örökhagyó életvitelszerűen Ausztriában élt, ott gazdálkodott, közelebb állt Ausztriához, mint Németországhoz, ezért a német bíróság az osztrák jog alkalmazása mellett döntött.⁷³ Ez a tényállási elem a tartózkodási hely idővonzata kapcsán vált döntővé. A német bíróság szerint a nemzetközi öröklési ügyekben ezért a korábbi döntéssel azonos elv, a hatékony állampolgárság alkalmazandó akkor is, ha a lex fori állampolgárságával is rendelkezik az érintett személy.⁷⁴

prioritások az alapjogok érvényesülése és az európai jog irányaiból. In: CSEHI–SCHANDA–SONNEVEND (szerk.): *Viva Vox Iuris Civilis. Tanulmányok Sólyom László tiszteletére 70. Születésnapja alkalmából*. Budapest, 2012. 379–419., további újabb irodalom Erik JAYME: *Zur Anwendung kroatischen Erbrechts durch deutsche Gerichte*. In: *Liber Amicorum Sajko*. Zagreb, 2012. 55–65.

⁷³ IPRax 1981. 25 és skk = *Neue Juristische Wochenschrift* 1980. 2016.

⁷⁴ „Demgegenüber wurde in Fällen, in denen der Mehrstaater auch die deutsche Staatsangehörigkeit besaß, bislang überwiegend stets an die deutsche Staatsangehörigkeit angeknüpft, wie dies auch weit verbreiteter Rechtspraxis des Auslands entspricht. Der BGH hat diese Meinung inzwischen aber aufgegeben; er hat sich den vornehmlich im Schrifttum gewonnenen neueren Einsichten nicht verschlossen und hat durch das genannte Urteil (für Art. 18 I EGBGB) nunmehr dahin entschieden, daß bei Mehrstaatern mit auch deutscher Staatsangehörigkeit im deutschen internationalen Privatrecht ebenfalls an die (effektive) Auslands-Staatsangehörigkeit anzuknüpfen und das ausländische Heimatrecht anzuwenden ist, sofern die Beziehung des Mehrstaaters zu seinem ausländischen Heimatstaat wesentlich enger ist (BGHZ 75, 32 [41] = *Neue Juristische Wochenschrift* 1979. 1776). Diese Entscheidung hat im Schrifttum Zustimmung gefunden (Kropholler, *Neue Juristische Wochenschrift* 1979. 2468; Heldrich, *FamRZ* 1979. 1006; vgl. auch Palandt-Heldrich, BGB, 39. Aufl., Vorb. Art. 7 EGBGB Anm. 7 a bb); der Senat hält an ihr fest. Für das internationale Erbrecht gilt insoweit nichts anderes.” *Neue Juristische Wochenschrift*, 1980. 2017.

6.2. Statutumváltás és idő

Az idő problémája legmarkánsabban és hangsúllyal az ún. statutumváltás eseteiben jelentkezik. Az idő az, ami miatt az alkalmazandó jog megváltozhat, és az időmúlás okán más szabály alkalmazandó később, mint korábban, és ez a változás eltérő jogi eredményhez vezet. A kapcsoló elv, vagy kapcsoló szabály idővel megváltozik a körülmények miatt, és ennek következtében megváltozik a felhívott jog meghatározása, melyik állam joga alkalmazandó.⁷⁵ Ez a változás a tényállásnak a kapcsoló szabályt meghatározó elemét kell, hogy érintse, például állampolgárság, szokásos tartózkodási hely, ingó dolog helye stb. Az időbeliség az, ami miatt a korábbi status már nem vehető alapul, és amely kikökkenti a tényállást az eredeti állapotából.

6.3. A kisgyerek tartózkodásának az ideje

A másik eset legalább olyan abszurd, mind az előző, és egyúttal átvezet az alaki jog jelentőségének a méltatásához.

Anya a felek közös olaszországi lakóhelyéről magával vitte Németországba az olasz apától származó gyermekét.⁷⁶ A felek közti eljárásban a joghatóság kérdése kapcsán a joghatóságot meghatározó kapcsoló szabály, az 1961-es hágai kiskorúak védelmi egyezménye⁷⁷ 13. cikk 1. bekezdése⁷⁸ volt, amely a gyermek tartózkodási helye szerint határozta meg a joghatóságot. De mi a gyermek tartózkodási helye és melyik időpontban vizsgálendő, ha az anya eredetileg nyaralásra vitte haza a gyermeket, majd meggondolta magát, és Németországban maradt vele? Az utazás célja nem az volt, hogy a gyermekfelügyeleti jogot magának megszerezze – amint az anya későbbi keresetéből kiderült. Mivel jogsértéssel került a gyermek Németországba, nem tekinthető új tartózkodási helynek – viszont a BGH azt mondta, az új tartózkodási helyhez kialakult kapcsolata megalapozhatja

⁷⁵ Lásd BURJÁN–CZIGLER–KECSKÉS–VÖRÖS: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós jog*. Budapest, 2010. 85.

⁷⁶ Bundesgerichtshof 75., 32; *Neue Juristische Wochenschrift*, 1981. 520.

⁷⁷ *Convention concerning the powers of authorities and the law applicable in respect of the protection of infants* 1961. Okt. 5.)

⁷⁸ The present Convention shall apply to all infants who have their habitual residence in one of the Contracting States.

a német joghatóságot. A bíróság szerint az egyezmény a gyermek védelmét kell, hogy szolgálja, nem pedig a szülői felügyeli jog érvényesülését.

Kérdésünk, van-e értelme egy féléves gyermek esetében önálló tartózkodási helyről beszélni? Szerintem több mint kétséges, hogy egy féléves babának a tartózkodási helyét a szülőkétől el lehetne választani. A szabály rossz, ráadásul a tartózkodási hely – itt kapcsolódik mondandónkhoz – az általános gyakorlat szerint legalább féléves tartózkodást kíván meg, ez ennek a normának a minimum időfeltétele. Miért fél év, ha a felek közt évek óta házassági kapcsolat van. Az nyilvánvalóan nem fél évre kötött. Az időpont tekintetében pedig a német bíróság azt a 15 hónapot vette figyelembe, amióta az eljárás már folyamatban volt, amely nyilvánvalóan önkényes időkapcsolás. Miért erősebb a gyermek új tartózkodási helyének fél éve a házassági kapcsolat idejével, és a jogellenes cselekmény elítélésének kényszerével szemben? Az idő ebben az esetben egyértelműen a helyes megoldást mutatta, amelyet a német bíróság egyértelműen negligált.

6.4. Az időtlen tulajdonjog

Az angol bíróság előtti ügyben a jóhiszemű vevő, Bumper Development Corporation perelte a rendőrséget lefoglalt műkincs kiadása iránt, amely perbe beavatkozott India Szövetségi Állam, Tamil Nadu állam, Arul Thiru Viswanatha Swamy templom és a templomban található szent kő, Sivalingam, ez utóbbi is a templom nevében, és ugyanazon ügygondok által.⁷⁹ Az eldöntendő kérdés az volt, vajon Tamil Nadu állam joga szerint jogalanynak elismert templom („juristic entity”) bír-e jogképességgel és perjogi képességgel az angol bíróság előtt, különösen abból a szempontból – amint arra felperes fellebbezésében is rámutatott –, hogy évszázadokkal korábban lerombolták és kihalt („*the temple had long been in ruins and defunct*”).⁸⁰ A per tárgya egy 12. századi hindu Siva bronz istenszobor, amely egy szoborcsoporthoz tartozott, amelyet vélhetően 1976-ban az indiai Ramamoorthi talált meg, pontosabban ásott ki a földből Pathur romos hindu templomának a közelében, és vélhetően műkincskereskedők révén Londonba került. Londonban vásárolta meg a felperes 1982-ben, és tőle foglalta le a rendőrség, mint illegális kereskedés tárgyát. A perben vitatott

⁷⁹ *Bumper Development v Commissioner of Police for the Metropolis* 1991. 1 WLR 1362 (CA)

⁸⁰ A jogi személy elmélete kapcsán érinti CSEHI Zoltán: *A magánjogi alapítvány*. Budapest, 2006. 187.

volt az is, hogy a lefoglalt szobor megegyezik-e a Pathurban találttal, hiszen az évszázadok során több száz, ha nem több ezer hasonló Siva-ábrázolású szobor készült hindu templomok javára és a londoni műkincspiacon is számos példányt volt kapható. Néhány praktikus időszempont az üggyel kapcsolatban említést érdemel, az első fokú bíróság 34 napon át tárgyalta az ügyet, 1986. november 17. és 1987. április 26. között, majd 1988. február 17-én hozott ítéletet. Az első fokú bíró szerint – erősen rövidítve az indokolást – a 12. században épült Pathur templom létezik még, melyet a templom szent köve, az egykori vallási rítus központja, Sivalingam szimbolizál. A másodfokú bíróság által is helyben hagyott ítélet szerint a perben tárgyal két Siva szobor ugyanaz és az indiai templom tulajdonát képezi. Az ítélet szerint az 1175 körül létesített templom jogalanyisággal bír saját államának joga szerint, melyet az angol bíró a *lex fori* alapján elismer, és az illegálisan Indiából elszállított szobor ezen templom tulajdonát képezi. Jóllehet pontosan nem lehet tudni hány száz évet töltött a templom körüli homokban a szobor, de ennek semmi jelentősége nem volt az ügyben. Az idő egyedül a lopás tekintetében merült fel, hogy az 1976-os cselekmény elévült-e vagy sem, de az idő-kérdés más aspektusai még csak vita tárgyát sem képezték. Vajon a több száz évig elásott szobor tulajdonjoga miként maradhatott a templomé? E kérdést a templom jelenlegi (modern) jogi megítélésével (jogalany-e vagy sem) nem lehet megkerülni, hiszen a 12-13. században minden valószínűség szerint a maitól eltérő szabályozás volt életben.

6.5. Határozott időre kötött házasságról

A nemzetközi magánjogi megítélése kapcsán kerültek a határozott időre köthető házasságok megítélése az európai bíróságokra. Az iszlám vallás tizenkettes sííta felfogása ismeri a határozott időre kötött házasság intézményét (*mut' a*).⁸¹ Ez az intézmény az iszlám vallásban ezer éve vitatott sííták és szunniták közt. Az iráni polgári törvénykönyv (1935) röviden, de külön szabályozza, a házasság számos általános szabálya, mint például a házasságkötési akadályok, ebben az esetben is alkalmazandók. A házasságkötéskor meghatározandó határozott időtartam lehet egy óra, de akár kilencvenkilenc év is, jóllehet ez utóbbi esetében nem egészen látjuk a különbséget a határozatlan időre kötött házasságtól. Tartós házasság nem köthető más vallású személlyel, de muszlim iráni zsidó, kereszt-

⁸¹ Götz SCHULZE: Die Zeitehe des iranischen Rechts – Rechtsfragen aus deutscher Sicht. *Standesamt*, 2009. 197–205.

tény vallású vagy zarahusztra hívővel határozott időre már házasságra léphet, így lehetőséget ad vegyes vallású kapcsolatok alapítására. A határozott időre kötött házasságkötés feltétele a „Mahre”,⁸² viszont a tartós házasság esetében ez nem elengedhetetlen törvényi feltétel. A határozott időre kötött házasság a határozott idő leteltével automatikusan – minden további cselekmény és regisztráció nélkül – megszűnik. Új házasság ugyanazon személyek közt csak két hónap elteltével köthető. A határozott időre kötött házasság átalakítható határozatlan idejűvé, viszont a határozott idő meghosszabbítása csak a határidő lejárta után lehetséges. A határozott időre kötött házasság jogi hatásai és következményei megegyeznek a házasságkötés következményeivel a született gyermek státusa, öröklése tekintetében is, a házassági vagyoni jog mind a két házasság típusnál ugyanaz, nem keletkezik közös vagyon.

⁸² ZAYTAI Imre: Hitbér és „Mahre”. *Polgári Jog*, 1938. 527–531.

7. ALAKI JOG

Az anyagi jogunk idő kérdései teljes egészében kapcsolódnak az alaki jog problematikáihoz. Az alaki jog idő problematikájára röviden kívánunk csak utalni, már csak a Legfelsőbb Bíróság 4/2003-as polgári jogegységi határozata okán is.

Az alaki jogon belül az időnek legalább akkora hatalma van, mint az anyagi jog világában, de ezt szinte alig tudatosodik, persze most nem az eljárási határidők és hasonló mechanizmusok technicitásaira gondolok, hanem ezeknél mélyebb problémákra.

7.1. Cégalapítás ideje

A modern időképünket mi sem fejezi ki jobban, mint a szerződésminutával történő társaságalapítás egy órás határideje. A szabály a 2006. évi V. törvény (Ctv.) 48. § (5) bekezdése szerint a bejegyzési kérelem elbírálásáról a cégbíróság a bejegyzési kérelem érkezését követően, az adószám megállapításától számított egy munkaórán belül határoz. A cégbíróság e határidőn belül kezdeményezi a bejegyzést elrendelő, illetőleg a bejegyzési kérelmet elutasító végzés jogi képviselő részére történő kézbesítését. A kérelem elbírálására nyitva álló határidő számításának kezdő időpontja munkanapokon reggel 9 óra.

Még ez az irreális egy munkaórás időtartam is relatívvá válik az azt korrigáló, önálló időszámítást megállapító normával, amely ezen időtartam kezdetét a munkanap 9 óras kezdetéhez önkényesen állapítja meg. A cégeljárásnak önálló időszámítása van, a jog adja ezt a kivételes és privilegizált esetet.

7.2. Perbeli legitimáció időhatározottsága

Minden per egyik első kérdése a perbeli legitimitáció, amelyet az alaki jog az anyagi jogból fakaszt, az indíthat pert, aki anyagi jogilag erre jogosult. Nincs alaki jog anyagi jogosult nélkül, illetve kivételes esetben perindításra felhatalmazott személy nélkül. Viszont perjogunk viszonylag mostohán bánik azzal az

esettel, ha a perindítás után az anyagi jogi jogosultságban változás áll be, ide nem értve a jogutódlás esetét. Egy mostani esetben a részvényes azért indított pert, hogy az alapszabály egyes rendelkezéseinek érvénytelenítését kérje a bíróságtól (Ctv. alapján perelt 70. §).

Fővárosi Ítéletábla ítélete kimondta, hogy a felperes kizárólag, mint az alperesi társaság részvényese rendelkezett perbeli legitimációval, sőt ez a perbeli legitimáció az egész perre érvényes: „Abból [...], hogy a per tárgyát az alperesi alapszabály 2007. április 26-i módosítása érvényességének, illetve érvénytelenségének, mint anyagi jogi jogkérdésnek az eldöntése képezi, az is következik, hogy a felperes részvényesi státuszának a perindítást követő megszűnése a felperes ezen jogkérdés eldöntésére irányuló igényérvényesítési jogosultságát, keresetjogi jogát nem érintette, nem eredményezte a felperesi perbeli legitimáció elenyészését, az erre történt alperesi hivatkozást ezért a Fővárosi Ítéletábla megalapozatlannak találta.” Mi következik miből, az teljesen zavaros.

A perbeli legitimáció a részvényes perindításával kapcsolatos jogvitában merült fel. A perbeli legitimáció a részvényesi minőségéből fakad, és ez alapján perelhet (például közgyűlési határozat hatályon kívül helyezését, vagy az adott perben alapszabály-módosítás érvénytelenségét). Kérdés, mi a helyzet akkor, ha a per folyama alatt a felperes-részvényes eladja a részvényeit? Mint részvényes rendelkezett a perindítási jogosultságát megalapozó jogi érdekkeltséggel, a részvények eladását követően azonban mind a jogi érdeke, mind a per folytatásához való joga, jogosultsága elenyészett. Igaz, ilyen kifejezett szabály a Pp.-ben nem található, ti., hogy a pert meg kell szüntetni, ha a felperesnek nincs már igazolható anyagi jogi érdeke a jogvitához; de a polgári per az nem önmagában lévő eljárási rend, hanem az anyagi jog kikényszerítésének az alaki joga. Márpedig ha nem létezik anyagi jog, mert nincs már semmiféle jogviszony a felek közt, akkor az alaki jog nem tehet úgy, hogy nem vesz erről tudomást, és a per folytatódik anélkül, hogy felmerülne: egyáltalán mi köze van egy évek óta nem részvényes személynek felperesként ahhoz, hogy az alperesi alapszabály egyik rendelkezése törvénytörő-e vagy sem, illetve a múltban törvénytörő volt-e vagy sem.

A vita kapcsolódik Nizsalovszky Endre akadémiai székfoglalójában tárgyalt kérdéshez, alanyi magánjog és a perjog kapcsolódásához.⁸³ Nagyon leegyszerűsítve, létezik-e keresetjog anyagi jog nélkül? Vajon a keresetjogot az anyagi

⁸³ NIZSALOVSKY Endre: *Az alanyi magánjog és perjog*. MTA, 1942. Felolvasva 1941. február 10-én.

jogból származtatjuk-e vagy ez ettől független? Ezen vitába nem mennék bele, csak arra utalok, hogy az idő itt is segítségül hívható.

Az előbb említett ügyben a felperes részvényeinek eladását követően a perben eljáró bíróságoknak a perbeli legitimáció fennállását, felperes perlésének indokát és annak ésszerű magyarázatát vizsgálni kellett volna. Az ismertetett fővárosi ítéletábrái felfogás szerint ezt elegendő a kereset beadásának időpontjában vizsgálni, azt követően az alaki jog kvázi önállósul, függetlenedik az anyagi jogi változásoktól.

A felülvizsgálati eljárásban a Legfelsőbb Bíróság helyesen mutatott rá arra, hogy nincs keresetjog, ha nem tudja igazolni a jogvitában való érdekelttségét a felperes. Idézve: „Az LB álláspontja szerint a Pp. 3. § (1) bekezdésében megkövetelt, a jogvitában való érdekelttségnek a jogvita elbírálása során végig, az érdemi döntés meghozatalakor is fenn kell állnia.”⁸⁴

7.3. Kereset és fellebbezés időhatározottsága

Az idő problematikája legalább annyi jogalkalmazási kérdést vet fel a polgári eljárásjogban, mint az anyagi jogban.⁸⁵ A kérdések és vitatott esetek sokaságát szinte lehetetlen lenne felsorolni. Az egyik vitatott alkalmazású szabály, a nem a hatáskörrel rendelkező bíróság előtt benyújtott keresetlevél vagy fellebbezés jogszerű és határidőben történőnek számító előterjesztésének kérdése. Az idő itt a ‘tér’ (hely) problematikájával szorosan összekapcsolódik, mikor és hol lehet a keresetet Pp. szerint előterjesztetni, hol hatályosul anyagi és eljárásjogilag a kereset és a fellebbezés előterjesztése.

Ha a keresetlevelet nem a hatáskörrel, vagy illetékességgel rendelkező bíróságnál terjesztették elő, a Pp. 129. §-a szabálya szerint *úgy kell tekinteni, mintha azt már eredetileg is annál a bíróságnál (hatóságnál) terjesztették volna elő, amelyhez azt áttették.*

Ezen rendelkezés idővonzatát tekintve a bírói jogalkalmazás a megszorító értelmezést vallja, azaz a fenti rendelkezés nem tartalmaz arra utalást, hogy időben mit is jelent az áttétel szabálya. Időben áttétel alatt azt értjük, hogy a téves bírósághoz, de a rendelkezésre álló időben előterjesztett kereset vagy fellebbezés esetében az áttétel idővonzatát figyelembe kell-e venni annak eldönté-

⁸⁴ Gfv.X.30.094/2011/4.sz. ítélet, Török Judit, Bodor Mária (előadó) és Csőke Andrea kúriai bírók.

⁸⁵ Ehhez alapvető GÁSPÁRDY i. m.

sekor, hogy az áttétel kapcsán a helyes bírói fórumhoz megérkezett beadványt kellő időben került-e előterjesztésre, vagy elegendő azt vizsgálni, hogy az eredeti – de nem megfelelő bíróságra – történt benyújtás időpontját kell a benyújtás időpontjának tekinteni. Ez utóbbi az ügyfél-barát, jóllehet a pontatlanságot nem szankcionálja, az előbbi, amely az áttétel révén a hatáskörrel rendelkező bírósághoz történő benyújtás (érkezés) időpontját veszi alapul, amely az igazságszolgáltatási adminisztráció-rendszer könyörtelen válasza a pontatlan címzésre. Kérdés ebben a vonatkozásban az is, vajon kell-e szankcionálni a tévesen címzett, nem a hatáskörrel vagy illetékességgel rendelkező felet akként, hogy az áttétel idővonzatát nem vesszük figyelembe a beadvány benyújtására rendelkezésre álló idő szempontjából. A pragmatista válasz ismert, ha nem így lenne, akkor mindenki oda nyújtaná be a bírósági iratokat, ahova kedve tartja, és a bíróságok egész nap ezzel foglalatосkodnának.

Pp. 129. § (3) bek. foglaltak szerint: „Az (1) bekezdés értelmében áttett keresetlevelet úgy kell tekinteni, mintha azt már eredetileg is annál a bíróságnál (hatóságnál) terjesztették volna elő, amelyhez azt áttették.” Az áttétel időhosszabbító következményeit a bíróság nem veszi figyelembe, és úgy tekinti, mintha a beadás időpontjában a keresetlevél a megfelelő hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság előtt került volna kellő időben benyújtásra. Elkészttség okából ilyen esetekben nem lehet a pert megszüntetni, illetve a keresetet idézés kibocsátása nélkül elutasítani.⁸⁶ A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti véleményében évtizedekkel korábban kimondta, melyet a vonatkozó kommentár még mindig irányadónak tekint: „Nem lehet megállapítani a keresetindítás elkészttségét, ha a fél a keresetlevelet a jogszabályban megjelölt határidőn belül, de nem a hatáskörrel rendelkező bírósághoz nyújtotta be [Pp. 129. §, 130. § (1) bek. h) pont].”(BH1982/540.)

A Pp. 239. §-a alapján alkalmazandó Pp. 129. § (1) bek. értelmében áttételnek van helye, ha a keresetlevelet (fellebbezést) nem a hatáskörrel rendelkező bírósághoz nyújtották be. A fenti tételek viszont fellebbezés téves beadásakor már nem élnek. Fellebbezés esetén a Pp. 234. § (2) bekezdése a következőket mondja ki: „A fellebbezést az elsőfokú bíróságnál kell írásban benyújtani, vagy jegyzőkönyvbe mondani.”

⁸⁶ NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. Budapest, 32011. 524.

A törvényi szöveg értelmezését adó kommentár szerint „imperatív”⁸⁷ jellegű normáról van szó, amelyből következik, hogy ha nem az első fokon eljáró bíróságon nyújtják be a fellebbezést, akkor az nem minősül hatályos előterjesztésnek. Miből következtethetünk a norma „imperatív” jellegére? A kommentár nem fejt ki, egyedül a „kell” szó utalhat erre. Továbbá arra sincs részletes indoklás, hogy a norma imperatív jellegéből miért következik az, hogy a más bíróságon benyújtott fellebbezésnek nincs joghatálya az eljárásjog alapján. Ez így nem egészen pontos, hiszen az áttétel kivételt képez, feltéve, hogy az áttételhez milyen időhatályt kapcsolunk. Ha más bíróságon terjesztik elő a fellebbezést, annak áttételére kerül sor, viszont nem érvényesül az az időbeliség, ami a keresetlevél beadásánál alkalmazandó, mert fellebbezés csak abban az időpontban tekintendő benyújtottnak, amikor az elsőfokú bírósághoz megérkezik. Itt kapcsolódik a tér az idő problémájához és a ‘megérkezés’ értelmezéséhez.

A Pp. nem szól az irat ‘megérkezéséről’, csupán ‘benyújtásról’. A kettő szerintünk egyértelműen különbözik. Megérkezik, az azt jelenti, hogy az adott helyre fizikailag odakerül és annak a kontrollja alá került, aki az adott helynek az ura, jogos használója, bíróság esetében a bírósági épületről és annak erre kialakított iktatójáról lehet szó. A ‘benyújtás’ már nem feltétlenül tartalmazza vagy feltételezi a címzett elfogadó magatartását, úgy is be lehet valamit nyújtani, ha a címzett lehetővé teszi, hogy hozzá érkezzen az adott irat, anélkül, hogy külön elfogadó magatartást tegyen, például a benyújtásra éjjel-nappal elérhető és megközelíthető, a benyújtást fizikailag lehetővé tevő ládát vagy más eszközt telepít.

Visszatérve eredeti gondolatmentünkhöz, a bírói gyakorlat szerint a más bírósághoz benyújtott fellebbezés esetén nincs lehetőség az elkészttség igazolására azon az alapon, hogy más – arra nem illetékes – bíróság előtt tévedésből, adminisztrációs hibából és hasonló okokból terjesztették elő a fellebbezést (BH 1993/102.⁸⁸). A felhívott jogeset érdemi jogi magyarázatot nem ad, csak annyit mond, nem ott terjesztett elő a fellebbezését, ahol a Pp. előírta, és azt az időpontot kell a benyújtás időpontjának tekinteni, amikor az a bírósághoz beérkezik.⁸⁹

⁸⁷ NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. Budapest, 22007. 1332. Kiss Daisy tollából; 2011. 899.

⁸⁸ „Fellebbezési határidő elmulasztása nem igazolható azzal, hogy a fellebbezést más, arra nem illetékes bíróságnál terjesztették elő [Pp. 234. § (2) bek., 106. § (1) bek., 109. § (1) és (3) bek.]”

⁸⁹ „A Legfelsőbb Bíróság végzésével a fellebbezést elutasította. A végzés indokolása szerint a fellebbezés a Pp. 234. §-ának (2) bekezdése szerint az elsőfokú bíróságnál terjeszthető elő. A fellebbezés benyújtása időpontjának az elsőfokon eljáró bírósághoz történő beérkezése időpontját kell tekinteni, abban az esetben is, ha azt eredetileg nem ott terjesztették elő.”

A jogi érvek helyett kijelentő mondatokban ismétli a bíróság megindokolatlan álláspontját. A mulasztás igazolásaként sem fogja el a bíróság azt, ha tévedés történik a fellebbezés téves bíróságnál történt előterjesztése esetén. Persze – halljuk a gyakorlatias ellenvéleményt – mi lenne, ha a fellebbező által tetőszölegesen kiválasztott bármelyik bíróságnál be lehetne joghatályosan nyújtani a fellebbezést, akkor bíróságaink egész nap csak a téves fellebbezések helyes megcímezésével és kézbesítésével lennének elfoglalva. De az igazság valahol a kettő között található.

A bírói gyakorlatot közvetítő PK 170. állásfoglalás ehhez még annyit tesz hozzá. „Ha a fél panasznapon terjeszti elő a kérelmét, s egyben kéri, hogy a bíróság az iratokat az eljárásra illetékes bírósághoz tegye át, e kérelemnek az illetékes bírósághoz továbbítása nem a Pp. 129. §-a szerinti áttétel, s ezért e § alkalmazásának nincs helye.”

Viszont a Pp.-re alkalmazandó a 105. § (4) bekezdésének a szabálya, amely szerint a határidő elmulasztásának következményeit nem lehet alkalmazni, ha a bírósághoz intézett beadványt legkésőbb a határidő utolsó napján ajánlott küldeményként postára adták. Ilyen esetekben a fellebbezés postára adás, a feladás időpontját kell igazolni.

Visszatérve a korábban félbehagyott gondolatunkra, a Pp. nem rendelkezik arról, mikor kell, hogy beérkezzék és miként a fellebbezés? A Pp. benyújtásról szól csupán, feltéve hogy ez egy kógens (nem pedig imperatív) norma. A BH 2003. 502 számú⁹⁰ eseti döntésében faxon ‘hivatali időben’ leadott fellebbezést a Legfelsőbb Bíróság időben megérkezettnek tekintette.⁹¹ Egyrésztől öröndetes, hogy a modern technika azóta már lassan feledésbe menő ezen távközlési módszerét, mint a fax, a bíróság elismeri, másrészt nem egészen érthető, hogy a faxnak pontosan azt a tulajdonságát és előnyét miért tagadja, ami abban áll, hogy faxot lehet úgy is küldeni, hogy a fogadónak nem kell aktív magatartást tanúsítania, hanem a faxgépet elegendő bekapcsolva – azaz fogadóképes állapotban – tartania. Mit jelent a ‘hivatali idő’, és ez honnan került a bírói indoklásba, nem érthető, hiszen pontosan a fax egyik előnyét fosztja meg alkalmazásától, a fax tud fogadni, feltéve hogy pontosan be van állítva az órája, ki is tudja

⁹⁰ „Az elsőfokú bírósághoz a fellebbezési határidő utolsó napján ‘faxon’ beérkező fellebbezést határidőben megérkezettnek kell tekinteni. [1952. évi III. törvény 105. § (4) bekezdés, 234. § (1) és (2) bekezdés]”

⁹¹ „A Pp. 234. §-ának (2) bekezdése a fellebbezés benyújtásának módját illetően semmilyen alaki követelményt vagy más megkorító rendelkezést nem tartalmaz. Ezért szabályszerűen és joghatályosan előterjesztettnek kell tekinteni minden olyan beadványt, amely a fellebbezési határidő utolsó napján, a hivatali idő lejártáig az elsőfokú bíróságra írásban megérkezik.”

mutatni, hogy a küldeményt mikor érkezett, és ezt tárolni is képes. Legalább annyira megbízható és hiteles, mint a posta által kiállított feladási bizonylat. A bíróság itt a Pp. 103. § (5) bek. szerinti ‘hivatali idő’ fogalmat emelte be a fellebbezés joghatályos előterjesztésének megítéléséhez.

A Pp. nevezett szakasza szerint: „(5) A határidő az utolsó nap végével jár le, a bírósághoz intézett beadvány előterjesztésére és a bíróság előtt teljesítendő cselekményre megállapított határidő azonban már a hivatali idő végével lejár.”

Viszont a Pp. ezen fogalma a hatályos jogban nincs meghatározva. Sem a Pp., sem más jogszabály nem határozza meg a ‘hivatali időt’, a Bűsz. sem ismeri a ‘hivatali idő’ fogalmát.

Amint már említettük, a Pp. 105. § (4) bek. értelmében a határidő elmulasztásának következményeit nem lehet alkalmazni, ha a bírósághoz intézett beadványt legkésőbb a határidő utolsó napján ajánlott küldeményként postára adták. Az ajánlott küldemény a Postatv. 3. § 1. és 14. pontjai alapján olyan postai küldemény, amelynek felvételét a postai szolgáltató írásban elismeri és kézbesítését a címzett, illetve az egyéb jogosult átvevő aláírásával vagy más módon okirattal kimutatja. A Pp.-szerű feladáshoz viszont elegendő a feladás tényének postai bizonylattal történő igazolása, még akkor is, ha a küldemény esetleges elveszik vagy nem érkezik meg a címzett bíróságra. Álláspontunk szerint a Pp. megalkotásakor még nem ismert faxüzenet és az ajánlott küldemény e tekintetben egy és ugyanaz, a faxüzenet felvétele és a címzetthez érkezése okirattal ugyancsak – ráadásul azonnal – kimutatható és igazolható. A faxon történő kommunikáció a Pp. alapján is értelmezhető, mégpedig a faxot használók érdekében. Ha a faxküldemény adásának-vételének időpontja kétséges, még mindig meg lehet keresni a telefonszolgáltatót, hogy a faxot leadó és a fax címzettje között volt-e kapcsolat, amely igazolhatja, hogy a fellebbezést az arra jogosult eljuttatta a bíróság részére, az adott időpontban. Egyébként a megérkezett fax igazolja, hogy a fellebbezés elkészült, ráadásul lehetséges, hogy még az illetékbélyeget is megvásárolták és a fax érkezésével a bíróságra meg is érkezik. Nincs ésszerű indoka annak, hogy a ‘hivatali’ és ‘munkaidő’ keretei között lehessen csak ezt a beadványt ‘benyújtását’ Pp.-szerűnek értékelni. A fellebbezés ‘megérkezésének’ ténye független a Fővárosi Bíróságon dolgozók munkarendjétől, a bíróságra beérkezendő telefax fogadásához nem szükséges személyes közreműködése. A Pp. nem a fellebbezés bírósági iktatásához köti a benyújtás joghatályosságát, hanem a ‘benyújtás’ tényéhez. A fellebbezés iktatása és az irat beérkezésének ténye egymástól megkülönböztető. Iktatni lehet még előző napra is, ha az adott küldemény fizikailag az előző napon érkezett meg. Egyébként a telefax alkalmazásának nem sok értelme van. Bíróságaink

napi működésük körében elfogadják telefaxon tett sürgős nyilatkozatokat, ez a telefax lényegéhez tartozik.

Viszont teljesen érthetetlen és indok nélküli a fax használatát 'hivatali idő'-höz és egyéb olyan korlátokhoz kötni, amelyeknek nincs semmiféle jogszabályi meghatározása. Egyes bíróságokon ismert volt az a gyakorlat, hogy a munkaidő végén a faxot is kikapcsolták, hogy még véletlenül se lehessen a külvilágból küldeményt küldeni a bíróságra. A külvilág modern idejét bírósági vezetőik ekként kívánták kirekeszteni az igazságszolgáltatás idődimenziójából. Erre a magatartásra ésszerű magyarázat nincs, és teljes egészében ellentétes az igazságszolgáltatás alapvetően kiszolgáló funkciójával.

A faxot hivatali időhöz kötő bírói felfogás nem utal sem a Pp.-re, sem más jogszabályra, hiszen 'hivatali idő'-t egyik sem használ, és nem határozza meg a „hivatali idő” fogalmát. A Büsz. sem ismeri a „hivatali idő” fogalmát, a Büsz „hivatali munkaidő”-t ismer, hogy ez a két fogalom egy és ugyanaz lenne, nem valószínű, feltételezzük bíróságaink képesek a szabatos és egyértelmű fogalomhasználatra. mivel a jogalkotó nem használ két eltérő kifejezést ugyanarra a tartalomra. Néhány példát megvizsgálva egyes bíróságok rendje, például a Fővárosi Bíróság sem ismeri a hivatali idő fogalmát, a Büsz. szerinti Fővárosi Bíróság tájékoztatója „ügyfelfogadási időt” határoz meg, ami eltér a Pp. által használt „hivatali idő” fogalmától. A Fővárosi Bíróság SZMSZ-e a „munkaidőt” határozza meg 8-16 óra között (VI. fejezet 1.1 pontja), amely nyilvánvalóan nem egyezik meg – már csak eltérő szóhasználat miatt sem – a Pp. „hivatali idő” fogalmával.

A Büsz. kötelezően előírja, hogy a Bíróságnak hivatali időn kívül is lehetővé kell tenni a beadványok bíróságnál történő elhelyezését, 'a bíróság bejáratánál lévő, zárt gyűjtőszekrény' elhelyezésével (Büsz. 23. §). Ilyen zárt gyűjtőszekrények a 'munkaidőn', 'hivatali időn' kívül nem elérhetők Budapesten. Bíróságainkon – a jogszolgáltatásra kizárólagosan felhatalmazott szervezetrendszerben – nincs megoldva a bírósági munkaidőn túl a beadványok leadásának a lehetősége.

A fentiekből a következők állíthatók. A Pp. által meghatározott határidők nap tartalma a jelenlegi gyakorlatban azt jelenti, hogy például fellebbezésre nem 15 nap áll rendelkezésre, mert a 15. napon a fellebbezési okiratnak a bíróságra – hivatali időben – be kell érkezzen, vagy aznap postára kell adni. A posta hol és milyen nyitva tartással működik, az a postaszabályozás és a Magyar Posta által meghatározott. Ismeretes, hogy a postai szolgáltatás egyes napokon szünetel, máskor pedig szintén nyitva tartáshoz van kötve. Ezt az igazságszolgáltatással kapcsolatban álló felek nem tudják befolyásolni. Így a jogérvényesítés során

számolni kell azzal az idő-kieséssel, amelyet az a szabályozás és szociológiai valóság meghatároz. A 15 napos fellebbezés így valójában 14 nap és néhány óra, ha van nyitva tartó posta, akkor a nyitva tartás időpontjáig gyakorolható. Ez az időfelfogás elavult és korunk távközlési-forradalmát egyszerűen tagadja és ignorálja. Ezért ez a gyakorlat anakronisztikusnak is nevezhető. Ráadásul a bíróságokon – a jogszolgáltatásra kizárólagosan felhatalmazott szervezetrendszerben – nincs megoldva a munkaidőn túl a beadványok leadásának a lehetősége.

Jöllehet a Pp. 105. § (3) bek. értelmében nem tekinthető mulasztásnak, ha a felet a perbeli cselekmény teljesítésében elháríthatatlan akadály gátolta. A Pp. 106. § (1) bek. értelmében, ha a fél vagy képviselője valamely határidőt hibáján kívül mulasztott el, a mulasztás következményei igazolással orvosolhatók. Az igazolás viszont olyan bírói mérlegelés tárgya, amely kirekeszti a fenti szempontokat.

Álláspontunk szerint a Pp. 105. § (4) bek. egyoldalúan kógens norma, az ajánlott küldeményként történt postára adás a Pp. megalkotásakor ismert okirati küldemény továbbítási technikákat tükrözi, de nem zárja ki, hogy a változó világban a Pp. nevezett rendelkezését a korunk napi gyakorlatává vált távközlési technikákra is megfelelően alkalmazzuk, feltéve, hogy a norma értelme és célja ne sérüljön. Ha az adott fellebbezés elkészült, és azt az adott távközlési módon a bíróság részére eljuttatták, a Pp. szóhasználattal ‘benyújtották’, akkor azt véleményünk szerint időben joghatályosan előterjesztett perbeli cselekménynek kell tekinteni. Ennek technikai feltételei már napjainkban is rendelkezésre állnak a bíróságainkon. Az ajánlott küldemény, a faxüzenet, sőt akár az email is a Pp. 105. § (4) bek. értelmezése tekintetében egy és ugyanaz, sőt, a faxüzenet és az e-mail esetében a leadása és a címzetthez történő érkezése egyértelműen kimutatható és igazolható.

Még egy kis kitérőt kívánunk tenni, a Pp. 237. §-a kapcsán. Ezen norma szerint az elsőfokú határozatot hozó bíróság (hatóság) technikai jellegű feladata csupán az e paragrafusban foglaltak vizsgálata: *„Ha a fellebbezés elkészült, vagy olyan határozat ellen irányul, amely ellen a fellebbező nem élhet fellebbezéssel, továbbá ha a fél a fellebbezést felhívás [235. § (2) bekezdése] ellenére nem, vagy hiányosan adja be, az elsőfokú bíróság a fellebbezést hivatalból elutasítja.”* Ebben a tekintetben a másodfokon eljáró bíróság, amennyiben a fellebbezést hozzá nyújtották be, a Pp. 237. §-ában foglaltak vizsgálata érdekében az erre hatáskörrel rendelkező elsőfokú bírósághoz áttenni rendeli a fellebbezést. Az áttétellel felhívott Pp. 129. § (3) alapján úgy kell tekinteni, mintha a fellebbezést már eredetileg is ahhoz a bírósághoz (hatósághoz) terjesztették volna elő, amelyhez áttették. Amint láttuk, a keresetlevél határidőben történő benyújtásá-

nál érvényesülő szabályt a perjogi határidőre vonatkozó fellebbezésre bíróságaink nem tartják alkalmazhatónak. Míg a kereset esetében anyagi jogi határidők megítéléséről van szó, addig fellebbezés esetében alaki jogi határidőről. Az eltérő megítélésnek más indokát nem látjuk.

Ebben az összefüggésben önkényes és a 21. századi kommunikációs lehetőségeit semmibe veszi az Alkotmánybíróság eljárási ügyrendjének azon szabálya, amely szerint a beadványok benyújtására nyitva álló törvényi határidő és egyéb határidőhöz kötött eljárási cselekmény esetén a beadványnak és egyéb iratnak a határidő utolsó napjáig a beadvány és egyéb irat érkeztetésére az Abtv. alapján jogosult szervhez be kell érkezni.⁹² Eleve kérdéses, van-e joga ebben az alapvető eljárási kérdésben az Alkotmánybíróságnak szabályt hozni, nem pedig a jogalkotónak kellene ezt a kérdést szabályozni? De ha már így döntött, akkor mi indokolja azt, hogy a törvényi határidőt lényegében csökkenti azzal az idővel, amely a beadvány 'beérkezés'-éhez szükséges, hiszen a tipikusan napokban megadott időtartam a bírósági érkeztetés fizikai lehetőségével minimum fél nappal csökken, ismervé bíróságaink igen korlátozott nyitva tartását a beadványok 'beérkezésnek' fogadására.

7.4. A keresetlevél késedelmes benyújtásáról

A Legfelsőbb Bíróság 2003-ban adta ki a 4/2003. Polgári jogegységi határozatát a bírósági eljárást megindító keresetlevél vagy kérelem késedelmes benyújtásáról.

4/2003. Polgári jogegységi határozat a bírósági eljárást megindító keresetlevél vagy kérelem késedelmes benyújtásáról:

„A keresetlevél benyújtására a jogszabályban megállapított határidő számítására – amennyiben jogszabály másként nem rendelkezik – a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) 105. § (4) bekezdésben foglaltak nem alkalmazhatók.

A keresetlevél késedelmes benyújtása esetén, ha a keresetlevél előterjesztésére megállapított határidő – jogszabály kifejezett rendelkezése folytán – jogvesztő, vagy a mulasztás kimentésére előírt igazolással (Pp. 107–110. §) a fél nem él, illetőleg az alaptalan, a keresetlevél idé-

⁹² 1/2012. (I. 3.) Tü. határozat az Alkotmánybíróság ügyrendjéről. Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény 50. § (1) bekezdésében, 56. § (1) és (4) bekezdésében, 57. § (6) bekezdésében, 59. §-ában és 70. §-ában foglalt felhatalmazás alapján az Alkotmánybíróság eljárásának részletes szabályai 50. § (1) bekezdése.

zés kibocsátása nélkül hivatalból el kell utasítani [Pp. 130. § (1) bekezdés *h*) pont], ennek elmaradása esetén a pert meg kell szüntetni (Pp. 157. § *a*) pont).

Ha a keresetlevél késedelmes benyújtása nem vezet jogvesztésre, és a jogszabály a mulasztás orvoslására nem ír elő igazolást, a mulasztás jogkövetkezményéről az ellenérdekű fél elévülési kifogása alapján az ügy érdemében hozott ítéletben kell dönten.

A kifejtettek irányadóak a bírósági nemperes eljárás megindítására előterjesztett kérelemre is.

A Legfelsőbb Bíróság PK 13. számú polgári kollégiumi állásfoglalásának III. pontja e jogegységi határozat közzétételétől nem alkalmazható.”

A jogegységi határozat lényege akként foglalható össze, a perindításra vonatkozóan vannak anyagi jogi és eljárásjogi szabályok, ezek számítására külön-külön szabályok alkalmazandók, de mivel a kereset bírósághoz történő benyújtása nem perbeli cselekmény, a Pp. 105. § (4) bekezdésének kivétele ezekben az esetekben nem alkalmazható. A Pp. 105. § (4) bekezdése – amint fentebb már említettük – azt teszi lehetővé, hogy eljárásjogi cselekmény nem csak a bírósági érkeztetéssel, hanem az eljárásjogi határidő utolsó napján történt postára adással is lehet teljesíteni.

„Hatályos jogunkban az anyagi jogi határidő számítására vonatkozó rendelkezések (fenti IV/2. pont) értelmében a határidő elmulasztásának vagy a késedelemnek a jogkövetkezményei a határidő utolsó napjának elteltével állnak be azzal, hogy ha a határidő utolsó napja munkaszüneti nap, a határidő a következő munkanapon jár le. A bírósághoz intézett beadványok előterjesztésére megállapított határidő azonban már a hivatali idő végével lejár [Pp. 103. § (5) bekezdés]. A keresetlevélnek a határidő utolsó napján a munkaidő végéig a bírósághoz meg kell érkeznie. Az anyagi jogi határidőre a Pp. 105. § (4) bekezdés – a 105. § (1) bekezdéséből következően csak a perbeli cselekményekre irányadó – szabálya nem alkalmazható, ezért a keresetindítás határidejét a fél – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – elmulasztja akkor is, ha a keresetlevél a határidő utolsó napján ajánlott küldeményként postára adja.”

A fenti gondolatmenet egyrészt alkalmazza a Pp.-t, annak 103. § (5) bekezdést a keresetlevélre, másrészt kizárja azt, mivel nem perbeli cselekmény a

keresetindítás. Ez némiképp ellentmond egymásnak, jóllehet a Pp. 105. § (1) bekezdése egyértelműen „perbeli cselekmény”-ről szól.⁹³

Az anyagi jogi határidők esetében a Ptké. tartalmaz rendelkezéseket, miként számítandók és miként válnak lejárttá.⁹⁴

1960. évi 11. sz. törvényerejű rendelet 3. §

- (1) A napokban megállapított határidőbe a kezdő napot nem kell beleszámítani.
- (2) A hetekben, hónapokban vagy években megállapított határidő azon a napon jár le, amely elnevezésénél vagy számánál fogva megfelel a kezdő napnak, ha ilyen nap az utolsó hónapban nincs, a határidő a hónap utolsó napján jár le.
- (3) Ha a határidő utolsó napja munkaszüneti nap, a határidő a következő munkanapon jár le.

4. §

- (1) Ha a felek a határidőt meghosszabbítják, az új határidőt kétség esetén az eredeti határidő elteltét követő naptól kell számítani.
- (2) A határozott naphoz kötött jogszerzés a nap kezdetén következik be. /
- (3) A határidő elmulasztásának vagy a késedelemnek a jogkövetkezményei csak a határidő utolsó napjának elteltével állnak be.

A Ptké. 4. § (3) bekezdése egyértelműen kimondja, a határidő elmulasztásának vagy a késedelemnek a jogkövetkezményei csak a határidő utolsó napjának elteltével állnak be.

Ebből az következik, hogy az utolsó napon kell hatályosulnia azon cselekménynek, amely még igényérvényesítésnek minősül anyagi jogi szempontból. Ezt pedig az elévülés megszakadása körében találjuk, a Ptk. 327. § (1) bekezdésében: A követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítás, a követelés bírósági úton való érvényesítése, továbbá megegyezéssel való módosítása – ide értve az egyezséget is –, végül a tartozásnak a kötelezett részéről való elismerése megszakítja az elévülést.

Írásbeli felszólítás esetében még a határidő lejártja előtt hatályosulnia kell az erre vonatkozó jogosulti nyilatkozatnak, azaz meg kell érkezzen az adóshoz [Ptk. 214. § (1) bek. 2. fordulata]. A Ptk. arról már nem nyilatkozik, mit értünk

⁹³ Pp. 105. § (1) bek.: A fél az elmulasztott perbeli cselekményt – ha a törvény másként nem rendelkezik – többé hatályosan nem teljesítheti.

⁹⁴ Új Ptk. 2013:V. tv. 8:3. §.

„bíróági úton való érvényesítés” alatt, és vajon milyen jogcselekménynek, és mikor kell hatályosulnia. A keresetlevél bírósághoz történő benyújtását mesterségesnek tartom kivenni a Pp. alkalmazása alól, hiszen e nélkül nem indulhatna meg a per. Azt már inkább el lehet fogadni a PJE alapjául, hogy anyagi határidőt csak írásbeli nyilatkozattal lehet megszakítani, és annak a nyilatkozatnak még a határidő lejártát megelőzően – azaz a határidő utolsó napjának elteltét megelőzően – hatályosulnia kell.

Valójában ezek a 18. század írásbeliségére és kommunikációs szintjére felépített szabályok a 21. század általános kommunikációs közegében anakronisztikusak, és teljességgel elfogadhatatlanok. Mást jelent napjainkban az írásbeliség, és mást jelent az írásbeli közlemény továbbítása, és megint mást annak címzetthez történő eljutása. A 4/2003 PJE erről nem vesz tudomást, és elemzése és levezetése – önmaga nárcisztikus szépségében –, annak belső logikai ellentmondásossága alapján sem helytálló. A bíróságok ebben a tekintetben sem képezhetnek kivételt, hogy a társadalmi szokások és általánosan elterjedt kommunikációs eszközök létét és azokhoz fűződő jogkövetkezményüket egyszerűen ignoráljanak. A megfelelő korrekció elvégzése, mint ennek felismerése nem mindig a jogalkotó feladata kell hogy legyen.⁹⁵

Ezzel elérkeztünk az anyagi jog és alaki jog találkozásához.

⁹⁵ Lásd UNCITRAL 2010-ben módosított választottbíróági szabályát az értesítésekről és a határidőkről!

8. AZ ANYAGI JOG ALAKI KORLÁTOZÁSA

A gazdasági társaságok alapításának szerződéses megállapodását és az ez alapján létrejövő új jogalany létét a törvény akként is védi, hogy az új jogalany létesítésének alapjául szolgáló társasági szerződés érvénytelenségére a Ptk. általános szabályaitól eltérő szabályozást ad.⁹⁶ A szerződés érvénytelensége és ezen a szerződésen létrejövő társaság léte között feszül az az érdekkonfliktus, amely az előbbit az utóbbihoz – azaz a társaság létehez – tapadó egyéb érdekvédelme alá sorolja. A szabályozás viszonylag egyszerűnek tűnik, az úgynevezett 1. sz. társasági jogi irányelv⁹⁷ megoldását veszi alapul, és a lényege szerint ameddig a gazdasági társaságot nem jegyzik be, addig a Ptk. alapján érvényteleníthető a társasági szerződés, azaz minden olyan érvénytelenségi ok érvényesíthető, amelyet a Ptk. ismer (szóba jöhet – többek közt – például tévedés és megtévesztés). A cégbejegyzést követően viszont a szerződés (alapítás) érvénytelenítésére már csak sokkal szűkebb tényállási körben van lehetőség.⁹⁸

Gt. 12. §

- (3) A társaság jogerős cégbejegyzéséig a társasági szerződés érvénytelenségére a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni. A jogerős cégbejegyzés után a társasági szerződés megtámadására nincs mód, és a semmisség megállapításának is csak a Ctv.-ben szabályozott perben, a (4) bekezdésben meghatározott semmisségi okokból van helye.
- (4) A jogerős cégbejegyzés után a társasági szerződés semmisségét csak az alábbi okokból lehet megállapítani:
 - a) a társasági szerződés ügyszéki, illetve az alapító jogtanácsosa általi

⁹⁶ Lásd ehhez részletesen: KISFALUDI András et al: *A gazdasági társaságok nagy kézikönyve*. Budapest, 2007. 268 és skk.; illetve 2008. kiadás 275. és skk.

⁹⁷ 68/151/EGK irányelv 11. Cikk (2) bekezdés, valamint az azt felváltó Európai Parlament és Tanács 2009/101/EK irányelve (2009. szept. 16.). Lásd ehhez Mathias HABERSACK: *Europäisches Gesellschaftsrecht*. München, 32006. 100. és skk. , valamint KISFALUDI András: Társasági jog. In: VÉKÁS L. (szerk.): *Európai közösségi jogi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban*. Budapest, 2001. 169–178.

⁹⁸ Új Ptk. 2013:V tv. 3:15. §.

- ellenjegyzésére vagy közjegyzői okiratba foglalására nem került sor;
- b) a társasági szerződés nem tartalmazza a társaság cégnevét, tevékenységi körét, jegyzett tőkéjét, továbbá a tagok (részvényesek) vagyoni hozzájárulása mértékét;
 - c) a társaság tevékenységi köre jogszabályba ütközik;
 - d) a társaság alapításában részt vevő valamennyi tag (részvényes) cselekvőképtelen volt, vagy a társaság alapításában részt vevők a tagok legkisebb számára vonatkozó törvényi előírásokat megsértették;
 - e) a korlátolt felelősségű társaság és a részvénytársaság esetében a jegyzett tőke legkisebb összegére vonatkozó törvényi előírásokat megszegték.
- (5) Ha a bíróság a (4) bekezdés alapján a társasági szerződés érvénytelenségét megállapítja, felhívja a társaság tagjait – amennyiben ez lehetséges – az érvénytelenség kiküszöbölésére. Ha erre nincs mód, a bíróság a társasági szerződést a határozatában megjelölt időpontig hatályossá nyilvánítja, és szükség esetén felhívja a cégbíróságot törvényességi felügyeleti eljárás lefolytatására. A bíróság eljárásának részletes szabályait a Ctv. állapítja meg.
- (6) A jogerős cégbejegyzést követően a társasági szerződés érvénytelenségének megállapítása nem érinti azon kötelezettségek fennállását, amelyek a társaság terhére vagy javára az érvénytelenség megállapításáig keletkeztek.

A törvény szövege szerint: „a jogerős cégbejegyzés után a társasági szerződés megtámadására nincs mód, és a semmisség megállapításának is csak a Ctv.-ben szabályozott perben, a (4) bekezdésben meghatározott semmisségi okokból van helye.”⁹⁹

A korlátozás egyrészt anyagi jogi, érvénytelenség csak a Gt. 12. § (4) bekezdésében felsorolt okok alapján érvényesíthető, másrészt alaki jogi, csak a Ctv.-ben szabályozott perben érvényesíthető ez a jog (cégalapítás érvénytelenségének megállapítására irányuló per, Ctv. 69. §).

⁹⁹ Lásd előző jegyzetet!

2006: V.tv. 69. §

- (1) bek. A cég bejegyzését követően a cég alapítása érvénytelenségének megállapítása iránt a cég ellen a cég bejegyzését elrendelő végzés Céglözlönyben történő közzétételétől számított hat hónapos jogvesztő határidőn belül a cég székhelye szerint illetékes törvényszék előtt indítható per. A perindításra az ügyész, illetve az jogosult, aki jogi érdekét valószínűsíti.
- (2) Perindításnak valamennyi cégforma tekintetében csak a Gt. 12. §-ának (4) bekezdésében meghatározott érvénytelenségi ok fennállása esetében van helye.
- (3) A bíróság a perben megfelelő határidő tűzésével felhívja a céget az érvénytelenségi ok megszüntetéséhez szükséges intézkedések megtételére. Ha az intézkedések eredményre vezetnek, a bíróság ítéletében csak az érvénytelenség tényét állapítja meg és felhívja a cégbíróságot a 66. § (2) bekezdésében foglalt intézkedések megtételére.
- (4) Ha az érvénytelenség oka nem küszöbölhető ki vagy a cég a bíróság felhívásának nem tesz eleget, a bíróság a cégalapítás érvénytelenségének megállapítása mellett az ítéletében megállapított időpontig a létesítő okiratot hatályossá nyilvánítja. Az ítéletben meghatározott hatályossági időpont nem lehet későbbi, mint az ítélet jogerőre emelkedésétől számított kilencven nap. Emellett felhívja a cégbíróságot, hogy intézkedjen a cég megszűntnek nyilvánításáról és ehhez kapcsolódóan végelszámolási eljárás vagy felszámolási eljárás lefolytatásáról. A cégbíróság a cég megszűntnek nyilvánítási időpontját a bírósági ítéletben megállapított hatályossági időponttal azonos időpontban határozza meg.

Jóllehet a társasági szerződés mint szerződés érvénytelenségéről van szó, az alaki jog ezt a cégalapítás érvénytelenségeként kezeli.¹⁰⁰ Ha más okból tűnik érvénytelennek a társasági szerződés, mint amit a Gt. 12. § (4) bekezdése tartalmaz, akkor az alapítás érvénytelensége nem állapítható meg, a Ctv.-beli per pedig alaki jogilag nem kerülhető meg.

A kérdés a fenti tétellel és az idő kapcsán az, miként hat az idő múlása a cégbejegyzés előtt megindult társasági szerződés semmisségére vonatkozó perre, ha közben a cégbíróság bejegyzi a társaságot a cégjegyzékbe, és a perben

¹⁰⁰ ÉLESS Tamás, in: VARGA István (szerk.): *A polgári nemperes eljárások joga*. Budapest, 2010. 511.

nem a Gt. 12. § (4) bekezdésben szereplő okokból kéri az érvénytelenséget? A cégbejegyzés ténye kapcsán a perindítás oka fogottá válhat, jóllehet a Pp. ezt a permegszüntetési módot nem ismeri, vagy a per – mivel időben korábban indult, mint a cégbejegyzés – tovább vihető azon az anyagi jogérvényesítési alapon, azaz nem a Gt. 12. § (4) bekezdésében meghatározott érvénytelenségi alapon, amin megindult?

Viszonylag szerencsés a helyzet, ha a cégbejegyzés előtt megindított perben döntés születik a cégbejegyzés időpontja előtt, de az napjainkban a cégbíróságokra vonatkozó szoros ügyintézési határidők miatt, továbbá abból az okból, hogy ezt az eljárást nem lehet felfüggeszteni, nem nagyon valószínű, hogy megtörténik. Ilyen esetben a perbíróság az érvénytelenségről és annak következményeiről is jogosult dönteni. Ha cégbejegyzési eljárásban a perindítás bejelentésre kerül, Kisfaludi javasolja a Ctv. 78. § (3) bekezdésének analóg alkalmazását az eljárás 60 napra történő felfüggesztésére.¹⁰¹ A 60 nap elvileg elegendő kell, hogy legyen a perbírási döntésre, de általában ezen idő alatt bíróságaink nem szoktak érdemi döntést hozni.

Ha viszont a cégbejegyzés előtt nem születik meg a perbíróság döntése, akkor kérdéses lehet ennek az igényérvényesítésnek a sorsa, a per folytatható-e vagy sem. A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében – nem a jelenleg hatályos, hanem a korábbi szabályozás alapján – kimondta, a cégbírósági bejegyzés nem zárja el a jogosultat attól, hogy az eredeti kereseti kérelme alapján – amely a Gt. szerint nem minősült érvénytelenségi oknak – a pert végigvigye, és a bíróság erről a kereseti kérelemről döntsön.¹⁰²

A mostani bíró vélemény ettől eltér, mindezt a 2006-os új Gt. és Ctv. szabályaival indokolják. A társaság bejegyzése után már nem lehet a megindult érvénytelenségi pert az eredeti, általános szabályok szerint lefolytatni, és a keresetet el kell utasítani. A per csak akkor folyhat tovább, ha a Gt. 12. § (4) bekezdésében állított érvénytelenséget hívja föl a felperes és az alperese is csak a társaság lehet (szemben a megindult perrel, amelynek alperese a társaság többi tagja és az előtársaság is).¹⁰³

¹⁰¹ Ezt a véleményét finomítja KISFALUDI (2007) i. m. 116. oldalán akként, hogy a Ctv. alapján törvényességi felülvizsgálati eljárás indulásával lehet elrendelni a felfüggesztést 60 napra. A bíró vélemény szerint erre nincs lehetőség, lásd GÁL Judit – MIKA Ágnes: *Társasági jogi perek*. Budapest, 2007. 166.

¹⁰² KISFALUDI et al. i. m. 271.; 2008. 278.

¹⁰³ GÁL–MIKA i. m. 174.

Kisfaludi András szerint is helyesebb lenne az az értelmezés, amely lehetővé tenné, hogy a cégbejegyzés előtt megindult pert a bíróság a cégbejegyzéshez kapcsolódó korlátozások figyelembe vétele nélkül dönthetné el,¹⁰⁴ közelebbi indokot viszont nem ad véleményének alátámasztásául. Más szerzők hasonlóan foglalnak állást ebben a kérdésben.¹⁰⁵

Ezt az értelmezést támasztja alá jelen elemzésünk is, hiszen az időben korábban érvényesített alanyi jogot nem olthatja ki egy olyan regisztráció, amely nem vizsgálja, és nem veszi figyelembe a már érvényesített alanyi jogérvényesítést és annak időbeli elsőbbségét. Az idődimenzió figyelembevétele magyarázatul szolgálhat a jogi norma alkalmazásához, kellő magyarázatul szolgál arra, miért nem lehet az érvényesített igényt a regisztráció tényével kioltani. Az érvénytelenség körében ez az idődimenzió külön jelentőséget kap az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonása körében is, az érvénytelenséggel érintett tényállás időbeli változásához kapcsolódva.

¹⁰⁴ KISFALUDI (2007) (2). 116.

¹⁰⁵ ÉLESS i. m. 508–509.

9. A JOGSZABÁLYOK IDŐBELI KOLLÍZIÓJÁNAK PROBLEMATIKÁJA

9.1. Bevezetés

Az idő jelentőségében a jog elé lép az új jogszabály megalkotásával és időbeli alkalmazásával kapcsolatos kérdések megválaszolása során. Melyik jogot kell alkalmazni a magánjogi viszonyokra, ha a korábbi szabályozást új váltja fel?¹⁰⁶ Kihat-e az új jogszabály alkalmazása a fennálló jogviszonyokra, szerzett és gyakorolt jogokra, létrejött és fennálló szerződésekre? A gondos jogalkotó ezzel mindig számol és legtöbbször szabályozza is ezt az alapvető kérdést, de nem mindig. A szabályozás hiánya önmagában hatalmas jogbizonytalanságot eredményez, a pontatlan vagy hiányos szabályozásból is jogviták tömege keletkezhet. A jog társadalmi érvényesülése és elfogadottsága ellen hatnak az ezzel kapcsolatos bizonytalansági tényezők.

Az 1991. évi XIV. törvény módosította a Ptk. számos szabályát, és a 16. § (2) bekezdése egy a polgári jogi szabályozásban meglehetősen ritka megoldással az elbirtoklás szabályát egyes tényállásokra kiegészítette úgy, hogy magának a Ptk.-nak az elbirtoklási normáit nem módosította. A nevezett szabály szerint: „(2) Az állam, illetőleg a szövetkezet tulajdonában álló, vagy ezek birtokából jogtalanul kikerült dolognak a törvény hatálybalépésekor folyamatban levő birtoklása esetén az elbirtokláshoz szükséges idő e törvény hatálybalépésének napján kezdődik.” Az új törvényi rendelkezés kihirdetését követő 15 napon belül hatályba lépett, és a folyamatban lévő tényállásokra lényegében az elbirtoklás időtartamát a Ptk. akkori szabályaival meghosszabbította, függetlenül attól, hogy a folyamatban lévő elbirtoklások esetében mennyi idő telt már el. Az állami és szövetkezeti vagyon ilyen típusú védelme a magánjogi szabályozástól meglehetősen távol áll, és ez a norma az 1991-es év történelmi ismeretei nélkül

¹⁰⁶ Általános áttekintés: Gerhard KEGEL: Introduction. In: *International Encyclopedia of Comparative Law, Volume III. Chapter I. Private International Law. Intertemporal conflict of law*, Leyden–Boston et al., 1986. 1–16.

nem is érthető.¹⁰⁷ Mennyiben beszélhetünk visszaható hatályról vagy azonnali alkalmazásról, vitatható, az Alkotmánybíróság a szabályozást alkotmányosnak találta.¹⁰⁸

A 2001. évi XIX. törvény akként módosította a Ptk. 121. §-ának elbirtoklási szabályát, hogy ingatlanok esetére tizenöt évre emelte az elbirtoklás időtartamát, és csak azt mondta ki, hogy ez a szabály a törvény kihirdetését követő 8. napon lép hatályba. Nem rendelkezett arról a törvény, hogy milyen tényállásokra alkalmazandó a szabály, a szabályozás előtt már elkezdődött, de még be nem fejeződött elbirtoklási esetekre is alkalmazandó, vagy majd csak a törvény hatályba lépése után kezdődő elbirtoklásokra kell alkalmazni.¹⁰⁹ A helyes válasz megtalálásához nem segít sem a Ptk., sem más jogszabály, hanem csak a magánjog tudománya.¹¹⁰

A szerzői jog körében a 1994. évi VII. törvény 14. §-a a szerző vagyoni jogainak védelmi idejét a szerző halálától számítandó hetven évre emelte fel. Az átmeneti rendelkezések negatív rendelkezést tartalmaztak, miszerint az új szabályt nem lehetett alkalmazni mindazon művekre, amelyekre vonatkozó védelmi idő a korábbi szabályozás alapján már letelt. Azaz, az új hetven éves időtartam azonnali hatással alkalmazandó volt és a még fennálló védelmi időket meghosszabbította. Viszont az 1997. évi LXXVI. törvény újra visszahelyezte a védelmi idő oltalma alá azon műveket, amelyeknek a védelmi ideje a korábbi, 1994-es törvénymódosítás előtt már lejárt.

108. §

- (1) bek. A 31. § rendelkezéseit alkalmazni kell olyan művekre is, amelyeknek a korábban hatályos rendelkezések szerint számított védelmi ideje az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény hatálybalépéséig már lejárt.
- (2) Az előadóművészeket, a hangfelvételek előállítóit, a rádió- és televíziószervezeteket, valamint a saját műsort vezeték útján a nyilvánossághoz átvivőket az e törvényben meghatározott jogok akkor is

¹⁰⁷ Ezzel ellentétes bírói felfogást mutat BH2005.13. sz. döntés, amelyben a Legfelsőbb Bíróság szerint az elbirtoklás tekintetében egy adott történelmi korszak jellegét nem általában vizsgálja, hanem a peres felek perbe vitt konkrét jogviszonyából kiindulva és jogilag értékelhető konkrét hatásait elemelve.

¹⁰⁸ Lásd 38/B/2002. AB határozat III. A) pont alatt.

¹⁰⁹ Lásd 38/B/2002. AB határozat III. B) pont alatt az AB ezt a szabályt is alkotmányosnak találta.

¹¹⁰ SZÁSZY (1973) i. m. 505. szerint ingatlan esetében mindig a *lex nova* számít.

- megilletik, ha a 84. §-ban – rájuk vonatkozóan – említett év végétől számított húsz év az 1994. évi VII. törvény hatálybalépéséig már eltelt.
- (3) Ha a szerzői vagyoni jogok vagy a szerzői joggal szomszédos jogok védelmi ideje az 1994. évi VII. törvény hatálybalépését megelőzően lejárt, a lejárat és az e törvény hatálybalépése közötti időtartamban végzett felhasználás szabad felhasználásnak minősül, függetlenül attól, hogy e jogok újra védelemben részesülnek-e e törvény hatálybalépését követően.
- (4) A (3) bekezdésben meghatározott felhasználás e törvény hatálybalépését követően – a hangfelvételek esetében a hatálybalépésig már előállított műpéldányokra vonatkozóan – még további egy évig folytatható, de csak a hatálybalépéskor meglévő mértékben. A gazdasági tevékenység körében folytatott ilyen felhasználás jogát csak a jogosult gazdálkodó szervezettel vagy annak – a felhasználást folytató – szervezeti egységével együtt lehet átruházni. A törvény hatálybalépését követően is folytatott felhasználás ellenében a jogosultnak méltányos díjazás jár.
- (5) A (4) bekezdésben foglalt rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell akkor is, ha a felhasználásra e törvény kihirdetésének napjáig komoly előkészületeket tettek azzal, hogy ebben az esetben a felhasználást az előkészületnek az e törvény kihirdetésekor meglévő mértékéig lehet megkezdeni és folytatni.
- (6) A (3) bekezdésben meghatározott időtartamban végzett átdolgozást, feldolgozást vagy fordítást úgy kell tekinteni, mintha az a szerző hozzájárulásával készült volna.
- (7) A (6) bekezdésben meghatározott átdolgozás, feldolgozás és fordítás e törvény hatálybalépését követő felhasználása ellenében az alapul szolgáló műre vonatkozó szerzői jog jogosultjának méltányos díjazás jár.
- (8) A (3) és a (7) bekezdésben foglalt rendelkezések alapján járó díjazással kapcsolatos viták bírósági útra tartoznak.
- (9) Az 1994. évi VII. törvény hatálybalépését megelőzően kötött felhasználási szerződés alapján a teljes védelmi időre, illetve határozatlan időre megszerzett felhasználási jog e törvény hatálybalépését követően – a felhasználási szerződésben foglalt feltételeknek megfelelően – újra megilleti a felhasználót, ha a szerzői jog vagy az azzal szomszédos jog e törvény szerint újra védelemben részesül.

Nemcsak a szerzői jogra, hanem az előadóművészeket, a hangfelvételek előállítóit, a rádió- és televíziószervezeteket, valamint a saját műsort vezetőket útján a nyilvánossághoz átvivőket is megillette a 'feltámadó' védelmi idő, a már korábban egyszer lejárt, és így a szabad felhasználás alá eső művek és szomszédos jogok ismét védelmet kaptak. Az időközi felhasználók – akik a szabad felhasználás alapján gyakorolták jogaikat – szerzett jogait viszont az átmeneti szabályok biztosították.¹¹¹ Ez a példa is mutatja, hogy nem csak a rendszerváltás, sajátos társadalmi-jogi változás produkálhat extrém jogi megoldásokat, hanem a már lejárt jogi védelem ilyen módon történő feltámasztása is.¹¹²

Más példák is ismertek a magánjogon belül, például a társasházak szabályozása körében. Az 1977. évi 11. törvényerejű rendeletet a 1997. évi CLVII. törvény váltotta fel, átmeneti rendelkezéseket tartalmazott, de ezek az átmeneti rendelkezések alapján számos jogi kérdés megválaszolatlan.

1997: CLVII. törvény 41. §

- (1) Az e törvény hatálybalépése előtt keletkezett körülményre alapított igényt a keletkezés idején hatályos szabály szerint kell elbírálni.
- (2) A törvény hatálybalépésekor bejegyzett társasház alapító okiratának az e törvény kötelező jellegű rendelkezéseivel ellentétes rendelkezése hatályát veszti, és helyébe e törvény rendelkezése lép. Az alapító okirat ennek megfelelő kijavítását az alapító okiratnak egyéb okból első ízben történő módosítása során kell elvégezni.
- (3) Ha az alapító okirat rendelkezése nyilvánvaló elírás folytán tévedést tartalmaz, bármelyik tulajdonostárs keresettel kérheti a bíróságtól annak kijavítását.
- (4) Ha a törvény hatálybalépése előtt létesített alapító okirathoz mellékeltek a társasházi lakások beosztását tartalmazó tervrajzot, a külön tulajdonban álló lakás beosztásának megváltoztatásához nem szükséges az alapító okirat módosítása.
- (5) Illetékmentes a társasház alapító okiratának az 1998. év folyamán a földhivatalhoz benyújtott módosítása.

¹¹¹ GYENGE Anikó: Érted haragszom nem ellened – néhány gondolat a védelmi idő meghosszabbításához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009. február. 5–22.

¹¹² Legújabb fejleményekre lásd az Európai Parlament és a Tanács 2011/77/EU irányelve (2011. szeptember 27.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006/116/EK irányelv módosításáról

Majd az 1997-es törvényt felváltó és a jelenleg hatályos 2003. évi CXXXIII. törvény szabályainak hatályba lépéséhez készített átmeneti rendelkezések megismételték az 1997-es törvény átmeneti rendelkezéseit és azokat még további tényállásokkal is kiegészítették, ennek ellenre maradtak szabályozatlan részek, de azok megoldását a jogalkotónak az átmeneti szabályozásokra vonatkozó rendelkezéseiből kiolvasható akarat alapján viszonylag egyszerűen meg lehet ítélni.

Szintén sok jogvitát generált a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény hatályon kívül helyezése, mivel az új jogszabály, 1997. évi CXLIV. törvény 298–301. §§-ai nem kellő részletességgel szabályozták az átmeneti rendelkezéseket. Az új Gt. hatálybalépése után számos esetben vitatott volt, hogy az adott tényállásra a régi vagy már az új törvény kell-e alkalmazni. Az 1997-es Gt.-t felváltó legújabb Gt. azon sajátos szabályt alkotott meg, hogy maguk a jogalanyok voltak bizonyos időhatáron belül eldönteni, mikortól alkalmazzák az új Gt. szabályait a korábban létesített gazdasági társaságra.

2006:IV. tv. 336. §

- (1) Azon gazdasági társaságoknak, amelyeknek a cégbejegyzése e törvény hatálybalépésekor folyamatban van, a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvény rendelkezéseinek kell megfelelniük. Ez a rendelkezés irányadó a folyamatban lévő formaváltási, egyesülési és szétválási eljárásokra is.
- (2) E törvény hatálybalépése előtt a cégjegyzékbe már bejegyzett, valamint az (1) bekezdés alá tartozó társaságok legfőbb szervüknek az e törvény hatálybalépését követő első ülésén, de legkésőbb 2007. szeptember 1-jéig kötelesek társasági szerződésüket e törvény rendelkezéseire igazítva módosítani, és eddig az időpontig azt a cégbírósághoz benyújtani. E határidő eredménytelen eltelte után a cégbíróság a társasággal szemben a megszűntnek nyilvánítás törvényességi felügyeleti intézkedést alkalmazza (Ctv. 84. §).
- (3) A társasági szerződés (2) bekezdés szerinti módosításáig, de legkésőbb 2007. szeptember 1-jéig az (1)-(2) bekezdés alá tartozó társaságoknak a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvényt kell alkalmazniuk.

Az általános hatálybalépés 2006. július 1., és ezen speciális norma révén 2007. szeptember 1-je közötti időszakban a gazdasági társaságok maguk döntötték el, mikortól alkalmazzák a 2006-os törvényt jogviszonyaikra. A meg-

oldás révén a nevezett időszakban párhuzamos élt a régi és az új szabályozás ugyanazon jogviszonyokra, amely törvény esetében, a régi és az új jog párhuzamos és együttes hatálya irracionálisnak tűnik különösen abból a szempontból, hogy a jogalanyok maguk dönthették el, mikortól alkalmazzák az új jogot a régi helyett.

9.2. Elméleti alapok

A jogszabályok időbeli összeütközéséről, a jogszabályok időbeli hatályáról a magyar jogtudományban mind a mai napig Szászy István írt a legtöbbet,¹¹³ és tőle származnak a legelmélyültebb gondolatok, megoldási javaslatok.¹¹⁴ Természetesen Szászy ide vonatkozó munkásságát nem kívánjuk ismertetni, rövid munkákban csak néhány alapvető szempontokra kívánunk rámutatni az 1973-ban megjelent könyve kapcsán.¹¹⁵

Szászy a nemzetközi magánjog problémamegoldása és az időközi, intertemporális jogalkalmazás kérdései közötti szoros kapcsolatból indult ki. Ezzel nem állt egyedül, Kegel,¹¹⁶ a híres német nemzetközi magánjogász összefoglaló munkájában a két jogterület szoros rokonságára utalt. Mind a két terület jogszabályok kollízióját, ütközését hivatott megoldani, az egyik területi (egyes országokhoz tartozó jogok közt), a másik pedig időben ütköző jogszabályokét.¹¹⁷ A két jogterület hasonlóságait illetően Szászy utal arra, hogy az időbeli kollízió

¹¹³ SZÁSZY István ide vonatkozó munkái a következők: *Les conflicts de lois dans le temps (Théorie des droits privés)*. Paris, 1935. (Recueil des Cours 1934. évi 47. kötet); Uő: A magánjogi jogszabályok időbeli hatálya: a törvény visszaható erejének problémája. Kísérlet egy új elmélet felállítására. In: *Magyar Jogászegyleti Értekezések és egyéb tanulmányok. VI.* 1938. 1.XXI.70–100.1.; Uő: Nemzetközi és időközi magánjog. In: *Meszlény Artur-émlékkönyv.* 1936. 256.1.; Uő: L'effet rétroactif de la loi nouvelle dans la doctrine et la jurisprudence égyptiennes mixtes. In: *Journal des Tribunaux Mixtes*, 1938. 2365., 2366.; Uő: Magyar időközi magánjog. In: SZLADITS Károly: *Magyar magánjog.* I. kötet. Budapest, 1941. 477–502.

¹¹⁴ SZÁSZY István: *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre.* Budapest, Egyetemi Nyomda, 1947. 108. a magánjogi jogszabály fajai között különbséget tett azonnal alkalmazandó, visszaható és továbbható jogszabályok között.

¹¹⁵ SZÁSZY István: *Jogszabályütközések.* Budapest, 1973.

¹¹⁶ Gerhard KEGEL – Klaus SCHURIG: *Internationales Privatrecht.* München, 92004. 39–46.; CSEHI Zoltán: Gerhard Kegel (1912–2006) und sein Werk. In: *Akademische Gedächtnisfeier für Professor Dr. Dr. h.c. Gerhard Kegel (26.6.1912–16.2.2006.)* Köln, 2007. 35–63., valamint CSEHI Zoltán: Gerhard Kegel és a XX. század második felének német nemzetközi magánjoga. *Magyar Jog*, 54. 2007. június. 348–361.

¹¹⁷ SZÁSZY (1973) i. m. 501.

esetében az új jog kollíziós normáit kell alkalmazni (hasonlóan ahhoz, mint a nemzetközi magánjogban a *lex fori* normáit), az előkérdés esetében is az új utaló normát kell alkalmazni, nem pedig a főkérdésre irányadó kollíziós jogot. Ismert az időközi jogban a *renvoi* problémája, a jogi minősítés, az *ordre public* is még ismételhetnénk Szászy bölcse, mind a mai napig irányadó megállapításait.¹¹⁸

A jogi kollíziók delikát esetét jelenti a nemzetközi magánjogi kollíziós normáinak az időbeli összeütközése, időközben ezen normák is megváltozhatnak, továbbá az az eset, hogy a nemzetközi magánjog által felhívott külföldi anyagi jog változik meg az időben. A legritkább esetekben szabályozottak ezek a többes kollíziók, lényegében bírói jog és a professzori állásfoglalások hívhatók csak segítségül. Szászy – ismertetve a különböző elméleteket – szerint a *lex fori* jogváltozását eredményező változásait nem lehet figyelmen kívül hagyni, és az új kollíziós norma alkalmazandó, amely a régi helyébe lép. A külföldi időközi kollíziós normát alkalmazók vallót vannak többségben a másik kérdést – az időben megváltozott külföldi anyagi jog alkalmazásának kérdését – illetően.¹¹⁹

Az alapkérdésre – az időben megváltozott jog esetében a tényállásra alkalmazandó jog meghatározásának szempontjaira visszatérve, Szászy három fő csoportba osztja az időbeli kollíziós jogválasztást meghatározó elméleteket: 1. „*causae finitae, pendentes, futurae*”-elmélet – amely a per állása szerint határozza meg az alkalmazandó jogot, aszerint, hogy az új jogszabály a bírósági érvényesítés előtt, alatt vagy befejezése után kerül megalkotásra. A 2. elmélet a szerzett jogok elmélete, amely aszerint dönt az alkalmazandó jogok között, hogy sért-e szerzett jogot vagy sem. A 3. elmélet a „*facta praeterita, pendencia, futura*”, amely pedig az alapján dönt az időben korábbi és új jog alkalmazása között, hogy a jogviszony keletkezése, megszűnése alapjául szolgáló körülmények és „tények és hatásaik miként helyezkednek el az egymással összeütköző jogszabályok uralma alatt.”¹²⁰

A jogszabályok időbeli alkalmazási köré három alapvető kollíziós normát vehet alapul: az egyik szerint az új jogszabály kimondja visszaható hatályát, azaz a korábbi tényállásokra is kimondja alkalmazását; a másik lehetőség, ha az időbeli kérdést szabályozó norma az azonnali alkalmazást mondja ki, a már fennálló tényállásokra is, valamint a harmadik lehetőség, hogy a kollíziós norma akként rendelkezik, hogy az új jogszabályt csak a jövőbeli jogviszonyokra

¹¹⁸ SZÁSZY (1973) i. m. 503. és skk.

¹¹⁹ SZÁSZY (1973) i. m. 508.

¹²⁰ SZÁSZY (1973) i. m. 512.

kell alkalmazni. A valós kérdés a következő: melyik norma, a régi vagy az új alkalmazandó, ha új jogi norma nem tartalmaz időbeli kollíziós szabályozást?

A kérdéssel foglalkozó jogászok véleménye megoszlik abban, hogy a továbbhatás (*survie*) vagy az azonnali hatás (*effet immédiat*) kollíziós normáját kell-e ilyenkor irányadónak tekinteni. Egyben azonban csaknem valamennyien egyetértenek, hogy a retroaktivitás kollíziós normája a törvény hallgatása esetében általában nem alkalmazható, mert az új jogszabálynak csak abban az esetben szabad visszaható erőt tulajdonítani, ha a törvényhozó kifejezetten kijelentette, hogy a kérdéses szabályt visszaható erővel kívánja felruházni (a visszaható erő alaki feltétele), továbbá, ha a jogérzet vagy ésszerűségi okok a visszaható erőt kivételesen indokolják (a visszaható erő anyagi feltétele).¹²¹

Mely esetben kell a továbbhatás és mely esetben az azonnali alkalmazás kollíziós normáját alkalmazni? A megoldás két fő tényezőtől függ Szász szerint:

- az új jogszabály céljától, tárgyától, szerkezetétől,
- az elbírálás tárgyát tevő tényállás és tényállásból folyó jogi hatások időbeli elhelyezkedésétől, összetételétől és tartalmától.

Ehhez járulhat még harmadik tényező gyanánt a törvényhozó általános jogpolitikai iránya, ami alatt természetesen nem a napi politikát, hanem a törvényhozónak az egész jogrendszer szellemében megnyilatkozó jogpolitikai alapfel fogását kell érteni.¹²²

Más jogszabályokat viszont tárgyuknál vagy természetükénél fogva azonnal kell alkalmazni: pl. a perjogi és általában a közjogi szabályokat, a polgári jogban pedig a korlátolt számban levő jogviszonyokra (ingatlanokra stb.) vonatkozó jogszabályokat, mert ha ez nem így volna, az ilyen törvények sohasem nyerhetnének alkalmazást.

*„Vannak esetek, mikor a továbbhatás, s vannak, mikor az azonnali alkalmazás normáját kell irányadónak tekinteni. Az egész időközi jog lényegileg nem más, mint két ellentétes posztulátumnak a harca: a jogviszony egységének és a jogrendszer egységességének követelménye áll szemben egymással a jogszabályok időbeli összeütközésénél, s egyes esetekben az egyik, más esetekben a másik posztulátum győz. Az első azt követeli, hogy a jogviszony egész fennállása alatt egy és ugyanazon jogszabály uralma alatt álljon, a második, hogy azonos természetű jogviszonyokra minden esetben ugyanaz a jog nyerjen alkalmazást.”*¹²³

¹²¹ SZÁSZY (1973) i. m. 518.

¹²² SZÁSZY (1973) i. m. 522.

¹²³ Uo.

Az általános felfogás szerint a magyarázó törvények mindig visszahatnak, s csupán a *causae finitae*, a jogerősen befejezett ügyek vannak kivéve hatályuk alól.¹²⁴

A legnagyobb jelentősége van a per tárgyát tevő jogviszony *jogi hatásai és a jogviszony alapjául szolgáló tényállás jogi természetének és időbeli elhelyezkedésének*. A tényállás jogi természetének és időbeli elhelyezkedésének az időközi jog szempontjából abban az esetben van jelentősége, ha a jogviszony létrejövetele vagy megszűnése tekintetében irányadó jog meghatározása a kérdéses, vagyis, ha a jogviszonyt dinamikus fázisban tesszük elbírálás tárgyává.¹²⁵

Végül a tényállás tartalmának azért van jelentősége a tényállás létrejövetelének vagy megszűnésének elbírálásánál, mert az involutáris (nem a jogalany akaratán alapuló) tényállások jobban bírják el az új jogszabály retroaktív vagy azonnali alkalmazását, mint az aktív ügyletek. Ennek folytán az önálló involutáris tényállások és a passzív ügyletek létrejövetelét és megszűnését (amennyiben a vissza nem hatás tilalma azt lehetővé teszi: tehát oly esetben, midőn a tényállás az új jogszabály életbelépésének időpontjában még kialakulóban van, vagy pedig ebben az időpontban folyamatban levő, huzamosabb ideig tartó tényből vagy állapotból áll) az új jogszabály szerint, az aktív ügyletek létrejövetelét vagy megszűnését pedig a régi jogszabály szerint kell elbírálni.¹²⁶

9.3. Európajogi esetek

A jogi normák időbeli kollíziója messze túlmutat a magyar jog körén. Magyarországnak az Európai Közösséghez történő csatlakozása számos időbeli kollíziós jogalkalmazási kérdést vetett fel az egyes ügyekben is. Így például a magyar és francia állampolgár, de Franciaországban élő Hadadi–Mesko házaspár ügyében Hadadi által a Pesti Központi Kerületi Bíróságon még 2002-ben megindított házassági bontóperben a magyar bíróság 2004. május 4-én mondta ki a házasság felbontását.¹²⁷ Mesko Cs. 2003 február 19-én Tribunal de grande instance de Meaux előtt kérelmezte a házasság felbontását, melyet az első fo-

¹²⁴ SZÁSZY (1973) i. m. 523.

¹²⁵ SZÁSZY (1973) i. m. 525.

¹²⁶ SZÁSZY (1973) i. m. 528.

¹²⁷ Lásd C-168/08.sz. ügy Laszlo Hadadi kontra Csilla Márta Meskó.

kon eljáró bíróság 'elfogadhatatlannak'¹²⁸ nyilvánított, míg a másodfokon eljáró Cour d'appel Paris ezt megváltoztatva 'elfogadhatónak' nyilvánított. Hadadi László ezen döntéssel szembeni a Cour de Cassationhoz fordult, amely előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett az Európai Bíróságnál a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i, 2201/2003/EK tanácsi rendelet 3. cikke (1) bekezdésének értelmezésére. Az Európai Bíróság lényegében azt mondta ki, hogy a Pesti Központi Kerületi Bíróság 2004. május 4-én meghozott és jogerőssé vált, házasságot felbontó ítéletét a francia bíróságoknak el kell ismerniük, jóllehet a 2201/2003 rendelet csak 2005. március 1-jét követően alkalmazandó, de az ezen időpontot megelőző ítéletekre a 2201/2003 rendelet 64. cikk (4) bekezdése alkalmazandó.

A 64. cikk (4) bekezdés rendelkezése szerint a 2201/2003/EK rendelet hatálybalépése előtt indított eljárások keretében, a 2001/2003/EK rendelet alkalmazási időpontja előtt, ám az 1347/2000/EK rendelet hatálybalépése után hozott határozatokat az új rendelet III. fejezetének rendelkezéseivel összhangban kell elismerni és végrehajtani, feltéve, hogy azok házasság felbontására, különválásra, illetve házasság érvénytelenítésére vagy e házassági eljárások alkalmával a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felelősségére vonatkoznak, és hogy a joghatóságot olyan szabályok alapján állapították meg, amelyek megegyeznek vagy az új rendelet II. fejezetében, vagy az 1347/2000/EK rendeletben, vagy az eredeti eljárás helye szerinti tagállam és a megkeresett tagállam között kötött és az eljárás megindulásakor hatályban levő egyezményvel.

A fentiek alapján a PKKB ítélet joghatósági alapjait kellett vizsgálni, de nem azt, hogy maga a PKKB ítélete mire alapította a joghatóságát, hanem azt, hogy az idézett 64. cikk (4) bekezdés szerinti jogszabályok alapján megállapítható-e – igazából verifikálható-e utólag – a korábbam indult magyar bírói eljárás joghatósága. Az időnek ez az előre és visszamutató mozgása, amely a régi, de már nem alkalmazandó közösségi rendelet, illetve a helyébe lépett új, de majd csak a jövőben alkalmazandó rendeletnek mégis a múltbéli eseményeknek (a magyar bírósági eljárásnak 2002-ben történt megindítására) vonatkozó alkalmazása a jog- és időkapcsolat egyik legkifejezőbb megnyilvánulásának tekinthető. 2002-ben még nem volt közösségi jog a magyar bírói fórum eljárására, mert Magyarország nem volt tagja a Közösségnek, az ítélet meghozatala előtt

¹²⁸ A jogeset eredeti nyelve szerint: „the court declared her application inadmissible”. (« le juge aux affaires familiales a déclaré la demande irrecevable »)

három nappal a csatlakozás hatályba lépett, és az alkalmazandó közösségi jog is már egy új normát fogadott el, amely új norma részben megismételte a korábbi szabályokat, és a még folyamatban lévő francia eljárásokban a 2002-ben indult magyar eljárás 2004. májusi eredményét már nem a perindítás, hanem az ítélelhozatal időpontjára vetítve került az új közösségi szabályozás átmeneti rendelkezései folytán végrehajtható és elismerendő bírói döntéssé. Magát az Európai bíróság döntését nem ismertetjük, csak ezen időbeli kollíziós vetületét érintettük. Az azonnali jogalkalmazás – *effet immédiat* – fent kifejtett alkalmazására az Európai Unió joga tökéletes példának bizonyul. Igazolja ezt egy másik eset is.

Egy másik magyar vonatkozású esetben az Európai Bíróságnak kellett döntést hoznia, amely eset tényállása és bíróság előtti tárgyalása Magyarországnak az Európai Unió alapját képező szerződésekhez való csatlakozásának időpontját keresztezi. 2003 decemberében indult Ausztriában az az európai fizetéseképtelenségi eljárás, amely érintette az adós Magyarországon óvadékban lévő Postabank részvényeit is.¹²⁹ A kérdés – erősen leegyszerűsítve – az volt, hogy ezen részvényekre vonatkozó dologi jogosultságokra vonatkozó igényérvényesítésre az időközben – 2004. május 1-jét, Magyarország csatlakozását követően – alkalmazni kell-e ez európai fizetéseképtelenségi eljárás rendelkezéseit, és különösen a Rendelet 5. cikkének külön kapcsoló szabályát vagy sem.

A Legfelsőbb Bíróság (Magyarország) által az Európai Bíróság elé 2010-ben előterjesztett előzetes döntéshozatal iránti kérelem a fizetéseképtelenségi eljárásról szóló, 2000. május 29-i 1346/2000/EK tanácsi rendelet (a továbbiakban: európai fizetéseképtelenségi rendelet) értelmezésére vonatkozik. Lényegében annak meghatározásáról van szó, hogy az említett rendelet 5. cikkének (1) bekezdését abban az esetben is alkalmazni kell-e, ha az adós szóban forgó vagyontárgya olyan állam területén található, amely csupán a fizetéseképtelenségi eljárás megindítását követően vált az Európai Unió tagállamává.

A harmadik személyek dologi jogait illetően az európai fizetéseképtelenségi rendelet 5. cikkének (1) bekezdése a következő szabályt mondja ki: „A fizetéseképtelenségi eljárás megindítása nincs hatással a hitelezők vagy harmadik személyek dologi jogaira az adóshoz tartozó olyan materiális és immateriális, ingó és ingatlan vagyontárgyak tekintetében, amelyek az eljárás megindításának időpontjában egy másik tagállam területén találhatók, legyen szó akár meghatározott vagyontárgyakról, akár meghatározatlan, változó összetételű vagyontárgyakról.

¹²⁹ C-517/10.sz előzetes döntéshozatali ügy.

tárgyak összességéről.” Ezen szabály hiányában az érintett államok nemzetközi magánjogi és -eljárási jogainak az alkalmazásával kellene eljárni.

Az osztrák eljárás megindításakor Magyarország még nem volt az Európai Közösség tagállama, így a magyar eljárásokra 2003-ban fel sem merülhetett az európai fizetéseképtelenségi egyezmény alkalmazása. Az eljáró magyar bíróság szerint az osztrák jogról történő tájékoztatás alapján az osztrák csődtörvény kizárja a csődvagyonnal szembeni perindítás lehetőségét, és ezért a pert megszüntette. Az első fokon meghozott permegszüntetést a másodfokú bíróság helyben hagyta, jóllehet vizsgálni kellett volna, hogy az Ausztriában megnyitott eljárás egyáltalán kihat-e a Magyarország területén lévő adósi vagyponra. Magyarország csatlakozásával egyidejűleg viszont a már korábban Ausztriában indult és folyamatban volt európai fizetéseképtelenségi eljárás esetleges hatásait figyelembe kell venni.

Az Európai Bíróság szerint Magyarország csatlakozásának időpontjával, azaz 2004. május 1-jével a magyar bíróságok kötelesek voltak elismerni az osztrák bíróságok által a fizetéseképtelenségéről korábban hozott határozatát. Tehát a csatlakozással valamennyi korábban meghirdetett és elrendelt európai fizetéseképtelenségi eljárás hatálya magyar bíróságokra is kötelezővé vált. Másként fogalmazva, az Európai Bíróság az európai eljárási szabály alkalmazásával kapcsolatosan az új szabály azonnali – azaz a csatlakozás időpontjával egyidejűleg történő – alkalmazását mondta ki. Ennek indokául az Európai Bíróság a rendelet „A fizetéseképtelenségi eljárás elismerése” címet viselő II. fejezetének részét képező 16. cikkének (1) bekezdése szolgált, amely a következő rendelkezést tartalmazza: „A 3. cikk alapján joghatósággal rendelkező tagállam bírósága által hozott, fizetéseképtelenségi eljárást megindító határozatot az összes többi tagállamban attól kezdve el kell ismerni, amikor az hatályossá válik az eljárás megindításának helye szerinti államban.”

A rendelet alapján a tagállami bíróság határozata egyszerre válik hatályossá a saját országában és az Unió többi tagállamában, ekként biztosított az időbeli elsőség és a bíróság joghatósága a rendelet alá tartozó fizetéseképtelenségi eljárásra vonatkozóan. Ezzel a rendelkezéssel kapcsolatosan az „idő”, az adott igényérvényesítésre alkalmazott fizetéseképtelenségi eljárás kezdő időpontja eltolódva jelent meg a magyar ügyben, mert nem az eljárás megindítása helye szerint hatályossá válási időpont számít (2003), hanem az azt követően történt magyar csatlakozási időpont, azaz 2004. május 1. Az Európai Bíróság szerint nem csak az európai jogot magát, hanem a jogalkalmazása eredményét is hatályosultnak kell tekinteni a Rendelet szempontjából. Ez a nézet erősen vitatható, amely felteveli, hogy 2004. május 1-jén valamennyi magyar vonatkozású eljárási cse-

lekmény és ehhez kapcsolódó tény elismertté vált a magyar bíróságok számára is. A Bíróság határozata a következőképpen szól:

„A fizetéseképtelenségi eljárásról szóló, 2000. május 29-i 1346/2000/EK tanácsi rendelet 5. cikkének (1) bekezdését akként kell értelmezni, hogy az alapüghöz hasonló körülmények között e rendelkezés a Magyar Köztársaság Európai Unióhoz történő csatlakozását megelőzően indított fizetéseképtelenségi eljárásokra is alkalmazandó olyan esetben, amikor 2004. május 1-jén az adósnak a szóban forgó dologi joggal érintett vagyontárgyai ezen állam területén voltak, aminek vizsgálata a kérdést előterjesztő bíróság feladata.”

A dolgozatunkban használt jogi terminológiával olyan új nemzetközi magánjogi kapcsoló szabály alkalmazásáról van szó, amelyet az európai fizetéseképtelenségi eljárási rendelet vezetett be az Unió tagállamainak a jogrendjébe, és a szabályozás eljárási jellegéből továbbá az érvényesített dologi jogi igényből következően¹³⁰ az azonnali hatás időbeli megoldását választották a bírák anélkül, hogy az időbeli kollíziós jog alaptételeit felhívták volna. Ez nem jelenti azt, hogy ezen tételek, amelyet Szászy alapján fentebb ismertettünk, értelmetlenek lennének, hanem sokkal inkább azt, hogy ezen tételek a tárgyalta ügyben egybeesnek a tagállami jogszabály alkalmazástól hangsúlyozottan különválni kívánó európai autonóm jogértelmezés által helyesnek tartott jogalkalmazással is.

9.4. Záró gondolatok

Ez a kis összefoglaló csak érzékeltetni kívánta a jog és idő gyakorlati és elmélet kapcsolatának végtelen bonyolultságát, a probléma örök jellegé, és napi jelentőségét az új jogi szabályozással kapcsolatban.¹³¹ A kérdés jelentőségéhez képest a magyar jogtudomány az időbeli kollízió problémájával Szászy óta nem foglalkozott.¹³² Azóta lényegében ebben a tárgyban csak az Alkotmánybíróság egyes határozatai ismertek, amelyek a magánjogi dogmatikai ismeretek hiányát mutatják,¹³³ Szászy, illetve ezzel a kérdéssel foglalkozó jogtudósok gondolatai nem jelenik meg ezekben a határozatokban. El kell ismerni, hogy az

¹³⁰ Csak jelezzük, hogy a magyar bírói letétben lévő pénzösszezen fennáll óvadék dologi jogi megítélése sem probléma mentes.

¹³¹ A francia magánjog a bevezetőben már foglalkozik a problémával, lásd Jacques GHESTIN – Gilles GOUBEAX: *Traité de droit civil. Introduction générale*. Paris, 31990. 293–343.

¹³² Lásd átfogó jelleggel: Burkhard HESS: *Intertemporales Privatrecht*. Tübingen, 1998.

¹³³ 32/1991. (VI.6.) AB határozat; 25/1992. (IV.30.) AB határozat; 781/B/1996. AB határozat.

Alkotmánybíróság nem magánjogi dogmatika mentén dönt, hanem alkotmányossági elvek alapján, amely eltér a magánjogi elvektől, de ennek ellenére ez utóbbiak ismerete szerintem akkor sem mellőzhető.

10. OBJEKTÍV – SZUBJEKTÍV IDŐ

10.1. Kárbehatás és a káreszlelés időkülönbsége

Említettük a hepatitis-ügyekkel kapcsolatban az igazságossági kényszert, amely a magánjogi időszabályokat, az elévülést legyűri. Ezt a fonalat folytatnám tovább, egyes részletek kifejtésével.

1984. február 6-án elvégzett szívműtét következtében többszörös vérátömlesztésben részesült a későbbi felperes, aki valószínűleg ekkor fertőződhetett meg Hepatitis C vírussal. 2000-ben jelentkező panaszai miatt megállapították a májgyulladást, és rokkantnak nyilvánították. 2000. december 6-án Pénzügyminisztériumhoz kárigénnyel fordult, az állam 2001. február 5-én levélben az igényét elutasította. 2002. július 4-én szakvéleményt szerzett be, amely szerint vélhetően az 1984-es transfúzió alkalmával történhetett vírusfertőzés, 2002. december 4-én terjesztette elő keresetét. I. és II. fok szerint a perindítással – anyagi jogi elévülés folytán – elkésett, 2000. dec. 6-ától kezdődően volt még egy éve arra, hogy igényét bírósági úton érvényesítse (Szegedi Ítéltábla BDT 2005.1222).

1985-ös vértranszfúzió által elszenvedett Hepatitis C vírusfertőzés miatt 2006-ban vizsgálták a károsultat, 2006-ban elrendelt vizsgálat eredményét 2006. szeptember 20-án szakorvos tájékoztatta a szakorvos a betegségről, az állapota rosszabbodott, 2007. július 16-án jelentkezett a Megyei Kórház Fertőző osztályán, július 25-ei szövettani vizsgálat során idült májgyulladást állapítottak meg, 2007. október 17-től megkezdtek az intenzív kezelést. 2008. január 28-án adta be keresetét. Időben, mivel az igényérvényesítés szükséges információk hiányában nyugodott. 2007. május 25-én állapították meg a fertőzést, ekkor ismerhette fel, hogy őt az egészségromlásával okozati összefüggésben kár érte. Igénye a keresetlevél beadásakor még nem évült el. „*A diagnózis teljes bizonyossággal történő felállításáig pedig a felperes részére adott orvosi tájékoztatást is csak feltételes jellegűnek lehetett tekinteni. A felperes tehát csak ezt követően került abba a helyzetbe, hogy az igényérvényesítéshez szükséges valamennyi információt megszerezve, megalapozottan tudjon döntení követelésének érvényesítéséről.*” (Pécsi Ítéltábla BDT2010.2295).

Látszólag azonos tényállás esetében Szegeden a májgyulladásról való tudomásszerzéstől számították az elévülést, Pécsen az arról való meggyőződésről, hogy a májgyulladásnak vélhetően köze van a korábbi vértranszfúzióhoz. Hepatitist nem csak vérátömlesztésből lehet elkapni, ezért a betegségről való tudomásszerzés még nem feltétlenül jelenti azt, hogy a károsult felismeri annak valós okát, és a kárért való felelős személyt meg tudja állapítani a perindításhoz kellő elegendő bizonyossággal.

A Kúria is hasonlóan vélekedett: „A másodfokú bíróság a bizonyítékok mérlegelése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a felperes 2001 szeptemberéig menthető okból nem érvényesítette a követelését, de ekkor tudomást szerzett a betegségéről, és a kezelőorvos tanúvallomása szerint annak mibenlétéről is, tehát az igényérvényesítés akadálya megszűnt. E körülmények azonban az akadály megszűnésének megállapítása szempontjából nem elegendők, ugyanis ez csak akkor állapítható meg a nyugalom megszűnésének hatályával, ha a károsult mind objektíve, mind szubjektíve, tehát minden tekintetben a követelése érvényesíthetőségének a helyzetébe került. Mindaddig menthető okból nem érvényesíti az igényét, amíg nincs tisztában azzal, hogy a Hepatitis C vírusfertőzése nagy valószínűséggel a műtét során alkalmazott vérátömlesztés olyan következménye, amely nem tekinthető a műtét szükségszerű szövődményének, és nem sorolható a szokásos műtéti kockázatok körébe sem. Tudnia kell a károsodásáról, a betegségének jellegéről és következményeiről. Az elévülés nyugvásának megszűnte szempontjából tehát annak van jelentősége, hogy a károsult mikor jutott telje körűen az igényérvényesítéshez szükséges információk birtokába.”¹³⁴

Lábady Tamás a „káربهatás” és a károsodás észlelése időbeli elválása esetére az elévülést azon időponttól javasolja számítani, amikor a károsult teljes körű orvosi információt szerez arról, hogy egészségkárosodása milyen és mikori kárbehátás, károk következménye, és a károsodásért ki felelős. Véleménye szerint ugyanazokra a károkra visszavezethetően akár több önálló kötelemként is értékelhető károsodás érvényesíthető, sőt az állapotrosszabbodás még akkor sem jelent ítélt dolgot, és akár új önálló kártérítési igényt is megalapozhat, ha korábban a bíróság már marasztalta a kárért felelős személyt ugyanazért a

¹³⁴ BH2005.286: „A felperes károsodása akkor következett be, amikor a vértranszfúzióval – anélkül, hogy azt akkor, és még a későbbiekben is bárki tudta volna – a szervezetébe került a Hepatitis C vírus. A felperes követelésének az elévülése ekkor elkezdődött, és tény, hogy a követelés érvényesítésére csak 2002. év december hó 31. napján került sor. A Ptk. 326. §-ának (2) bekezdésében foglaltak alkalmazásához ezért azt kellett vizsgálni, hogy a felperes esetében mi volt, és mikor szűnt meg az a menthető ok, amely gátolta őt a követelése érvényesítésében.”

károkozásért.¹³⁵ Ezek a súlyos gondolatok újabb szempontokkal járulnak hozzá egyrészt a kártérítés egyszerűen értelmezett okozatosságához, másrészt az igényérvényesítés keletkezésének sematikus felfogásához. Az igény megnyílásának tényét Lábady ebben a körben az objektív alapokról lényegében szubjektív alapra helyezte és a jogosult tapasztalati és tudati szférájába utalta.

Az elévülés szabályozása a kodifikáció egyik nagy kérdése, vajon az igény érvényesítés korlátait objektív vagy szubjektív alapú szabályozás határolja be? A magyar jog szabályai az objektív alapú szabályozást vette alapul, a késedelem beáll, a kár esedékessé válik a károsodás bekövetkeztével, függetlenül attól, hogy a kötelezett vagy a jogosult tud-e róla vagy sem, esedékessé válik. A szubjektív elem, az elévülés nyugvásához kapcsolódik. Azaz a jog ideje halad és telik anélkül, hogy a jogosult egyáltalán erről a jogáról ismerettel rendelkezne, tudna arról, hogy joga nyílt meg. Nem mindegyik szabályozási rendszer követi ezt a modellt. Viszont a szabályozás is azt mutatja, a jognak önálló – konvencionális – ideje van, ami független a jog jogosultjának a tudatától és tapasztalataitól. Az objektív időszabály korrekciója legalább ennyire önkényes, a szubjektív idő az, amikor tudatára ébrednek az adott jog létezéséről és múltbéli keletkezéséről, és ekkor a szabály még lehetőséget ad arra, hogy a jog objektív időmúlásától függetlenül az igény érvényesíthető legyen. A szubjektív jog idődimenziója a tárgyi, vagy objektív jog idődimenziójának korrekcióját jelenti, a kettő együtt képes helyet adni az igazságosság megvalósulásának. Objektív és szubjektív idő együttese az, ami a szabályozás helyes felfogását mutatja – az idő objektivitása mit sem ér, ha a jogalanyok nem bírnak azokkal az információkkal, amelyek alapján alanyi jogait gyakorolhatnák. Ez a kettős. Objektív-szubjektív időfelfogás, amely szerintem legközelebb áll napjaink valóságértelmezéséhez is, ezt kell a jognak helyesen a maga rendszerében is tükröznie.

10.2. Apaság ideje

Az apaság vélelmének megdöntése iránti igény objektív és szubjektív időtartamot egyaránt tartalmaz: Csjt. 43. § (5) bek.: „Az apaság vélelmét a gyermek a nagykorúsága elérése után egy évig, a többi jogosult pedig a gyermek születéséről szerzett értesülése időpontjától számított egy év alatt támadhatja meg. Az

¹³⁵ LÁBADY Tamás: Az elévülés és az új kártérítési igény keletkezésének kérdése a felelősségi jogban. *Bírósági Döntések Tára*, 2007/7–8.

a jogosult, aki a megtámadás alapjául szolgáló tényről a reá nézve megállapított határidő kezdete után értesült, az értesüléstől számított egy év alatt támadhatja meg az apaság vélelmét.” A törvény szabályát értelmező-alkalmazó bíróság a következőkkel egészítette ki a fentieket:

„[...] az apaság vélelmének megtámadására nyitva álló határidőnek a relatív időtartamot, tehát az igényérvényesítésre jogosult felperesnek a kereset alapjául szolgáló tényekről való tudomásszerzéstől eltelt időszakot kellett tekinteni, mellyel kapcsolatban a Pp. 164. §-a értelmében a felperesnek kétséget kizáró módon bizonyítania kellett volna, hogy a megtámadás okáról, a származásával kapcsolatos alapos kétségek felmerüléséről a kereset benyújtását megelőző egy éven belül szerzett tudomást. Az ítélkezési gyakorlat szerint akkor, amikor a megtámadásra jogosult személy a keresetindítás alapjául szolgáló tény meg tudja, a megtámadás határideje megkezdődik, függetlenül attól, hogy ebben az időpontban már maradéktalanul rendelkezésére álltak-e a szükséges bizonyítékok vagy sem, mert az egyéves relatív határidő a még szükséges bizonyítékok beszerzésére elégséges időt biztosít.” (BH1998, 594.)

A szubjektív idő fontosságát ebben a körben nem kell kiemelnünk, a perindításra rendelkezésre álló 1 év pedig ismét a jog szigorúságát kívánja megjelelni. Ez némiképt eltérő felfogást mutat, mint a fent ismertetett ítélet, amely a nyugvást addig az időpontig számította, amikor a tényállásnak a perindításhoz szükséges valamennyi eleme ismertté vált. Az apaság vélelme megtámadásának ezt a szabályát az Alkotmánybíróság 982/B/1998. AB határozatában alkotmányosnak találta, azaz megfelelt az alkotmányossági, alapjogi igazságosság követelményeinek is. Ezek szerint az apasági igény érvényesítéséhez elegendő a keresetindítás alapjául szolgáló tény megismerése, míg a kártérítési ügyben a jog érvényesítéshez szükséges valamennyi körülmény kellő megismerése további időt ad a perindításra.

10.3. Óvadék és bérlet

Az objektivizált szubjektív időre is hozható példa. Egy német esetben családi ház bérletéhez a bérbeadó óvadékot kért, melyet a német jog három havi bérleti díjban maximál, az előlotti óvadék semmis.¹³⁶ 2005-ben átadott óvadék meghaladta a 3 hónapi bérleti díj nagyságát, és a bérlet felmondását követően a bérlő 2009-ben követelte vissza a többletet. A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság

¹³⁶ Bundesgerichtshof Urt. V. 1.6.2011., *Neue Juristische Wochenschrift*, 2011. 2570–2572.

szerint erre az igényre a jogalap nélküli gazdagodás szabályai (BGB 821. § 1. bek. 1. mondat) alkalmazandók, amely a BGB szerint 3 év alatt elévül (BGB 199. § 1. bek.). Az elévülés esetében nem annak van jelentősége, hogy a bérlő mikor szerzett tudomást a túlzó mértékű óvadékról, hanem súlyos gondatlanság nélkül mikor szerezhetett erről tudomást. Ehhez viszont elegendő a tényállás ismerete a joggyakorlat szerint, annak jogi minősítése vagy értékelése nem sorolandó bele az elévülést gátló körülmények közé.

10.4. Szavatosság nyugvása

A Kúria 8/2012. polgári elvi határozata is foglalkozott a szavatosságra vonatkozó igény nyugvásával és a következőket mondta ki:

„A hiba felismerése a Ptk. 326. § (2) bekezdésének és 308/A. § (1) bekezdésének alkalmazása során akkor következik be, ha a jogosult tudomást szerez mindazokról a tényekről, amelyek ismerete szükséges a hiba miatti szavatossági igény érvényesítéséhez. E tények megismeréséhez számos esetben a hibajelenség észlelése is elegendő. Más esetekben viszont ehhez az is szükséges, hogy a jogosult szakember bevonásával megvizsgálja azt, hogy az adott hibajelenséget mi idézte elő (a hiba a szerződéskötést megelőző vagy azt követő időszakban felmerült ok miatt jelentkezett), és így megállapítsa a hiba terjedelmét, jelentőségét és következményeit. [...] Az azonban, hogy a jogosult a hibát – az okaira, terjedelmére, jelentőségére és következményeire is kiterjedően, tehát teljes körűen – nem ismerte fel, csak akkor eredményezheti az elévülés nyugvását, ha a hiba kellő időben történő felismerése menthető, vagyis a jogosult hibáján kívüli okból maradt el. Ezért akkor, ha a hibajelenség észlelését követően a jogosult ésszerű időn belül a saját érdekkörében felmerült okból nem teszi meg az igényérvényesítéshez még szükséges tények megismerése iránti intézkedéseket (nem fordul szakemberhez, nem kezdeményezi az előzetes bizonyítás, stb.), az elévülés nyugvásának jogkövetkezményei nem alkalmazhatók.

Amellett, hogy a hiba – az említett tartalommal – nem volt felismerhető, más körülmények is előidézhetik az elévülés nyugvását. Ilyen körülmény lehet az, hogy a felek a hibás teljesítés peren kívüli orvoslása érdekében egyeztetéseket folytatnak egymással. Ilyenkor a szavatossági igény elévülése mindaddig nyugszik, amíg az egyeztetés eredménytelensége a jogosult számára nyilvánvalóvá nem válik, vagyis ameddig a jogosult a kötelezett magatartása alapján reálisan számíthat az igénye peren kívüli teljesítésére. [...] Ha egyidejűleg több olyan, az igényérvényesítést akadályozó körülmény áll fenn, amelyek kü-

lön-külön is alkalmasak lennének az elévülés nyugvásának előidézésére, az elévülés mindaddig nyugszik, ameddig az igényérvényesítés utolsó akadálya is fennáll. Ha pedig az egyes, az elévülés nyugvásának előidézésére alkalmas okok nem egyidejűleg állnak fenn, hanem egymást követően jelentkeznek úgy, hogy tartalmilag és időben szorosan összekapcsolódnak egymással (pl. ha a jogosult a hiba felismerését követően egyeztető tárgyalásokat kezd a kötelezettel), ezek a körülmények egy egységes folyamatot képező egyetlen menthető oknak tekinthetők. Ezért ilyenkor az elévülés nyugvása akkor szűnik meg, amikor az igényérvényesítés utolsó akadálya is elhárul.”

A nagyon finom dogmatikai érzékkel megfogalmazott és a részletekre különös gondosságra kiterjedő elvi határozat a szubjektív körülmények értékelése körében szerintünk nem pusztán a szavatosság körében lehet irányadó, hanem egyéb anyagi jogi, sőt akár eljárásjogi kérdésekben is, mint például perújítás esetében a Pp. 260. § (2) bekezdése¹³⁷ alkalmazása kapcsán, a „saját hibán kívül” körülménye értékelésénél.

10.5. Telekkönyvi elbirtoklás

A telekkönyvi elbirtoklás tárgyában meghozott 80/2006. (XII.20.) AB határozat valós értelmét és értelmezését én abban látom, hogy az Alkotmánybíróság a szubjektív idő hiányát róta fel a szabályozás alkotmányos hiányosságaként.¹³⁸ Az Inytrv. 5. § (5) bekezdésének, azaz a telekkönyvi elbirtoklás szabályának „alkotmányellenessége”, abban áll, hogy nincs szubjektív – az érintettre vonatkozó és perszonalizált – korrekciós perlési határidő, hanem a norma kizárólag 3 éves objektív jogvesztő határidőt adott a törlési per megindítására, és a szubjektív időmúlásnak viszont nem. Az Alkotmánybíróság határozata szerint a szubjektív igényérvényesítési idő adja meg az egyénnek a lehetőséget, hogy az észlelt információk alapján igényét érvényesíthesse, és ezt absztraháltuk az igazságosság megvalósulásának a feltételként. A telekkönyvi szabály 3 éves objektív szabályával ez volt a valós probléma.

¹³⁷ Pp. 260. § (2) bek.: Az (1) bekezdés a) pontja alapján a felek bármelyike csak akkor élhet perújítással, ha az ott említett tényt, bizonyítékot vagy határozatot a korábbi eljárás során hibáján kívül nem érvényesíthette.

¹³⁸ VÉKÁS Lajos: Hová lettél, hová levél, oh telekkönyv(i elbirtoklás)!!!! *Magyar Jog*, LIV. 2007. 590–593. Alkotmány és polgári jog, különös tekintettel az Alkotmánybíróság gyakorlatára. In: *Liber Amicorum, Ünnepi előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2007. 299–316.

„A kifogásolt rendelkezésben írt határidő jogvesztő jellegéből az következik, hogy ha az eredeti jogosult az okirat érvénytelenségével összefüggő polgári vagy büntetőeljárást – neki fel nem róható okból – hároméves határidőn túl indítja meg, vagy az eljárás folyamatban van, de a bíróság három éven túl hoz jogerős határozatot, a bejegyzett jog, feljegyzett tény nem törölhető. A bírói gyakorlat e normát úgy értelmezi, hogy a törlési per határidőben történő megindítása esetén a bejegyzett jog, feljegyzett tény törlésére három éven túl is sor kerülhet. [Legfelsőbb Bíróság Közigazgatási Kollégiumának véleménye az aktuális jogalkalmazási kérdésekben (BH 2000. évi 8. szám), valamint a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának véleménye az ingatlan-átruházási szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti és az ingatlan-nyilvántartási perek összefüggéseiről (BH 2005. évi 9. szám)]. Ez azonban nem változtat azon, hogy a kifogásolt határidő az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében biztosított jogot korlátozza, mert megnehezíti vagy megakadályozza, hogy az eredeti jogosult a rövid tartamú határidő eltelte után indított perben az érvénytelen okirat alapján történt bejegyzés törlését bírósági úton elérje.

Az alapjog korlátozásával kapcsolatosan az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata, hogy azzal a jogalkotó akkor élhet, ha másik jog védelme vagy érvényesülése, illetőleg egyéb alkotmányos célok védelme más módon nem érhető el, és a korlátozás csak olyan mértékű lehet, amennyi ezekhez feltétlenül szükséges. [7/1991. (II. 28.) AB határozat, ABH 1991, 22, 25.) Az alapjogot korlátozó normákkal szemben támasztott arányosság feltételeit az Alkotmánybíróság a 20/1990. (X. 4.) AB határozatában a következőképp fogalmazta meg: „Ez [...] megköveteli, hogy az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya összhangban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt kiválasztani. Ha az alkalmazott korlátozás a cél elérésére alkalmatlan, az alapjog sérelme megállapítható.” (ABH 1990, 69, 71.) Az Alkotmány 8. § (2) bekezdése szerint az alapvető jogokra vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja. Ebből következik, hogy az Alkotmány nem zárja ki a keresetindítási jogot korlátozó törvényi rendelkezéseket, ezek alkotmányszerűségéhez azonban hozzátartozik a korlátozás elkerülhetetlenül szükséges és az elérni kívánt céllal arányos volta. (2218/B/1991. AB határozat, ABH 1993, 580, 582.) A 930/B/1994. AB határozat a bírósághoz fordulás alapjogával összefüggésben szintén tartalmazza, hogy az – az Alkotmány 8. § (2) bekezdésére figyelemmel – nem jelent korlátozhatatlan alanyi jogot a perindításra. „Törvény azonban az alapjog lényeges tartalmát nem korlátozhatja

és a korlátozásnak elkerülhetetlenül szükségesnek és az elérni kívánt célhoz képest arányosnak kell lennie.” (ABH 1996, 502, 505.)

Ezért az Alkotmánybíróság azt vizsgálta, hogy az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében biztosított alapjog korlátozását mi tette indokolttá, és a korlátozás mértéke arányban áll-e az alkotmányos céllal.

„Az Alkotmánybíróság szerint tehát nem állapítható meg olyan alapvető jog vagy alkotmányos érték, amelynek védelme az igényérvényesítés – különös tekintettel a hamis vagy hamisított okiraton alapuló bejegyzésre – ilyen nagymértékű korlátozását indokolná, megakadályozva, hogy három éven túl lehetőség nyíljen a jogvita rendezésére.” (4.2. pont)

A telekkönyvi nyilvántartás nyilvánosságához fűződő forgalmi érdekek nem előzik meg az egyéni tulajdoni érdek érvényesíthetőségét. Az alaki jog nem teremthet mesterséges és kvázi önkényesen röviden meghatározott perindítással további korlátokat az alanyi jog érvényesíthetőségével szemben.

11. ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG ÉS MAGÁNJOGI IDŐ

Végezetül, de utalnunk kell a magánjog és alkotmányjog, alapjog idő-felfogásának kollíziójára, eltérő időfelfogására, amely az előbb említett telekkönyvi elbirtoklás Alkotmánybírósági értékelése kapcsán tört elő. A tulajdonjog védelme, vagy az ingatlan-nyilvántartáshoz kapcsolódó közbizalom elsőbbsége határozza meg a jogvédelem időkorlátait? Az Alkotmánybíróság válasza egyértelmű, az egyén alanyi jogának érvényesíthetősége legalább olyan fontos, mint a közhitelesség és a forgalom védelme, pontosabban az alanyi jog megfelelő alkotmányos indok nélkül nem szenvedhet csorbát a szabályozás által.

53/1992. (X. 29.) AB határozatában az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 349. § (2) bekezdése – amely az államigazgatási jogkörben okozott kár elévülésére egy éves elévülési határidőt szabott meg – alkotmányellenes, ezért e rendelkezést megsemmisítette.

„2. Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a polgári jogi jogviszonyok szabályozása során a jogalkotó nagyfokú szabadsággal rendelkezik egyebek között abban a vonatkozásban is, hogy – az Alkotmány kerekei között – az egyes jogviszonyok belső sajátosságainak figyelembevételével az alanyi jogok bíróság előtti érvényesítésének lehetőségét milyen feltételekkel és korlátozásokkal biztosítja. Az Alkotmány alapján nagyfokú a törvényhozó szabadsága a tekintetben is, hogy az alanyi jog érvényesíthetőségének időkorlátját (elévülés) milyen általános és különös törvényi szabályokba foglalja. Ám a jogalkotó szabadsága az elévülési időtartamok meghatározásában mégsem korlátlan. Mind az általános szabályozásnak, mind pedig az általános szabályoktól való eltérésnek a szabályozott jogviszony tartalmából, természetéből, a jogviszony lényegi sajátosságaiból kell fakadnia, ugyanakkor az nem vezethet a jogalanyok közötti indokolatlan megkülönböztetéshez. A szabályozás szabadságának ily módon alkotmányos határai vannak. Amennyiben az alanyi jog érvényesíthetőségét gátló elévülési időtartam meghatározása a jogalanyok közötti különbségtételt takar,

s a jogviszony tartalma, természete vagy egyéb lényegi sajátossága a megkülönböztetést nem indokolja, az az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdése alapján olyan, az alanyok között egyéb helyzet szerinti hátrányos megkülönböztetésnek minősül, amely megengedhetetlen, s ezért alkotmányellenes.

3. *Az Alkotmánybíróság már több határozatában, így különösen a 21/1990. (X. 4.) AB és a 18/1992. (III. 30.) AB határozataiban kifejtette, hogy bár az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdése az emberi, illetve állampolgári jogok tekintetében tiltja a megkülönböztetést, e jogegyenlőségi tétel az Alkotmány 9. § (1) bekezdése alapján a tulajdonjogra és az abból folyó egyéb vagyoni jogokra is vonatkozik, így a polgári jogi jogalanyok között a vagyoni jogviszonyok körében tett megkülönböztetés – kellő súlyú alkotmányos indok hiányában – ugyancsak alkotmányellenes.*

Az elévülés tekintetében a közhatalmi aktussal vagy egyébként a közhatalom gyakorlása során kárt okozó államigazgatási (bíróügyi, ügyészügyi) szervek kedvezményezésének más szervezetekkel és egyéb személyekkel szemben alkotmányos alapja nincs. E tekintetben ugyanis az alkalmazotti károkozás tényállásához képest az államigazgatási jogkörben való károkozásnak semmiféle specifikuma nem állapítható meg. Ennek hiányában a szabályozásban az adott tényállás lényeges elemére nézve – a diszkrimináció tilalma folytán – egyenlőségnek kell fennállnia. Az egyenlőség követelményét sértő szabályozás a kártérítési processzusban résztvevő alanyok közötti diszkriminatív megkülönböztetést jelent, ezért az alkotmányellenes.”

Tipikusnak nevezhető alapjogi megoldás, a megkülönböztetés tilalmával került kiiktatásra egy alapvetően rossz, hibás szabály, amelynek a legnagyobb hibáját nem alkotmányellenességében, hanem a magánjogi időfelfogástól eltérő jellegében látjuk.

12. ZÁRÓ GONDOLATOK

Magánjogunk ideje sokszor egyszerűnek tűnik, de már a telekkönyvi ranghely és a rangsor elve is mutatja a jogi problémák mélységét és sokaságát.¹³⁹ A napok, anyagi és eljárási határidők számításában, de valójában a jog hálójában az idő sokszor önálló életet él, és a jogi idő eltér a mindennapok megélt vagy a naptári időtől. A jog néha torzul, vagy fikcióban valósul csak meg, az eltűnt személy halálának időpontjában, a végrendeletben tett alapítványnál az alapítványrendelést a végrendelező-alapító halálának időpontjára vetíti, hiszen a halál révén tud a végrendeletbe foglalt akarat jogilag megvalósulni, és az alapítvány hiába fogalmazódott meg korábban a végrendelet oldalain, annak megismerése és bírósági bejegyzése csak az alapító halála után képes megvalósulni. A jog a korábbi időrendet megváltoztathatja, korábban létrejött jogokat esetleg felülírhatja, még a jóhiszeműen szerzett jogok rovására is beleszólhat a megtörtént időbe a jog által kreált új időbeliség.¹⁴⁰

Az alapjogi gondolkodás egyenlőségi ideája, a jogvédelem és az azt korlátozó egyéb körülmények egyensúlyának a rendszere egy más idősíkon mutatkozik meg, mint a magánjog idődimenziója. Korrekciója, de nem helyettesítője a magánjogi időnek.

¹³⁹ KURUCZ Mihály: *Magyar ingatlan-nyilvántartási jog*. Budapest, 2007. 371. és skk.

¹⁴⁰ Egy legújabb jogalkotásban az újonnan törvényileg létesített elővásárlási joggal kapcsolatosan fogalmaz akként a jogszabály, hogy ez az új elővásárlási jog megelőzi az időben korábban keletkezett szerződésen vagy jogszabályon alapuló elővásárlási jogot. Lásd a földgáz biztonsági készletezéssel összefüggésben egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXVIII. törvény 3. §-át, amely a földgázellátásról szóló 2008. évi XL. törvényt ('Get.') egészítette ki a következőkkel: 3. § A Get. a következő 124/A. §-sal egészül ki: „124/A. § (1) A Magyar Államot elővásárlási jog illeti meg / a) az e törvény szerinti földgáztároló, valamint az Fbkt. szerinti biztonsági földgáztároló (a továbbiakban együttesen: földgáztároló), / b) az a) pontban meghatározott földgáztárolóval egységet alkotó ingatlan, az a) pontban meghatározott földgáztároló használatához szükséges ingatlan és az a) pontban meghatározott földgáztárolóhoz a földfelszínen kapcsolódó létesítmény vagy felépítmény (a továbbiakban: ingatlan), / c) az e törvény szerinti földgáztároló engedélyesben, valamint az Fbkt. szerinti biztonsági földgáztároló engedélyesben lévő közvetlen tulajdoni részesedés (a továbbiakban: tulajdoni részesedés) bármilyen módon való elidegenítése vagy átruházása esetén. / (2) Az (1) bekezdésben meghatározott elővásárlási jog megelőzi a más jogszabályokon alapuló vagy szerződésben biztosított elővásárlási jogot.”

A korabeli belga családi jog a jogi anyaságot az anya elfogadó nyilatkozatához, illetve a gyermek nevében megindított perhez kötötte. Ezt a megoldást a gyermek szempontjából a strasbourgi bíróság az európai emberi jogi egyezmény 8. cikkébe ütközőnek találta. A konkrét ügyben Alexandra Marckx 1973. október 16-tól október 29-ig jogilag nem rendelkezett anyával ('was motherless'), és ez alapján a bíróság az egyezmény 8. cikkely sérelmét állapította meg. Tizennégy nap jogi anya nélküliség már kimerített az emberi jogi sérelmet.¹⁴¹

A magánjog ideje, az alanyi jog ideje, annak születése, jellege és karaktere határozza meg az alanyi jog érvényesülésének időbeli korlátjait. Windscheid által áttört úton tovább haladva, aki az alanyi jogot leválasztotta az alaki jogtól, az alaki jogi érvényesíthetőségnek is ez kellene a legfőbb vezérlő erejének lennie.

A magánjog és a magánjogi normák nem a mindennapok történéseinek idejében élnek, az adott tényállásban érvényre jutást kereső jog a jog múltjából magával hozott tartalmán túl a jelen jogfelfogásához, értékeihez kapcsolódva képes kifejlődni és artikulálódni. A jog idejének, a jog idő-dimenziójának a vizsgálata ennek a jogmegvalósulásnak a folyamatát segít megérteni és a jog jelenségét más összefüggésekkel együtt recipiálni, feldolgozni és a jövőnek továbbadni. Dolgozatunkkal ehhez kívántunk az első lépést megtenni a jog és más olyan dimenziók kapcsolatainak a felvetésével, mint az idő.

¹⁴¹ Case of Marckx v Belgium, application no. 6833/74, Judgment, 1979. jún. 13., European Court of Human Rights: 37. As regards Alexandra Marckx, only one method of establishing her maternal affiliation was available to her under Belgian law, namely, to take legal proceedings for the purpose (recherche de maternité; Articles 341a-341c of the Civil Code). Although a judgment declaring the affiliation of an "illegitimate" child has the same effects as a voluntary recognition, the procedure applicable is, in the nature of things, far more complex. Quite apart from the conditions of proof that have to be satisfied, the legal representative of an infant needs the consent of the family council before he can bring, assuming he wishes to do so, an action for a declaration as to status; it is only after attaining majority that the child can bring such an action himself (see paragraph 14 above). There is thus a risk that the establishment of affiliation will be time-consuming and that, in the interim, the child will remain separated in law from his mother. This system resulted in a lack of respect for the family life of Alexandra Marckx who, in the eyes of the law, was motherless from 16 to 29 October 1973. Despite the brevity of this period, there was thus also a violation of Article 8 (art. 8) with respect to the second applicant.

Egyéb irodalom:

MAGYARY Géza: *Magyar Polgári Perjog*. 3. kiad. kiegészítette és átdolgozta NIZSALOVSKY Endre. Budapest, 1939.

FÜRST László: *A magánjog szerkezete*. Budapest, 1934.

Jean GAUDEMET: *Les naissances du droit*. Paris, ⁴2006.

Erik JAYME: Identité culturelle et intégration: le droit international privé postmodern. *Recueil des Cours*. Tom 251, 1995.

VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, 2008.

VÉKÁS Lajos (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági javaslata magyarázatokkal*. Budapest, 2012.

INHALTSVERZEICHNIS

Der Zeitbegriff im Zivilgesetzbuch und die Zeitauffassung in unserem Privatrecht

1. Die Zeit als Thema im Privatrecht

2. Die Bedeutung der Zeit

3. Das Zeitbild der einzelnen Teile des Zivilgesetzbuches

4. Einige Auslegungsfragen in Verbindung mit der Zeit

- 4.1. Die Zeit bei Unmöglichkeit
- 4.2. Die Zeit bei der Geltendmachung der Ansprüche aus Ungültigkeit
- 4.3. Der Zeitraum bei aufschiebender Bedingung
- 4.4. Das Zeitlimit für die Rückforderung der Schenkung
- 4.5. Das Zeitlimit für den Schadensersatzanspruch
- 4.6. Die Frist für Benachrichtigung des Schuldners bei Abtretung
- 4.7. Die Frist für die Geltendmachung des Gewährleistungsanspruchs

5. Vertragsfreiheit und deren zeitliche Grenzen

- 5.1. FIDIC
- 5.2. Das ungarische Zivilgesetzbuch
- 5.3. Das Erfordernis der Rechtsausübung binnen einer angemessenen Zeit
- 5.4. Fazit

6. Internationales Privatrecht und Prozessrecht

- 6.1. Wiederlegung der Vaterschaftsvermutung
- 6.2. Statutenwechsel und Zeit
- 6.3. Der Faktor Zeit bei der Bestimmung des Aufenthaltsortes eines Kleinkindes
- 6.4. Das zeitlose Eigentum
- 6.5. Über die für bestimmte Zeit geschlossene Ehe

7. Das formelle Recht (Prozessrecht)

- 7.1. Die Zeitdauer der Firmengründung
- 7.2. Die zeitliche Eingrenzung der Sachlegitimation
- 7.3. Die zeitliche Eingrenzung des Klage-
und des Widerspruchsgesuchs
- 7.4. Über die verspätete Einreichung des Klagegesuchs

8. Die formelle Einschränkung des materiellen Rechts**9. Die Problematik der Zeitkollision von Gesetzen
(Rechtsvorschriften)**

- 9.1. Einführung
- 9.2. Theoretische Grundlagen
- 9.3. Fälle aus dem Bereich des Europarechts
- 9.4. Schlussgedanken

10. Die objektive und die subjektive Zeit

- 10.1. Der Zeitunterschied zwischen Eintritt und Wahrnehmung des
Schadens
- 10.2. Die Zeit der Vaterschaft
- 10.3. Kautions- und Mietrecht
- 10.4. Das Ruhen des Gewährleistungsanspruchs
- 10.5. Das Institut der sog. Ersitzung durch Rechtstitel bei Immobilien

11. Das Verfassungsgericht und die Zeit nach dem Privatrecht**12. Schlussgedanken**

DER ZEITBEGRIFF IM UNGARISCHEN ZIVILGESETZBUCH UND DIE ZEITAUFFASSUNG DES UNGARISCHEN PRIVATRECHTS

Zoltán CSEHI

1. Die Zeit im Privatrecht

Die Problematik der Zeit taucht in den Büchern, Studien und Rechtsfällen im Zusammenhang mit dem Privatrecht zumeist zufällig auf. Das Thema scheint ein derartiges Gewicht zu haben, dass uns bisher nicht einmal eine schematische Aufarbeitung begegnet ist. In den zusammenfassenden Büchern und Lehrbüchern erscheint es an manchen Stellen, meistens jedoch im Kontext der Verjährung und der Geltendmachung eines Rechts, bzw. im Zusammenhang mit der zeitlichen Kollision. Am häufigsten weist die Zeitauffassung bereits über denjenigen Zeitbegriff hinaus, der noch als allgemein bezeichnet werden kann und die aufeinander folgende Anordnung der einzelnen Ereignisse als Grundlage nimmt und nur dies untersucht. Die detaillierte Untersuchung der Beziehung dieser beiden Dimensionen – Recht und Zeit – lässt noch auf sich warten. Im Bereiche des formellen Rechts wurde bereits ein erster Versuch der Untersuchung des Zeitbegriffes von László Gáspárdy unternommen. Im jetzigen Vortrag wollten wir mehrere Aspekte der Zeit innerhalb des Privatrechts aufzeigen und der These nachgehen, demnach die Zeit – bewusst, oder auf dem Wege der Schwerfälligkeit des Schicksals – aus der Sicht der Rechtsanwendung eine umformende, erneuernde Kraft besitzt. Da diese Erscheinung zufällig ist und zumeist aus der Einzigartigkeit des Tatbestands folgt, lautet unsere Frage: Kann diese Wirkung der Zeit auf die Rechtsanwendung im Privatrecht für die Gesetzgebung und die Rechtsanwendung bewusst gemacht werden und bleibt sie nicht ein Faktor, der die noch immer großen Zufälligkeiten der Rechtsanwendung beeinflusst. Unserem Standpunkt zufolge kann der Zeitbegriff des Rechts sowohl bei der Auslegung, als auch bei der Anwendung der Vorschriften zu Hilfe gezogen werden. Diese These möchten wir im Weiteren – verhältnismäßig kurz – ausführen.

2. Das Zeitbild in den einzelnen Teilen des ungarischen ZGB

Die sechs Teile des ungarischen ZGB von 1959 weisen im Grunde eine abweichende Zeitauffassung und Zeitdimension auf. Die sieben Paragraphen des ersten Teils werden von der naturrechtlichen Ewigkeit durchdrungen, und zwar mit der Kraft von Maximen, Aussagen und Deklarationen, die zeitunabhängig formuliert sind. Der von Paragraph Sechs umfasste Tatbestand erweist sich auch aus Sicht der Zeit als Ausnahme; dies begründet auch, dass wir ihn eher als Tatbestand des Schuldrechts auffassen und nicht als einführende Bestimmung eines Kodex.

Das Zeitbild des zweiten Teils, des Personenrechts, ist komplizierter und zeigt im Grunde zwei voneinander abweichende Aspekte der Zeit auf. Ein Aspekt ist die Person, der Mensch: Hier spiegeln die Vorschriften – basierend auf den Bewusstseins-eigenschaften des Menschen – die empirischen Wahrnehmungen unserer Tage wider, vermitteln biologische, psychische und gesellschaftliche öffentliche Auffassungen und Erfahrungen, unter welchen Umständen das Individuum als ein für sich verantwortlicher Mensch angesehen werden kann. Darüber ist der Mensch hier so lange von Relevanz, bis er lebt und zurechnungsfähig ist, bzw. bis zu seinem Tod. Pflegschaft, Bestellung eines Pflegers, Anordnung einer Sperre und ähnliche Normen gehören nicht in diesen Kreis. Sie haben grundlegend Verfahrenscharakter und der sich darinpiegelnde Zeitbegriff zeigt nicht das Zeitgesicht des Zustandes, sondern der Handlung. Eine beachtenswerte Regel dieses Teils ist die gesetzlich festgelegte Zeitdauer von fünf Jahren bei der Für-Tot-Erklärung: Hier wird der Richter durch das Gesetz ermächtigt, eine vermisste Person nach Ablauf von fünf Jahren für tot erklären zu dürfen. Diese Vorschrift war beim Inkrafttreten des ZGB und ist in unseren Tagen in unterschiedlichen Umwelten in Kraft. Die physische Begehrbarkeit und Erkenntnis der Welt im Jahre 1960 ist mit den Möglichkeiten der Erkenntnis heutzutage überhaupt nicht zu vergleichen. Der Informations-Boom wies im Grunde der fünfjährigen Dauer des ZGB ihren Platz und ist eine reale Zeitdauer, weil in unseren Tagen im Laufe von fünf Jahren weit mehr Kenntnisse und Informationen besorgt werden können – vielleicht sogar zu viele –, als noch vor fünfzig Jahren. Zusammenfassend gesagt: Die fünf Jahre der Für-Tot-Erklärung scheinen aus Sicht der anthropologischen Eigenschaften des Menschen als absolute Zahl eine lange Zeit zu sein, doch im Vergleich zum menschlichen Leben und dem Gewicht der Rechtsfolge, also der richterlichen Faktfeststellung, die dem Tod gleichkommt, erscheinen diese unverhältnismäßig.

Es kommt vielmehr die vermögensrechtliche Ungeduld des Ehegatten und der Erben zum Ausdruck, als der Schutz der Interessen der vermissten Person.

Der andere Teil des Personenrechts, die Regelung bezüglich der Rechtssubjekte (unter der Überschrift juristische Personen), die keine natürlichen Personen sind, ist in unseren Tagen im Wesentlichen nutzlos geworden; diese Normen werden im Grunde genommen lediglich von der formalen Wirkung am Leben erhalten, ihre inhaltliche Geltung ist über die Regelung hinsichtlich des Staates und der Stiftungen hinaus nicht bedeutend. Die Zeit vermittelt in diesem Kontext die zeitlose Existenz. Wenn es um den Staat geht, strahlt die Vorschrift die zeitlose Wirklichkeit aus: Den Staat hat es schon immer gegeben, es gibt ihn und es wird ihn immer geben. Bei den anderen juristischen Personen und den Rechtssubjekten, die keine natürlichen Personen sind, gibt das Gesetz nur eine Beschreibung; die Möglichkeiten der Entstehung und Erlöschung sind nur bei der Stiftung einigermaßen schemenhaft ausgearbeitet. Auch aus den Vorschriften der Stiftung kann in erster Linie die Zeitlosigkeit ihrer Existenz herausgelesen werden. Das Erlöschen der Stiftung weist auf die Zeitdimension hin, da sie mit der Vorschrift, dass „die Zeit verstrichen ist“, darauf hinweist, dass es das Recht des Stifters ist, das Leben, die Dauer seiner Stiftung zu bestimmen. Die Stiftung kann quasi auch zeitlos sein, eine über eine oder mehrere Generationen hinausreichende Stiftung. In diesem Fall kann der in Stiftungsform zur Geltung kommende Stifterwille mit der Verpflichtung zur Realisierung des gegebenen Ziels den Schöpfer überleben, ja ist sogar nicht an eine weitere Zeitgrenze gebunden, nur an die Aufgabe der Realisierung des Ziels. Hier – im Kreis der Bestimmung der Stiftungsdauer – wird die Zeit zum Herrn über das Ziel und erhält in einer anderen Dimension eine untergeordnete Rolle. Die Stiftung lebt in einer anderen Zeit, in der durch den Stifterwillen formulierten Zielzeit, in der rechtliche Begriffe wie das Unmöglichwerden und die Änderung der externen Rechtsvorschriften als zweitrangig gelten.

Die Vorschriften des Persönlichkeitsrechts zeigen einerseits – wie die Bestimmungen des Einführungsteils – die Zeit der Ewigkeit, da diese ein ähnliches naturrechtliches Konzept als Fundament haben. Das Gesetz setzt auch in Bezug auf die Geltendmachung des Rechts und die Verjährung keine gesetzlichen Fristen fest. Die Persönlichkeitsrechte sind auch auf bestimmte geistige Werke anzuwenden; vom ZGB wurde auch bezüglich dieser ein Hintergrundschutz gewährt. Eine schöne Formulierung dieses Zeitbegriffs findet sich in der Vorschrift des Gesetzes über das Urheberrecht aus dem Jahre 1969: § 12 (1) Die Persönlichkeitsrechte gelten zeitlich unbegrenzt. Der Urheber darf diese Rechte nicht auf andere übertragen und auf diese verzichten.

Wenn wir zu den Persönlichkeitsrechten im ZGB zurückkehren, so lässt sich feststellen, dass diese Rechte nur persönlich geltend gemacht werden können. Deshalb folgt daraus meiner Ansicht nach, dass diese Ansprüche mit der „Zeitdauer eines Menschen, also einer Persönlichkeit“ in Verbindung zu setzen sind und nicht mit der Zeitdauer (Frist), die für die Geltendmachung der schuldrechtlichen Ansprüche offen steht. Eine Verletzung der Person kann nicht nur zu einer Schuld führen, sondern stellt auch eine Rechtsverletzung dar, deren zeitliche Dimension das Leben des Menschen bestimmt. Deshalb bestreite ich, dass über die schuldrechtlichen Ansprüche hinaus die Anwendung der schuldrechtlichen, fünfjährigen Verjährungsvorschriften mangels einer gesetzlichen Vorschrift nachweisbar wäre. Dies wäre gegenüber dem Menschen – d. h. uns selbst gegenüber – unbillig. Es gibt Rechtsverletzungen, für die auch fünf Jahre kein Heilmittel sind, nicht einmal auf privatrechtlichem Wege. Die Verfahrensvorschriften des Gesetzes analysieren wir nicht, da diese nicht hierher gehören.

Der dritte Teil des ungarischen ZGB behandelt das Eigentumsrecht und enthält die Vorschriften der statischen Zustände im Zivilrecht. In diesem Umfeld erweist sich der Zeitbegriff am kompliziertesten. Dem Grundstückseigentümer steht hinsichtlich des Gebäudes, dem Gebäudeeigentümer hinsichtlich des Grundstücksteils ein Vorkaufsrecht zu – aber wie lange? Solange dies der Status quo ist, kann dieser Zustand lediglich zwei Jahre, aber auch 50 Jahre lang bestehen. Solange das Gebäude und der Boden als voneinander getrennte Eigentumsrechte existieren, lebt dieses Recht weiter und verjährt nicht. Dies ähnelt dem Miteigentum: Solange das Miteigentum gegeben ist, belastet das Vorkaufsrecht diesem Zustand an – und nicht an der Eigentümerposition. Der Grundstückseigentümer darf dem benachbarten Gebäude die Stütze des Bodens nicht wegnehmen – wie lange? –, solange die Stütze des Bodens dem Gebäude dient, d. h. es gibt keine gesonderte Zeitbestimmung, sondern der Zustand bestimmt die Dauer der Gültigkeit dieser Normen. Die Reihe der Beispiele könnte man noch fortsetzen: das Gesetz enthält zum Beispiel auch keine Vorschriften bezüglich der dinglichen Ansprüche, die aus dem Überbau, dem Aufstocken folgen. Daraus folgt meiner Ansicht nach, dass es hier keine fünfjährige Verjährung gibt, sondern dass die aus diesen Vorschriften folgenden Ansprüche als dingliche Ansprüche zu interpretieren sind.

Die Dimension der Zeit spitzt sich in dieser Vorschriftenordnung in der gesetzlichen Festsetzung der Unverjährbarkeit der Eigentumsansprüche zu und drängt die dies brechenden Verordnungen der Ersitzung in den Hintergrund. Auf diese Weise gilt das Eigentum „für immer“, ewig, bis es einen Eigentümer

gibt. Und einen Eigentümer gibt es, solange dieser lebt, wobei sich dies nicht auf eine Generation beschränkt, da die Rechtsnachfolge in dieser Regelung ein selbstverständliches Prinzip ist. Diese zeitliche Dimension ist es, die auch auf bestimmte beschränkt dingliche Rechte anzuwenden ist: Solange es die Sache existiert, gibt es auch das Recht, solange das Pfandgut besteht, besteht auch das Pfandrecht und kann geltend gemacht werden. Dies wird durch eine Vorschrift im Schuldrecht bekräftigt: Die Verjährung der Forderung hindert die Befriedigung aus dem die Forderung sichernden Faustpfand nicht (§ 324 Abs. (3) des ZGB). Die Lebensdauer der Schuld und des Pfandrechts weichen voneinander ab, Letzteres wird – sich an den Charakter des Pfandguts richtend – im Grunde zu einer untrennbaren Eigenschaft der Sache, wie zum Beispiel die Farbe oder die äußere Form der Sache, die nur von bestimmten Fakten aufgehoben werden können. Dieser ewige Charakter des Eigentumsrechts ist jedoch daran gebunden, dass der Eigentümer davon Kenntnis haben muss, dass es kein Eigentumsrecht ohne Eigentümer gibt. Wenn nämlich der Eigentümer in Vergessenheit gerät, so kann diese Sache gefunden werden und es sind die Vorschriften über den Schatzfund anzuwenden. Innerhalb des Sachenrechts weicht der Besitz hiervon ab, bzw. bei einigen Tatbeständen des Eigentumserwerbs – sowohl originärer Natur, wie z.B. die Ersitzungsfrist, als auch derivativer Natur, wie die Regel im Rahmen des gutgläubigen Eigentumserwerbs, die dem Eigentümer für die Wiedererlangung („Rückkauf“) seiner an einen Dritten unberechtigt verkauften Sache eine einjährige Frist einräumt zum Ausdruck kommende Zeit: Der Besitz und diese Erwerbstatbestände stehen einer Schuld näher, als die sachenrechtlichen Vorschriften, die statische Verhältnisse beschreiben.

Die Dimension der Zeit im Schuldrecht ist im Vergleich zu früher vollkommen abweichend. Wir könnten sagen, von den hier zu lesenden Fristen sind fünf Jahre das Maximum, aber am ehesten kommen ein Jahr, sechs Monate, drei Monate oder sofort vor – z. B.: die Erfüllungsfrist ist nicht festgelegt, jede Partei darf um die gleichzeitige Erfüllung der anderen Partei bitten – § 280 Abs. (1) a) ZGB –, oder die Bindungswirkung eines mündlichen Angebots, die Macht der Ausbedingung des Rechtsverlusts (§ 250 ZGB). Die Zeit des Schuldrechts ist die Zeit der sofortigen und berechneten Handlung. Sie teilt nicht den Zustand, nicht die Eigenschaften des Menschen mit, sondern die vom Gesetz erwartete Zeit und Dauer des Verhaltens, der Handlung mit, damit die Ansprüche im Zusammenhang mit der Vermögensbewegung geltend gemacht und innerhalb der bestimmten Zeit in den statischen Zustand, oder zumindest in den endgültigen rechtlichen Zustand gelangen. Zwar enthält das Schuldrecht des ungarischen ZGB zahlreiche Bestimmungen über die Zeit, ist

auch dieser Teil ist äußerst mangelhaft, so z. B.: Deckungsentzug, Ausübung des Vorkaufsrechts, wie lange sind die Parteien an den Vorvertrag oder das Angebot gebunden, wann oder bis wann muss der Schuldner über die Zession benachrichtigt werden. Jedoch können diese Mängel auf Grund der allgemeinen Vorschriften der Verjährung im Zusammenhang mit den Schuldansprüchen berechnet werden. Neben den Rechten und Ansprüchen, die grundsätzlich der Vermögensbewegung dienen, kann die Zeit den Eintritt und das Erlöschen der Verpflichtung der Partei bedeuten. Die Parteien können sogar Herren der Zeit sein, die Grenzen des Zur-Geltung-Kommens der Zeit feststellen und sogar einen Rechtsverlust vereinbaren (§ 250 ZGB). Diese Flexibilität und dieser dynamische Zeitbegriff dringen durch die Regelung durch. Wenn der Vertrag ein dauerhaftes Rechtsverhältnis begründet, kann das Gericht die Wirkungen der Zeit auf den Vertrag im Wege der Vertragsmodifizierung korrigieren (§ 241 des ZGB).

Eine sehr wichtige Norm ist die über die Wirkung einer später in Kraft getretene Rechtsvorschrift auf Vertragsverhältnisse:

(2) Eine Rechtsvorschrift kann den Inhalt von Verträgen, die vor dem Inkrafttreten der Rechtsvorschrift geschlossen wurden, nur in Ausnahmefällen modifizieren. Falls der veränderte Inhalt des Vertrags wichtige rechtmäßige Interessen einer der beiden Parteien verletzt, so kann die Partei das Gericht um die Modifizierung des Vertrags bitten, oder – falls die Rechtsvorschrift nicht anderweitig verfügt – vom Vertrag zurücktreten. (§ 226 Absatz (2) ZGB). Die hier zitierte Bestimmung des ZGB führt teilweise auch zu einzelnen Fragen der zeitlichen Kollision.

Zusammenfassend lässt sich feststellen, dass der Schuldrechtsanspruch die Bestreitung des Vermögenserwerbs in kurze Zeitschranken einengt; dass die Vermögensvermehrung einen rechtlichen Schutz erhält, dient dem Schutz des Vermögenserwerbs. Auf diese Weise kann daraus auch eine Idee unserer Zeit herausgelesen werden: diejenige Philosophie nämlich, so schnell wie möglich ein möglichst großes Vermögen zu machen.

Der fünfte Teil des Kodex spiegelt die Zeit der Unendlichkeit des Todes wider. Zeitgleich mit dem Tod (oder danach?) tritt die Rechtsnachfolge ein: Dabei erbt auch derjenige, der nichts davon weiß. Der Tod ordnet die statischen Vermögensverhältnisse, teilt den Nachlass auf und eröffnet Ansprüche. Die Interpretation des Pflichtteilsanspruchs als Schuldanspruch ist eine Entwicklung unseres Rechts der neueren Zeit und passt nicht zur „Welt (Kontext) der Erbfolge“, die sich außerhalb von Zeit und Raum befindet. Die Zeit ist weist im Kontext des Erbrechts Janusgesicht auf: Einerseits macht sie ihre eigene Zufälligkeit

auf unbequeme Weise geltend – wer stirbt zuerst, – erbt zum Beispiel der überlebende Ehegatte im Falle des tragischen Endes einer paartägigen Ehe. Oder verjährt die Schuld der Unwürdigkeit, die als Grundlage der Enterbung berufen worden? Der anderer Teil des erbrechtlichen Janusgesichts ist, dass im Erbrecht die Zeit unendlich geduldig ist: Es gibt keine Zeitgrenze beim Ausgleichs- und Anrechnungsvermögen, der Erwerbszeitpunkt des ererbten Vermögens, die Entstehung des Testaments ist nicht angesprochen, letzteres kann sogar vor 20 oder 30 Jahre entstanden sein. Einige Fristen scheinen endlos lang zu sein, 15 Jahre bei der Bestimmung des Vermögens, das zur Befriedigung des Pflichtteils berücksichtigt werden kann, wobei dieses das Dreifache der Dauer ist, die Für-Tot-Erklärung notwendig ist, oder ebenfalls 15 Jahre werden im Zusammenhang mit den Einrichtungs- und Ausrüstungsgegenständen im üblichen Maße im Kontext des Fallerbes (§ 613 Absatz (3) ZGB) gefordert. Die Zeit unseres Erbrechts ist der Zustand nach der augenblicklichen Störung des Status, das Eintreten des neuen Status quo. Unser Erbrecht basiert nicht auf einem einzigen Augenblick der Rechtsnachfolge, der aus dem Tod resultiert, sondern auf Eingebung des Status quo des Vermögens, der der Annahme nach dieses regelt. Deshalb ist es umstritten, ob zur Ungültigkeit des Testaments eine unbegrenzte Zeit zur Verfügung steht, nach dem Prinzip, dass die Erbfolge *ipso iure* erfolgt? Eine Frage ist auch, ob die formalen Normen des beitretenen Verfahrensrechts, der Nachlassübergabe diesen Zeitbegriff durchbrechen können, und falls ja, auf welcher Grundlage. Aber Fragen, wie die Unwirksamkeit des Testaments können leicht verstanden und akzeptiert werden, wenn wir sie in der zeitlichen Dimension des Erbrechts untersuchen und nicht in einem anderen System.

Die sechs Teile des ZGB weisen – auch ohne gesondert auf den sechsten Teil einzugehen – im Wesentlichen sechs sich voneinander unterscheidende Zeitauffassungen auf. Zwischen Eigentumsrecht und Erbrecht gibt es Ähnlichkeiten. Zudem weicht die zeitliche Dimension der Vorschriften der Vermögensbewegung – unabhängig von ihrer Position im ZGB, sowohl im Erbrecht, als auch im Sachenrecht – voneinander ab. Der oben ausgeführte Überblick wäre nicht komplett, wenn wir die ungarischen familienrechtlichen Vorschriften nicht aufzählen würden, aber hier kann das nicht ausführlich erörtert werden. Die Vorstellung, dass das Recht – ähnlich unserer Welt – entsteht und einmal erlischt, wird nicht von allen unserer Vorschriften widerspiegelt, sondern beschränkt sich im Wesentlichen auf das Schuldrecht.

Das ZGB enthält keine Regelung, die ein einheitliches Zeitbild festlegt; die Normen der Verjährung finden sich im allgemeinen Teil des Schuldrechts, des Vertragsrechts. Und die Normen der Zeitbestimmung sind überhaupt nicht mehr

enthalten, diese haben im Einführungsgesetz ihren Platz gefunden. Ob dies das Ergebnis einer bewussten Kodifizierung oder lediglich das Zusammenspiel von Zufällen ist, ist meines Erachtens vollkommen belanglos, da der fertig gestellte Kodex dieses System aufweist. Zufälle haben im Laufe unseres Lebens genauso ihren Platz, wie bewusste Verhaltensweisen.

3. Weitere Untersuchungen

Der Aufsatz kam zudem auf den Zeitbegriff des IPR und des internationalen Verfahrensrechts, auf einzelne grundlegende Zeitaspekte des Verfahrensrechts im Zusammenhang mit dem materiellen Recht und dem formellen Recht, sowie die vom ungarischen Verfassungsgericht untersuchten und entschiedenen Fragen des Grundrechtsschutzes und der Geltendmachung von einzelnen privatrechtlichen Ansprüchen zu sprechen.

A Jogtudományi Monográfiák sorozat eddig megjelent kötetei:

1. KOVÁCS Péter: *A nemzetközi jog fejlesztésének lehetőségei es korlátai a nemzetközi bíróságok joggyakorlatában*
Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, 2010. 320. ISBN 978-963-9206-77-9
2. SZABÓ István: *Ausztria államszervezete 1918-1955.*
Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, 2010. 624. ISBN 978-963-9206-78-6
3. VARGA Zs. András: *Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség. Alternatív közigazgatási kontroll Magyarországon.*
Budapest, Pázmány Press, 2013. 364. ISBN 978-963-308-074-0